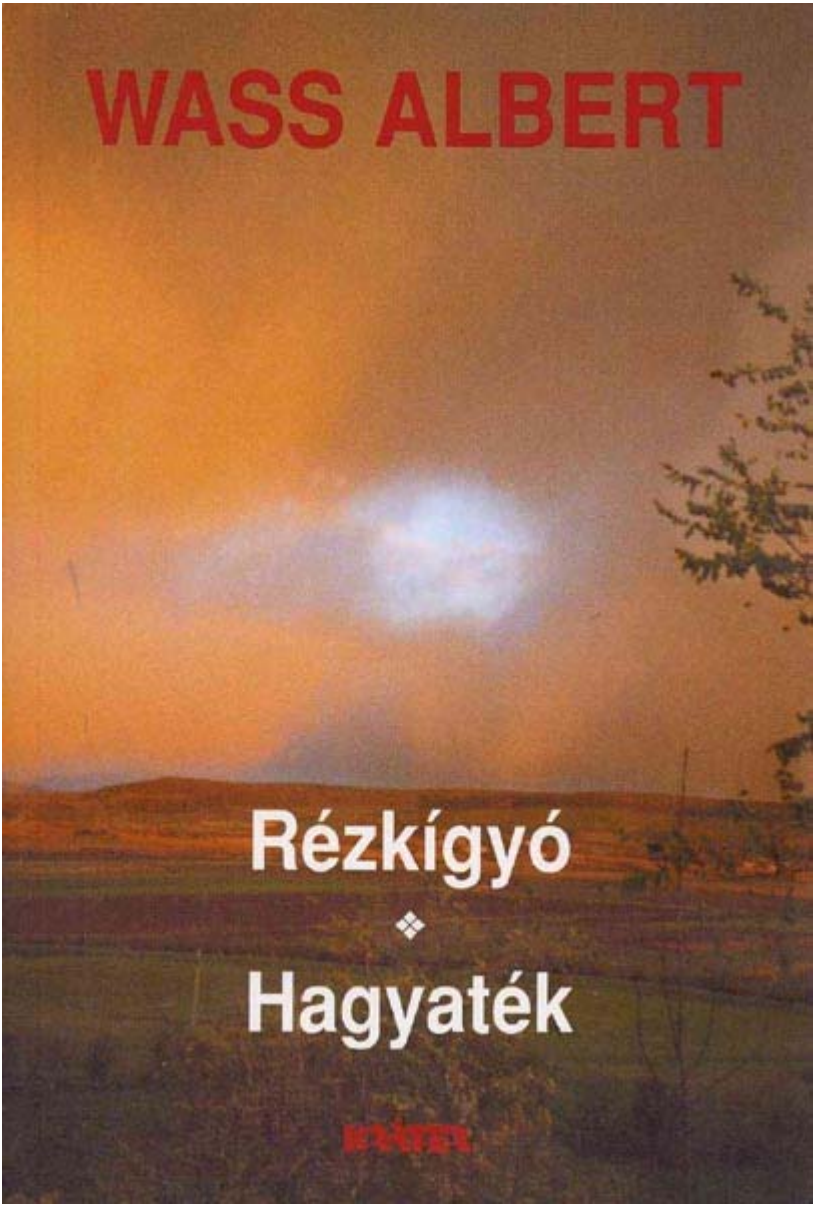
WASS ALBERT
Rézkígyó
❖
Hagyaték
PANNON

„Nagyapám, aki még a béke embere volt, így indított el egy pünkösdi napon, eredj s keresd meg az igaz utat a világban s az emberek között. Tréfás legény voltam még akkor s azidőig is olyan arculatú, hogy fölnéztem Nagyapámra s megkérdeztem:
– S útravalóul mit vigyek?
Nagyapám rám nézett, gondolkozott egy kicsit, aztán annyit mondott mindössze:
– Jóindulatot az emberek iránt s megértést a világ dolgaival szemben."

„Éjszakánként havasi pásztortüzek mellett, lassú beszédű székelyek szót ejtenek néha egymás között az öreg táltosról, aki ott él valahol a Villámkő barlangjában immár több mint nyolcszáz esztendeje s őrzi a régi nagy titkok tudását. Melyek elűzik a rontást, meggyógyítják a testet meg a lelket minden nyavalyától, távol tartanak veszedelmet, pusztulást s az igazságot győzelemre viszik.
A régi nagy titkok tudása ott van ma is, mondják, a Villámkő barlangjában valahol, s csak arra vár, hogy megérjen az idő s visszatérjen Urához, Isteneihez a magyar."

(Részletek a két regényből)

Kráter Műhely Egyesület
Wass Albert Életműve
16. kötet
keménykötésben 2. kötet

Pomáz, 2002

A könyv megjelentetése idején
a Kráter Műhely Egyesület
kiadói tervét és munkáját támogatta a Nemzeti Kulturáli Örökség Minisztériuma
és
a Táncsics Mihály Sajtóalapítvány

A Rézkígyó *a szerző 1947-es gépelt kézirata alapján*
és a Hagyaték *az Amerikai Magyar Szépmíves Czéh, 1985. kiadás*
átdolgozásával készült

©Szász Lóránt és örökösei, 2002
©Kráter Műhely Egyesület, 2002

Felelős kiadó és sorozatszerkesztő Turcsány Péter

Sorozat- és borítótervező Kováts Kristóf

A borítókon
Turcsány Péter *és* Kapocsy György *fotója*

ISBN 963 9195 38 3 Wass Albert Életműve
ISBN 963 9195 70 7 kartonkötés
ISBN 963 9195 71 5 keménytáblás

Kiadja a Kráter Műhely Egyesület
2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. Tel./fax: 06-26-328-491
E-mail: krater.polisz@drotposta.hu
www.krater.hu

Szöveggondozó Tóth Béla
Műszaki szerkesztő Várvédy Zsuzsa

Nyomás AduPrint Kft.
Felelős vezető Tóth Béláné

Rézkígyó

Bocsáta ezért az Úr a népre tüzes kígyókat és megmardossák azok a népet és sokan meghalának Izrael népéből.

Akkor méne a nép Mózeshez és mondának: vétkeztünk, mert szólottunk az Úr ellen és Te ellened. Imádkozzál az Úrhoz, hogy vigye el rólunk a kígyókat. És imádkozék Mózes a népért.

És mondá az Úr Mózesnek: csinálj magadnak tüzes kígyót és tűzd fel azt póznára. És ha valaki megmarattatik és feltekint arra, életben maradjon.

Csinála azért Mózes rézkígyót és feltűzé azt póznára. És lőn, hogy ha a kígyó valakit megmar vala és az feltekinte a rézkígyóra, életben marada.

Mózes IV.21.6–10.

ÍGY KEZDŐDÖTT

Az őz bement a sátorfa alá, ahol az ember lakott.

– A fű nagyon jóízű – mondta, amikor megállt előtte.

– Örvendek, igazán – felelte az ember és mosolygott, mivel igazán örvendett annak, hogy az őz jóízűnek találta a füvet és így a Világ Törvényével meg volt elégedve. Tiszta kék szemei voltak az embernek és ha mosolygott, mintha az égbolt egy darabja csillogott volna a szemében.

– A víz is jó, ami a patakban folyik – folytatta az őz.

– Tehát rendben van minden?

– Rendben van.

Halk szellő borzolta a sátorfa árnyékát és valahol odébb az Éden fái közt füttyeit próbálgatta a rigó. Az ember fölnézett a fára, ahol a lombok zöldjében kis fényes napfoltocskák remegtek és meglátta az egyik faágon a macskát.

– Te mit szólasz? – kérdezte.

– Kaptam egy cseresznyét a rigótól – felelte a macska –, jóízű volt. És most heverek itt és ez is nagyon jó.

– A rigó nekem is adott cseresznyét, nem csak neked – szólalt meg vékony durcás hangon az egér, aki ekkor bújt elő éppen a fa gyökerei mögül –, ne gondold, hogy csak neked jó. Másnak is jó.

– De én almát is ettem – szólt a macska kissé ingerülten a fáról.

– A cseresznye jobb – jelentette ki makacsul az egér, de a szemében megcsillant az irigység.

– Ettél már almát?

– Nem. De tudom, hogy a cseresznye jobb.

– Buta vagy. Nem jutsz almához, tehát azt mondod, hogy a cseresznye jobb. Buta vagy. Az alma sokkal jobb. Sokkal.

– Nem igaz!

– Ne veszekedjetek már megint! – szólt rájuk az ember és hangjában az idősebb testvér szigorúsága volt. Aztán odagurított egy szép nagy sárga húsú almát az egérnek – edd meg!

A fák között léptek hallatszottak. Könnyű, de mégis öntudatos léptek. Az asszony jött. Vele volt a kutya.

– Nézd! –, mondotta az asszony, amikor megállt az ember előtt és a fejére mutatott – nézd!

Kék, fehér és piros virágokból font koszorú díszítette a fejét. Az ember ránézett és nevetett.

– Szép vagyok, ugye? – kérdezte az asszony és megigazította hosszú aranyszőke haját a koszorú alatt. Az ember még mindig nevetett.

– Minek az ott?

– Királynője vagyok a földnek – felelte az asszony és büszkén kiegyenesedett –, a kutya pedig a szolgám.

Az ember csudálkozott ezen.

– S neki mi a dolga?

– Hogy imádjon engem.

Az ember megcsóválta a fejét és nem szólt semmit. Valami nem volt rendben köztük. Az asszony is érezte ezt és gyors kézzel tépni kezdte a sátorfa leveleit. Koszorút font belőlük s amikor elkészült ezzel, föltette az ember fejére.

– Úgy – mondotta és a hangja büszke volt és hízelgő egyszerre. – Ez jár neked, mert te vagy a király!

Az ember elvörösödött és zavartan nevetett. Érezte fején a koszorú szorítását és furcsa volt, egyszerre mintha megmerevedett volna a nyaka tőle. Másképpen kellett tartsa a fejét, valahogy másképpen, mint eddig. Furcsa volt.

– Ugyan, micsoda játék ez…!

De azért másképpen tartotta a fejét a koszorú alatt, gőgösebben. És a szeme is szigorúbban nézett, nem olyan mosolygósan, mint azelőtt.

Az őz legelt, a macska behunyt szemmel lustálkodott a fán, az egér megette az almát és visszatért a fa gyökerei alá. A kutya lehevert aludni, az ember pedig tartotta fején a koszorút, amit az asszonytól kapott.

Később megszólalt az asszony.

– Itt unalmas – mondta és ásított.

– Mit mondasz? – csodálkozott az ember.

– Menjünk valahova.

– Hova?

– Nem tudom. Itt unalmas.

És újra ásított. Aztán lassú, puha léptekkel megindult a fák közt.

– Hova mégy?

– Gyere.

Elindultak. Az asszony ment elöl, az ember mögötte. Fejüket furcsán tartották, nyakuk merev volt, hogy le ne essen homlokukról a koszorú. Az állatok nézték őket és csodálkoztak.

– Hova mentek?

– Előre – felelte az asszony és megigazította fején a koszorút.

Az állatok nem értették ezt a szót.

– Az a parancs, hogy itt maradjunk – szólt szigorúan az őz.

– Ó – nevetett az asszony és nevetése furcsán, bugyborékolva szaladt szét Éden fái közt –, nem megyünk el, csak éppen megyünk!

És mentek. Merev nyakkal, fölszegett fejjel, hogy a koszorú le ne essék. Az állatok elmaradtak. Aztán az almafák is elmaradtak. Aztán a cseresznyefák is elmaradtak. Az egyiken ott ült a rigó és már nem fütyült. Csak ült elgondolkozva és nézte őket.

– Hova mentek?

– Ó – felelte az asszony és nevetett –, csak éppen megyünk.

Aztán már csak a kutya maradt velük. Réteken mentek át. Az asszony letépdeste a virágok fejét és halkan dudorászott. Nem nézett le a virágokra, mert nem merte lehajtani a fejét a koszorú miatt. Így hát nem is láthatta őket, csak éppenhogy letépdeste a fejüket, ahogy járás közben megérintették a kezét.

A réteken túl egy patak volt. Sebes sodrú, mély patak. Túl a patakon sziklák.

– Nincs tovább – mondotta az ember és megállt.

A patak vize zöld volt és harsogva rohant tova a medrében. Az asszony átnézett fölötte és meglátott túl a sziklák között egy fát. Különös fa volt, alacsony és görbe törzsű. Soha még nem látott olyan fát. Furcsa, piros gyümölcsök voltak rajta.

– Oda akarok menni – mondta és kinyújtotta a kezét a fa felé.

– Nem lehet – ijedezett a kutya a zúgó víz partján.

– Nem szabad! – mondotta az ember – gyere, forduljunk vissza.

– Át akarok menni.

– Nem szabad. Nem lehet – rázta a fejét a kutya.

– Akarok – ismételte makacsul az asszony –, akarok!

És nem mozdult.

Az ember megvakarta a fejét és keze hozzáért a koszorúhoz. Ettől újra kiegyenesedett, mert eszébe jutott, hogy király. Az asszony meglátta a patak partján a nyírfát.

– Ott van egy fa – mondotta –, talán azzal.

Az ember megnézte a fát.

– Hajlítsuk keresztül a patakon? Úgy gondolod?

A kutya megborzadt.

– Fájni fog a fának!

– Át akarok menni – dacoskodott az asszony –, és ha igazán ura vagy a földnek, ahogy a törvény rendelte, akkor parancsold meg a fának, hogy hajoljon át a patakon és én keresztül megyek rajta!

Az ember megszegte a nyakát és odament a fához. Hajlítani kezdte. A fa megremegett. Az ember arca kivörösödött az erőlködéstől és fejéről leesett a koszorú. A fa nagyot reccsent és átdőlt a patak fölött. Kettéhasadt törzse fehéren jajgatott.

– Jaj – rémült meg a kutya –, valami baja történt a fának.

Aggódva nézte az ember is a fát. Érezte homályosan, hogy valami nincsen rendben. Hogy történt valami rossz. Valami, amit nem lehet jóvátenni. Döbbenve törülgette homlokáról a verítéket.

– Valami történt a fával – mondotta ő is, a hangja ijedt volt.

Az asszony nem törődött velük. Felszökött a fa élettelen testére és keresztül szaladt a patak fölött.

– Milyen egyszerű – mondta, amikor átért a másik partra és nevetett. Aztán felment a különös fához, hogy megnézze közelről.

Az ember zavartan állt még mindig a ledőlt fa mellett és nem merte rátenni a lábát. A kutya didergett mellette.

– Menjünk vissza… jó…?

A törés helyén valami különös illatú nedv szivárgott a fából. Tudták, hogy vér, a fa vére az.

Aztán kiáltozni kezdett az asszony, túlról.

– Gyertek gyorsan! Gyertek! Soha még ilyen furcsa fát!

Ott állt az idegen fa alatt.

– A kutya nem akar jönni! – kiáltott vissza az ember tétován.

– Akkor hagyd ott! Ki a király, te vagy a kutya?

Az ember elvörösödött, mint mindig, ha emlékeztették valamire, amiről megfeledkezett. Fejét fölszegte, mintha újra rajta érezné a koszorút és elszántan rálépett a fára.

– Jaj – nyöszörgött a kutya és összezsugorodott, egészen kicsire.

Nem olyan könnyedén, mint az asszony, de azért az ember is átment valahogy. Aztán fölment ahhoz a fához, ő is. Az asszony egy gyümölcsöt tartott a kezében, amelyik kicsi volt és piros, s amelyiknek húsában fehéren csillogott már a harapás nyoma. Különös volt az asszony arca, ahogy ott állt, kezében a gyümölccsel.

– Harapj bele te is. Furcsa…

Hangja rekedt volt és fojtott izgalom feszült benne. Valahol túl, Éden fái közt megindult a szél. Hallatszott a suhogása messze.

– Harapj bele, gyorsan…

Fönt a sziklák között is zúgni kezdett a szél. De másképpen szólt, mint odaát. Furcsán.

– Félsz…?

Ingerült és gúnyos volt a hang. Az ember dacosan kapta föl a fejét, mintha ott érezte volna rajta a koszorút megint. Keze kinyúlt a gyümölcsért és beleharapott. Különös íze volt. Édes és mégsem édes. Keserű és mégsem keserű.

A szél onnan túlról elérte a patakot. A víz felharsogott az érintésétől. Odébb az Éden fái mintha nyögtek volna.

– Félsz…? – kérdezte az asszony és nevetett. De az ő szemében is félelem didergett.

– Mitől? – kapta föl az ember a fejét, de a szíve vert, hangosan.

Valami volt a szél hangjában. Valami volt. A kutya szűkölni kezdett a ledőlt nyírfa mellett.

– Mi ez…? – kérdezte az asszony és hangja vacogott.

De semmi nem volt, sehol. Csak a szél suhogott Éden fái közt, túl a patakon. S hátul az ismeretlen sziklák között újra a szél. Egy másik szél. Idegen, búgó mély hangú szél.

– Hallottad…?

Az asszony felütött fejjel figyelt. Orrcimpái remegtek. Egy szélroham letépte fejéről a koszorút s a virágokat szétszórta a sziklák közé.

– Micsodát…?

– Nem tudom… – valaki kiáltott…

Hallották mind a ketten és reszkettek. Valaki kiáltott a szélben, Éden fái közt, nevüket kiáltotta.

– Mit tettünk…– nyöszörögte az ember –, mit tettünk a fával…!

– Te tetted… – az asszony hangja menekült már.

A kutya még mindig ott ült a ledőlt nyírfa mellett, szőre felborzolódott a rémülettől és panaszos hangon vonyított.

És ekkor egy forgószél hirtelen belekapott a patak vizébe, magosra verte a hullámokat. A ledőlt fa nagyot roppant és loccsanva elmerült a vízben. Egy szempillantásig még úgy maradt, keresztben s fehér törzse fölött hömpölygött a víz. Aztán lassan megmozdult, hosszára fordult s a holtak lomhaságával úszni kezdett a víz hátán lefele.

Tágra nyitott szemmel nézték a fát, ahogy lassan elúszott a patakon, a szívüket jeges rémület dermesztette. Aztán már csak a patak volt ott, harsogó, mélységes zöld vizével, sötéten, fenyegetően és átgázolhatatlanul, köztük s Éden között.

– Jaj – nyöszörgött az ember –, jaj…

Az asszony rémülten nézett rá.

– Nem tudunk visszamenni…? Egy másik fával…?

– Itt nincsenek fák – vacogta az ember – csak ez… s ez nem arra való…

Nem voltak fák sehol, csak az az egy. És sziklák, sziklák. S a sziklák közt a szél, az a furcsa, búgó-mély hangú idegen szél. S túl a másik, Éden fái közt, ahova nem lehetett visszamenni.

– Hallottad…?

Hallották mind a ketten. Valaki kiáltott odaát a szélben. Nevüket szólította.

– Fussunk – vacogta az asszony –, fussunk…!

És futottak. Be az ismeretlen, vad sziklák közé. A kutya felvonított túl a patakon.

– Velem mi lesz…?!

– Gyere át, ha tudsz! – kiáltott vissza az asszony.

A kutya felüvöltött és belevetette magát a vízbe. Fehéren csapott össze fölötte a patak. Aztán már nem néztek vissza többet. Meredek falú sziklák közt futottak, ismeretlen cél felé. És Éden fái elvesztek mögöttük, örökre.

A GYILKOSSÁG

Különös, egészen különös nyáreste volt, mintha a világ visszafojtotta volna a lélegzetét. A hegyek hallgatóztak, az őserdő figyelt. Egy ág se rezdült, pillangó se röppent, a bozót homályában tikkadtan lihegett a várakozás, valami fülledt, feszült, borzalmas várakozás. Az egész világ tudta, hogy valami történik ezen az estén. Tudta a nap és nem mert alászállni a sziklák mögé, csak állt mozdulatlanul és vörösen a rőtsárga ég peremén és döbbenve figyelte a kelet felől hömpölygő kékesfekete fellegeket, melyekben rejtett viharok magja lapult. Tudták a fák és lehunyt szemmel várták az elkerülhetetlent. Tudták a bozótok és lihegtek az izgalomtól. Fojtó párákat izzadtak a völgykatlanok, a hegyek borzongva zsugorodtak össze, az állatok sompolyogva keresték a sziklák rejtett zugait, a madarak vackukba húzódtak: az egész világ érezte, tudta, hogy jön valami ezen az estén.

Csak az ember nem tudott semmit. Ott állt az Áldozati Szikla laposán, karjaival magához ölelte a gabonakévét és várta, hogy alászálljon a nap. Mögötte barnán csúcsosodott a két máglyarakás, amit még napokkal azelőtt hordottak oda össze, ő meg az öccse, válogatott száraz fából, aminek kék a füstje és könnyű, akár a pára. S a két máglyarakás között ott piroslott reves fatönkbe bújva a Tűz Lelke, akit reggel hoztak volt föl a barlangból, hogy áldozatot szenteljenek általa Neki, a Nagy Ismeretlennek, aki van is, meg nincsen is, aki titokzatos és úgy hívják, hogy Isten.

Ott állt az ember és néha a napra nézett és néha a fellegekre, melyek ott morajlottak a keleti ég alján és úgy közeledtek, mint valami nagy fekete árnyék.

Nagydarab, nyugodt ember volt. Bozontos arcán erő és békesség lakott. Nem félt a vihartól. Tudta, hogy a nap előbb megy le s az áldozati tűz lobogni fog, s ha Isten úgy akarja, nem olthatja el lángját a vihar.

Szeretettel ölelte magához az érett kalászokat és arra a darabka földre gondolt, ahonnan hozta őket. A sok vesződésre, amit a föld okozott. Amíg eltakarította a köveket. A fák gyökereit. A füvek gyökereit. Amíg porhanyóvá túrta a rögöket, hogy belevethesse végre a magot.

– Megháborodtál – zsörtölődött az anyja –, szétszórod a drága szemet, amit annyi kínlódással szedtünk össze szálanként a mezőkről! Megháborodtál, bizony!

Ő csak nevetett.

– Majd nem kell szálanként gyűjtögetni vadfüvek közül – mondotta –, majd meglátjátok, mit tud a föld, ha munkával szolgálunk neki.

Azok ott a barlangban csak gúnyolódtak. S leginkább az öccse. Hangyának, vakondnak, földtúrónak csúfolta. De eljött az idő s a föld megmutatta, kinek van igaza. És ma ítéletet mond Ő is, a Titokzatos Úr, akihez fölküldi az első érett kalászok füstjét, amiket a föld hálából adott és ez a füst szebben száll majd, és magosabbra száll majd, mint valamennyi füst, ami eddig fölfele szállt és azok ott lent, a barlang szájában meglátják majd a füstöt és csodálkozva mondják: ez a Káin füstje! És ott ül mellettük az Idegen Leány és Ő is nézi a füstöt, amelyik kéken és egyenesen száll föl a magosba, kékebben és egyenesebben és szebben, mint a másik és bólint, és azt mondja: igen, ez az övé.

Mert nem lehet kétség afelől, hogy melyik áldozat az igazi, a Neki tetsző. A szorgalmas munkáé, a gondoskodó fáradozásé, vagy pedig az, amit a léha semmittevés, a játékos tekergés terem. Mert hiszen a dolgok olyan egyszerűek. Az öregek ülnek tétlenül naphosszat a barlang előtt és sopánkodnak azon, hogy Éden elveszett. Hogy ott nem volt tél és nem volt éhezés. Folyton-folyvást teremtek a fák, csak ki kellett nyújtani kezüket a gyümölcs után. Lehet, hogy igaz, amit mesélnek s volt valamikor egy Éden. De lehet az is, hogy nem igaz. És ma már igazán mindegy, hogy igaz, vagy nem igaz. Mert itt van a tél és nem teremnek folyton-folyvást a fák. Van hideg és van éhezés. És van munka, amivel megváltható mind a kettő. Tehát nem sopánkodni kell, mint ahogy azt az öregek teszik és nem tétlenül csavarogni tavasszal és nyáron, mint ahogy azt a kölyök csinálja, hanem dolgozni kell, fáradni kell, gyűjteni kell és így győzni le nyáron már a telet, ami jön.

A munka nem jó, az bizonyos. De kellemes érzés jár utána, ha arra gondol az ember, hogy végzett valamit.

Így gondolkozott ott fent a sziklán az idősebbik testvér, ilyen nyugodtan és egyszerűen, mialatt magához szorította az első gabonaföld első kalászait és várta, hogy lemenjen a nap és a tűz lángjain át fölküldhesse hálás ajándékul ezeket a kalászokat Őhozzá, akiről annyit tudni csak, hogy van is, meg nincsen is.

Büszke szeretettel ölelte magához a kévét és biztos, nyugodt tudással tudta, hogy ennél szentebb áldozatot még nem küldtek Őhozzá soha, s hogy olyan füstje lesz ennek az áldozatnak, amilyen még soha nem volt. Talán ez a büszke, elégedett tudat okozta volt, hogy nem érzett meg semmit annak az estének a borzalmas

különösségéből. Csak a napot látta, amint lassan aláhajolt a sziklák mögé és a felhőket, ahogy egyre feljebb nyomultak az égre és halk morajlásaik mögött néha fények villantak. De nem látta meg azt a különös rőtvörös izzást, amit a lebukó nap maga köré ontott, mintha vére folyt volna. Nem látta meg a kékesfekete fellegrajok ijesztő alakzatait, a rémeket, melyek a fellegek mögött lapultak s melyeket minden fa látott már és minden bokor és minden fűszál. Nem hallotta meg azt a fülledt, feszülő csöndet, mely, mint egy átlátszó burok borult az őserdőre, amely lefojtotta az erdő életét s amely mögött valami borzalmas várakozás lapult, valami elkerülhetetlen szörnyűség.

Mindezt nem látta. Csak a két máglyarakást s a gabonakévét a karjaiban. Aztán a nap lehullt. Veresen fröcskölt szét a vére, egészen az ordas nagy fellegekig. Azok már az ég közepéig értek akkor s mohón szürcsölték a vért. Néhány pillanatig várt még és az öccsére gondolt, aki késik. Aztán a fellegekre nézett és arra gondolt, hogy eljött az idő és sietni kell, mert később vihar lesz. „Később vihar lesz.” – Így fogalmazta magában a gondolatot, egyszerűen és még mindég nem vett észre semmit abból, amit kereken már az egész világ látott és érzett.

Fölvette a földről a szurokcsóvát, odament vele a fatönkhöz és fújni kezdte a Tűz Lelkét, hogy fölköltse álmából. A tűz fölébredt. Kis szikrák pattantak a fűvás nyomán, majd megszületett a láng. A szurokcsóva sercegni kezdett, aztán hirtelen fölcsapott róla sárgásvörösen a tűz.

Futva vitte át a bal oldali máglyarakáshoz. Letérdelt, alája tette s eligazította fölötte a harasztot. Néhány pillanat s a száraz gallyak pattogva vették át a lángot s félelmetessé növelték. Piros és sárga nyelvek törtek föl körben mindenütt és sziporkázva szökdöstek egyre magasabbra. Lenyűgöző, varázslatos látvány volt, a tűz. Mindenről megfeledkezve térdelt előtte, szája kissé megnyílt, szemei babonás áhítattal meredtek az élő, forró titokzatosságra, mely fölfal, fölbont, fölemészt mindent, és láthatatlan összeköttetésben van Vele, az Úrral, aki van is, meg nincsen is s akinek a neve Isten.

Már a máglya tetejét érték a lángok, amikor fölszökött a földről és dobogó szívvel megmarkolta a kévét. Egy pillanatig még úgy tartotta magához ölelve, mint ahogy valami nagyon kedves ajándékot tart az ember.

– Dolgoztam érte – mondotta halk, morgó hangon a tűznek, és a szemei csillogtak – sokat dolgoztam érte, nézd…

És óvatosan rátette a lángok tetejére.

Abban a pillanatban valami mozdult oldalt a sziklán. A fiatalabbik testvér érkezett. Lihegve jött, kipirult arccal, – mögötte villámszagú szél vetette magát az erdőre s az erdő fölnyögött. A szél megkavarta a tűz lángját és szikrákat szórt a magosba.

Az embert ott a tűznél megzavarta valami, mert odanézett és a szemében bosszúság volt. Látta, hogy az öccse valami sötét dolgot ledob a farakás mellé, fölkapja a földről a szurokcsóvát és odaszalad a tűzhöz.

– Megint elkéstél – szólt rá morogva. Aztán:

– Ne vidd el a tüzemet! Végy te is középről!

Gúnyos kacagás felelt.

– Marad elég a te rossz füveidnek!

S már vitte a lángot. Nyomában forgószél söpörte végig a sziklát, a fellegek dübörögve gördültek előre az égen és eloltották a fényeket. Hallani lehetett körös-körül az erdőt, ahogy fogcsikorgatva viaskodott a széllel.

Bosszúsan fordult vissza az áldozathoz. A lángok belekaptak már a száraz gabonaszárakba, a kalászok mint izzó, tüzes kígyók görbültek össze, és halkan sercegtek. A füst kéken és könnyedén szállt fölfele és abban a pillanatban a szélroham is elállt. Mélységes, mozdulatlan csönd váltotta föl. És ezen a mozdulatlan fülledt csöndön át simán és kéken emelkedett a füst fölfele, mint egy szép karcsú oszlop és beleveszett az égen hasaló fellegekbe.

Büszke elégedettséggel nézte az ember a füstöt. Az első aratás füstjét, a munka, a fáradtság, a vesződés, és az akarat füstjét. Szebben nem is szállhatott volna. És arra gondolt, hogy most már ott ülnek mind a barlang szájában és az áldozati szikla felé néznek és látják fölszállni a füstöt és azt mondják: ez a Káin füstje. És az idegen leány is bólint, és azt mondja: igen, ez az övé.

Lopva átsandított a másik máglya felé. Ott akkor érte csak el a tűz a farakás tetejét. Valami sűrű, sötét dolgot nyaldosott körül. Nem tudott belekapni, csak kerülgette.

– Szerencsétlen kölyök – gondolta és valami elégedett sajnálkozást érzett –, elkószálta az időt és nyers füvet hozott.

Aztán egyszerre döbbenve ragadt oda a szeme. A máglya közepéről, onnan, ahol a sötét valami hevert, sűrű fehér füst gomolygott elő és vastag egyenes oszlopban feltört a magosba. Nem kék volt és nem áttetsző, mint a rendes füst. Nem. Ez a füst fehér volt és sűrű. Tömötten és simán csak egyre emelkedett és szinte átdöfte a fellegeket. Gyönyörű füst volt. Soha még olyan szép füstöt nem látott a világ.

Döbbenve nézte, és egyszerre meghallotta körös-körül a csöndet. Mintha az egész világ visszafojtott lélegzettel azt a füstöt csodálta volna. Rettenetes csönd volt, pillanat alatt kiverte tőle a veríték és a fogai összekoccantak.

– Melyikünké az igazi, bátya?

Hetykén és kötekedve jött túlról a kiáltás. Sebet tépett a csöndben és a seb nyomán föltört a fellegek fojtott moraja. Új szél borzolta végig az erdőt odalent. Ideges szél, vacogó fogú. A felhőből fekete sötétség omlott alá, és mohón nyelte a világot.

Nehézkesen mozdult meg az ember. Alig engedelmeskedtek a lábai. Szinte vonszolta magát át, a másik tűzhöz.

A kölyök ott állt diadalmasan, szemközt a tűzzel. Arcán győzelem ragyogott, hullámos haján rőten csillogott a fény.

– Idenézz, bátya! Enyém az igazi füst! Mind látják odalent s mind tudják, hogy enyém ez a füst, hogy Ábelnek kedvez Ő, a Hatalmas!

Szép volt, ahogy ott állt, büszkén és fiatalon, szemközt a tűzzel, és belekiabálta dicsőségét a fekete éjszakába.

Fekete volt az éjszaka és hörgő, mint a sebesült vadállat és agyarainak éle meg-megvillant a sötétség mélyén.

– Mit áldoztál Neki – kérdezte az idősebbik testvér és az ő hangja is sötét volt, akár az éjszaka –, micsoda füvet?

Ismét az az éles, gúnyos kacagás.

– Füvet? Vénasszonyok áldoznak füvet, testvér!

– Hát mit?

Szélroham szántotta végig a sötétséget. Az őserdő felüvöltött s a tűz sistergő, boszorkányos táncban lobogott tőle. A kölyök megrázta a fejét és hangja diadalmas éllel hasított bele a kezdődő viharba.

– Mit? Egy állat elsőszülött fiát!

Éles kék fény hasította át a sötétséget. Aztán nagyot csattant az ég, mintha sziklák, hegyek, világok omlottak volna össze.

– Jaj – nyögött föl az idősebbik és meggörnyedt a rémülettől. A fiatalabbik éles nevetéssel gúnyolta a vihart.

– Félsz?

A hangot elkapta a szél és porrá verte a sziklákon, mint a tűz zsarátnokát. Széthulló szikrái véresre sebezték a vaksötétet. Akkor már jéghideg ostorral verte a sziklákat a zápor. Az erdő zúgott, mint a megsiketült csönd. Villámok csattantak a fellegeken.

– Öltél…! – hörögte az ember és kezével eltakarta az arcát.

A másik kacagott. Arcát kísértetiesen világította meg a viharban lobogó tűz. Gúnyos és diadalmas volt ez az arc.

– Hát aztán?! Nekem kedvez a füst, mindenki látja!

Pedig akkor már nem kedvezett senkinek a füst. Már nem volt füst. Már csak a vihar volt és a szétvert zsarátnok küzdő tűzfoltjai szerte a sziklán. Már csak a sistergő gőz volt, ahogy a lezúduló zápor elnyomta a tüzeket. Már csak az égi tüzek voltak, a félelmetesen kékes csattanó tüzek, melyek egy-egy pillanatra megvilágították a jajgató erdőt és a dübörgő sötétséget. Már semmi sem volt a régi világból, mely békés csöndről, áldozati tüzekről és a füstről tudott. Egy új világ tombolt körülöttük, egy felfordult világ. De azért tudták mind a ketten, hogy ott volt a füst és mindenki látta.

– Hogyan tehetted…? – nyögött föl az ember. – Az állat fiát…!

S a másik mondta. Kiáltva, a viharon át, azon a hetyke hangon:

– Hogyan? Ezzel a doronggal, itt! Csak egyet ütöttem rá a fejére! Csak egyet kell ütni, érted…?!

– Mutasd…

Keze átnyúlt a sötéten a dorongért. Durván szakította ki a másik kezéből.

– Mutasd…

Megtapogatta. Arca elé emelte, megszagolta. Különös, félelmetesen vad szaga volt. Egy villám cikázó fényénél meglátta rajta a vért. Fekete volt és csillogott és tudta, hogy az vér. Egy állat vére. Tilos az Úr előtt.

– Öltél… – hörögte, de nem az állatra gondolt, hanem a füstre, amelyik fehéren és vastagon szállt mégis az ég felé, szebben, mint a gabonafejek füstje és látták mind, akik a barlang előtt ültek.

– Hát így… – és a becsületes munka füstjére gondolt, amelyik vékonyabb volt és jelentéktelenebb, szürkébb és sokkal, sokkal kisebb az Úr kedve előtt, mint a tilos füst, az ölés véréből való.

– Hát így… csak egyet kell ütni, azt mondod, csak egyet…?

Alig hallatszott a hangja. Csak valami morgás jött ki inkább a száján s azt is elkapta a vihar és cafatokra tépve hurcolta szét az éjszakában. De a keze görcsösen markolta a dorongot, körmei belemélyedtek a fába. Bozontos testét forró verejték lepte el a zápor jéghideg ostora alatt s a fogai összekoccantak.

– Csak egyet…? Azt mondod…?

– Menjünk – mondta a másik, de hangját elnyelte a fellegek dübörgése. Az erdő följajdult. Valahol roppanva ledőlt egy óriási fa. Sziklák sikoltottak.

– Így…?

A másik már tett egy lépést, de a hangra megállt és visszafordult. Valahogy megütötte a hang. Valahogy. Visszafordult.

– Mit mondasz? – kérdezte és a hangja nyugtalanul vergődött a szélben. Volt valami abban a vakfekete sötétségben, abban a zúgó, üvöltő, megbomlott sötétségben, volt valami valahol. Valami rettenetes.

– Mit mondasz…?

Villám nyilallt fölöttük s a fénye mellett meglátta a fölemelt dorongot. Egy pillanat volt, egy pillanatnak a századrésze csak, ameddig abban a kísértetes fényben a fölemelt dorongot láthatta. Aztán vaksötét lett megint.

– Testvér…! – hördült föl benne a rémület.

Aztán a dorong lecsapott. Valamit ért, tompán szólt az ütés. Aztán nagyot hördült az ég, rettenetesen nagyot és elnyelt minden zajt. Aztán mintha egyszerre föltépték volna a világ száját, az erdő felüvöltött, a sziklák eszelősen rikoltozni kezdtek, őrjöngő szél csapkodta ostorával a jajgató éjszakát és az égbolt csattogva, dübörögve szakadt rá a lázban vonagló földre.

Az ember rohant. Sziklán, bozóton keresztül, öles ugrásokkal, mint a menekülő állat. Lihegve, csörtetve, verejték alatt vacogva, összeverődő fogakkal.

És amerre futott, ostorral verte az erdőt a vihar, tüzes szörnyek dübörögtek a sötétség hátán, sustorgó vizek ömlöttek a magasból, remegett a föld és ropogott, nyögött a világ.

– Mi történt…? Mi történt…? – riadoztak borzoltan a cserjék.

– Valakit megöltek! – zúgtak, üvöltöttek a fák.

S az ember futott.

Aztán valahol leroskadt egy penészszagú sziklaüregben. A vihar már elcsöndesedett akkor, csak az eső verte még sustorogva a fákat. S valahogy csönd volt. Halott, rettenetes csönd, bent, az emberben bent. Aki összezsugorodva lapult a sziklaüregben és vacogott. Valami siket, nagy csönd volt benne, és egyszerre csak ebben a csöndben megszólalt egy hang, ijesztő halkan.

– Hol van Ábel, a te atyádfia…?

Szólt ez a hang és mégsem szólt. Volt valahol és mégsem volt. Valahol a siket nagy csönd mélységes mélyen.

– Nem tudom – dideregte az ember –, nem tudom…

De tudta. És hozzálapult a sziklához, mintha moha lett volna, vagy állat, és reszketett.

– Hol van Ábel, a te atyádfia…? – suttogta a hang. Suttogott és mégsem suttogott. Volt valahol és mégsem volt.

Az ember összerázkódott ott a sziklaüregben. Vadul nézett körül a vaksötétségben, kereste a hangot.

– Avagy őrizője vagyok-e az én atyámfiának…?

Fogai összekoccantak a szavak nyomán. De a hang nem ment el, a hang ott maradt és kérdezett tovább, mindig csak kérdezett. Mindig csak ugyanazt.

– Hol van Ábel, a te atyádfia…? Hol van Ábel, a te atyádfia…?

Már a zápor is elállt. Már csak a víz csöpögött a fákról odakint s az erdő tovább súgta a kérdést az éjszakában, a borzalmas kérdést és didergett belé az éjszaka, és ez az éjszaka fekete volt, vakfekete és úgy tapadt rá a földre, mint a halál.

Pedig messze mögötte már ott leselkedett valahol az új nap. De nem örvendtek neki, sem a fák, sem az állatok, sem a madarak, sem a hegyek. Mert tudták, hogy hiába születik napfényben, nem tehet mást, mint hogy tovább viszi a nyomot, a vérrel jelzett nyomot.

Így is volt.

S esztendőre rá, mikor az ember elkezdte egymásra rakni az első köveket, vidáman ragyogott a nap s az ég olyan kék volt, mint az árnyékban nőtt harangvirág. Az ember rakta egymásra a köveket, gondosan illesztgetve, s az asszony ott ült a fűben s koszorút font piros harangvirágból.

– Soká tart még? – kérdezte egy idő múlva.

Az ember előbb gondosan helyére illesztette a kezében lévő követ, aztán izzadt szakállas arcát megtörölte, csak akkor felelt.

– Nem tudom. Talán a fiainknak a fiai befejezik. Vagy azoknak a fiai.

Az asszony meglepetten nézett rá. Szeme kitágult és éppen olyan tiszta és kék volt, mint az égbolt.

– Nem értem – mondotta –, ezt nem értem.

– Magos az ég – sóhajtott az ember –, magos. És odáig kell érjen.

– Miért? – kérdezte az asszony és felnézett az égre, amelyik nagyon magos volt, és a szája egészen kissé nyitva maradt, s az ajkai pirosan csillogtak és harmatosan, mint a virágok a kezében.

– Ábelért – felelte komoran az ember és tovább dolgozott.

Az asszony szája becsukódott, de a szeme továbbra is fent maradt az égen. A fiúra gondolt, aki szép volt, szebb, mint ez a másik. Vidám volt és szerelmes volt és egyszer egy nagy tüzet gyújtott, áldozati tüzet, aminek olyan füstje volt, mint soha addig. És ezen az égig érő szép fehér füstoszlopon felmászott ő maga is az égbe s nem tud többé lejönni onnan.

– Hamarabb nem lehet? – kérdezte és sóhajtott, mert arra gondolt, hogy mire a fiainak a fiai befejezik a tornyot, és Ábel lejöhet az égből, ő már öreg lesz akkor és Ábel nem fogja szeretni úgy.

Az ember megrázta a fejét és újra sóhajtott.

– Magos az ég – mondotta –, nagyon magos.

Aztán dolgozott szótlanul tovább, az asszony meg fonta a koszorút piros virágokból. Lassan emelkedett a fal, nagyon lassan. A koszorú régen elkészült s a fal alig ért csípőig.

– Elhervad, mire készen lesz – mondotta később, mert a virágok valóban hervadni kezdtek már a napon.

Az ember abbahagyta a munkát, letörölte a homlokáról a verejtéket és fáradtan nézett az asszonyra.

– Mit mondasz?

Az asszony a virágokra mutatott.

– Hervadni kezdenek.

Az ember sóhajtott, aztán leült az asszony mellé, a fűbe. A megkezdett falat nézte, sokáig.

– Majd a fiaink – mondotta szomorúan – s a fiaink fiai. S még azoknak is a fiai talán. De egyszer fölépül s egyszer majd az égig ér egészen. Egyszer, valamikor.

Az asszony ijedten nézett rá s keze védőleg kulcsolódott a virágkoszorúra.

– S addig?

– Addig… – felelte az ember s a hangja rekedt volt, mintha fojtogatta volna belül valami –, addig benne élünk a munkában és a falban. Én s majd a fiaink s majd a fiainknak a fiai mind. S ha kell, azoknak is a fiai. Ameddig fölér a fal odáig s megszabadul az öcsém.

Hallgattak, aztán egy idő múlva újra megszólalt az ember.

– Valami nevet kellene adni a falnak, hogy ismerjék majd arról, ha mi már nem leszünk. Mondj neki egy nevet.

– Ábel tornya – mondotta halkan az asszony és szemében megreszketett egy könnycsepp.

SODOMA NÉPE CSODÁLKOZIK

Lassan a füst elült. Korom lepte a Város romjait s az egymásra dőlt kőfalak fölé égszínkéken borult újra a tavaszi égbolt. A föld belsejében morogva hánykolódtak még az elpihenni készülő erők. Aztán lassan a morajlás is megszűnt. Csönd volt. Halálos csönd. A pusztulás kőrengetegében szellő se sóhajtott sehol.

Valahol a romba dőlt Város közepén, ahol hajdan a piactér obeliszkjei álltak, hat ember ült a borzolt köveken. Hat egyforma ember. Rongyos, kormos, fáradt és éhes. Olyan egyformák voltak, ahogy ott ültek a romokon, szorosan együtt, mint hat testvér.

Mozdulatlanul ültek, s lehajtott fejjel nézték a törmeléktől szennyezett földet. Aztán az egyik fölemelte a fejét és megszólalt.

– Valaki felelős.

Valakinek a hibája miatt történt az egész.

– Úgy van – mondta a másik –, valaki felelős.

– Büntetést érdemel az, aki okozta!

Szigorúan, szinte gyűlölködve néztek egymásra. A hat rongyos, egyforma ember. Aztán valaki azt mondta:

– A katonák hibásak! Az volt a feladatuk, hogy megvédjék a várost. Mért nem védték meg hát? Eleget élősködtek a nyakunkon. Hangoskodtak és követelőztek? Lenéztek minket és mindenütt az elsők akartak lenni! Parancsolgattak, mintha egyedül övék lett volna a Város! Eltűrtük arcátlanságukat, mert vállalták, hogy megvédnek bennünket. S nem védtek meg! Ők a hibásak hát. Miattuk pusztult el a Város, a katonák miatt!

Így beszélt az egyik.

– Úgy van – helyeselt hozzá négy.

És akkor a hatodik feltápászkodott a kőrakásról, letörölte arcáról a piszkot és a vért és halk, fáradt hangon beszélni kezdett.

A katona

– Lehet, hogy igazatok van – mondotta – s én követtem el valami hibát. De nem tudom, hogy hol. Hasztalan gondolkozom rajta.

Katona lettem, mert annak neveltek. Gyermekkoromban megtanultam már, hogy legszebb feladat meghalni a Városért. Megtanultam bánni a fegyverekkel,

megtanultam a verekedés fortélyait. Megtanultam tisztelni azokat, akik a Városért meghaltak s akiknek emlékezetére ünnepeket szentelt a nép. Megtanultam, hogy ezért a népért kell nekem is meghalnom egyszer, s hogy ezért ez a nép tisztelni tartozik bennem azt, aki majd őérette meghal.

– Nem könnyű a katona élete. Különösen, ameddig fiatal, ameddig alacsony rangot visel. A Városban mindenki szabad ember volt. A diákok, polgárok, a tisztviselők. Mehettek, ahova akartak, senki se zárta be őket miatta. Tehettek, ami nekik jólesett, szabadok voltak. S ezt a szabadságot kellett megvédelmezni nekem, az életem árán.

– Csak éppen én nem voltam szabad ember. A katona sohasem szabad ember. Nincs magánélete. Nincs célja, terve, csak egy: engedelmeskedni és meghalni a Városért.

– Mindenkinek volt magánélete ebben a Városban, csak nekem nem volt. Irigyeltem a polgárt, aki jöhet-mehet, tehet amit akar, szabadon rendelkezik magával és soha senki nem szól bele, hogy hova megy és mit tesz. Mikor kel föl reggel és mikor fekszik le este. Mikor házasodik meg és kit vesz el feleségül. Mikor dolgozik és mikor nem. Irigyeltem a polgárt, akiért élnem, verekednem és egyszer majd' meghalnom kellett.

– Néha, mikor őrségben voltam a várfalakon éjjel, elnéztem onnan föntről a Várost. A kivilágított ablakok mögött zene szólt, táncban forogtak a párok s a sötét utcákon szerelmesek kószáltak. Zárt ajtók mögött pénzét számolgatta a polgár, vagy aludt puha ágyában, asszonya mellett s gondtalanul. Mert én ott álltam a falakon és őriztem őt.

– Egyszer éjszaka rablócsapatok törtek a kapura. Elkeseredett harcot vívtunk, néhányan. Néma harcot, mint a farkasok. Két bajtársam halt meg mellettem azon az éjszakán. Gyermekkori pajtásaim voltak.

– A Város mindarról, ami ott a kapunál történt, semmit sem tudott. A tánctermekben szólt a zene, a lefüggönyözött ablakai mögött csókolt, vagy álmodott a polgár.

– Nekem sebet kapott a vállam, akkor. Reggel kimosta a felcser a sebet és bekötözte. Fájt kegyetlenül. De három nap szabadságot kaptam a sebért. Kószáltam az utcákon bekötözött vállal s vártam, hogy az emberek talán majd szólnak pár jó szót, hiszen érettük kaptam a sebet s az ő álmuk nyugalmáért haltak meg pajtásaim is.

– A templomból éppen akkor jött ki egy szőke lány. Olyan volt, amilyennek az angyalokat festik. Rám nézett, meglátta rajtam a kötést és éreztem a szemén, hogy sajnál. Mosolyogtam és sapkámhoz emeltem a kezem. A leány is mosolygott és megbiccentette kissé a fejét. Már éppen oda akartam lépni hozzá, amikor rászólt hangosan az anyja: – Csak nem akarsz összeismerkedni egy katonával? – Sebesült szegény – védekezett szelíden a lány és elvörösödött. – Verekedett a korcsmában, bizonyára – hallottam még sziszegni az anyját, aztán tovamentek.

– Azon az estén igazán elmentem a korcsmába, először életemben. Ittam. Aztán verekedtem is. Néhány polgárlegény ült az asztal mellett s hányaveti gőggel dobálta a pénzt. Nekem alig volt néhány krajcárom, hiszen alacsony rangot viseltem még s kevés volt a zsoldunk. Keserűség mart belül, mert úgy éreztem, hogy hálátlanul bánik velem a Város. Az asszony, aki eltiltotta tőlem a leányát, a polgárlegények, akiknek telt úri borokra, míg én csak a savanyú vinkót ihattam. Mi lett volna velük – gondoltam –, ha ezen az éjszakán nem álltunk volna a falakon, én meg a pajtásaim, akik meghaltak? Mi történt volna az angyalarcú leánnyal, s miből mulatnának ezek a nagyszájú polgárlegények? Keserűség volt bennem s olcsó borral öntöztem ezt a keserűséget.

– Aztán az egyik polgárlegény elordította magát vörös arccal: éljenek a hentesek! – Éljenek a hentesek! – ordították a többiek is. Valamelyikük reám nézett. – Mondjad te is, katona: Éljenek a hentesek! – Éljenek a hentesek! – Éljenek a katonák, feleltem. Néhány perc múlva felrúgtuk az asztalt. Kardom behasította egyikük fejét. Nem halt meg, de engem bezártak miatta. Néhány hónap múlva előléptetés volt s én nem léptem elő akkor.

– Gyűlölni kezdtem a polgárt. Aki élte a maga önző külön életét és nem törődött semmivel, még azzal sem, hogy mások őérette meghaltak. Ahol dolgom akadt velük, kurtán végeztem. Azt akartam, hogy megérezzék, mennyire lenézem és megvetem őket. S a gondolatot, hogy ilyenekért kell egyszer majd meghalnom nekem is.

– Miattuk virrasztottam éjszakánként a falakon, szélben és esőben, míg ők békésen álmodozhattak és csókolhattak a lefüggönyözött ablakok mögött. Miattuk viseltem a nehéz szolgálatot, miattuk volt minden napom szigorú fegyelem és parancsteljesítés. Én rab voltam, azért, hogy ők szabadon futkoshassanak önző kis céljaik után. Éreztem, hogy több vagyok, mint ők. Mert ha én nem lennék, ők sem lehetnének. Nem lenne asszonyuk, vagyonuk, leányaik. Fölöttük éreztem magamat és ezt nem titkoltam el. Ütöttem rajtuk, ahol alkalom nyílott. Hogy megérezzék öklöm erejét s a jogomat, hogy parancsoljak nekik. Hogy hátra szorítsam őket magam mögé, az élet minden vonatkozásában, mert a halállal is én nézek szembe helyettük.

– Aztán később, hogy magasabbra kerültem s távolabb nézhettem a város élete fölött, nem láttam egyebet a polgárban, mint egy mérhetetlen buta önzést, mellyel igyekezett megakasztani mindent, ami az ő érdekében történt. Ha új bástyát kellett építeni, vagy megerősíteni a falakat valahol, nem akart fizetni. Lármázott, hangoskodott és követelte, hogy ne építsünk újabb bástyákat, és ne erősítsük folyton a falakat. Pedig őt védték azok a falak s neki szolgáltak azok a bástyák. Lármázott, ha katonák zsoldjáról volt szó és sajnálta tőlünk a pénzt, mintha ellenségnek kellett volna adja s nem azoknak, akik miatta meghalnak. Zsugori volt, fösvény, önző és buta, a polgár. Mindent csak magának akart, ő nem látta meg, hogy fösvénységével önmagát károsítja s a Várost. Fegyver kellett? A

polgár nem akart pénzt adni rá. Zsold kellett? A polgár nem akart pénzt adni rá. Azt kívánta, hogy kevesebb katona legyen, mert akkor kevesebb zsoldot kell fizetni és megtakaríthat magának egy vasárnapi mulatozásra valót. Ezek miatt gyűlöltem a polgárt. Megvetettem és félresöpörtem az útból, kíméletlenül, ahol csak lehetett.

– Aztán jött ez. Éjszaka volt és egyszerre csak valami rátört a falakra. A setétben nem lehetett látni, hol az ellenség. Valami tompa morajlást hallottunk csupán, valami dübörgést, mintha roppant hadak vonultak volna föl ellenünk. Riadót fújtunk. Nyílzáport zúdítottunk a morajlás felé. A kőhajítók mázsás köveket szórtak. Hiába. Talán az íjaink már rosszak voltak s a kőhajítónk kevés, mert nem akart pénzt adni rá a polgár. De egyszerre csak megmozdultak a falak. A bástyák ledőltek, ismeretlen fegyverek dübörögtek körülöttünk. Riadóztuk a polgárságot, hogy jöjjön betömni a réseket. De senki se jött. A polgárok a maguk vagyonával törődtek s nem a Várossal. Aztán tűz szakadt valahonnan a fegyverraktárakra. Hiába hívtuk oltani a polgárságot, senki sem jött. A maga vagyonát dugdosta mindegyik. Így aztán tüzet fogtak sorra a házak. Az ellenség valahol ott dübörgött az éjszakában, de látni nem lehetett sehol. Nem volt kivel vívni és nem volt kire nyilat röpíteni. Mintha a föld is megmozdult volna a Város alatt. Nem tudom, mi volt az. Valami ismeretlen új fegyver lehetett, valami olyan fegyver, amilyen nekünk nem volt, mert nem adott rá pénzt a polgár. Sorra hulltak el a katonák és nem lehetett tudni, hogy mitől. Sorra dőltek össze a házak és nem lehetett tudni, hogy mitől.

– Lehet, hogy én is hibát követtem el valahol. De nem tehettem mást, mint amit tettem. A polgár felelős azért, hogy gyöngék voltak a falak és ledőltek. A polgár felelős azért, hogy az ellenség betört a Városba, mert nem jött betömni a réseket. Ő felelős, hogy a tűz tovább terjedt, mert nem jött oltani. Ő felelős, hogy rommá lett a Város, hogy minden odapusztult, mert ostoba fukarságában sajnálta a pénzt tőlünk, katonáktól.

– Azt hiszem nem védeni kellett volna a Várost, hanem menteni. Nem is menteni, hanem megelőzni a veszedelmet. Erősebb falak kellettek volna a Város köré. Erősebb alapok kellettek volna a Város alá. De a polgár csak önmagával törődött s azzal, hogy mi van a Város körül, s mi van a Város alatt, azzal nem.

– Azért tehát, ami történt, ő felelős, a polgár!

A polgár

– Hiába fogják rám, én nem tehetek semmiről! Én csak egy egyszerű, szürke polgára voltam a Városnak. Engem nem kérdeztek meg soha, hogy mit kellene tenni. Hozzám csak akkor jöttek, amikor adó kellett, vagy valamilyen új rendeletet hoztak a tisztviselő urak az én rovásomra. Én mindent csak akkor tudtam meg, amikor a rendeletet kihirdették a piacon!

– Engem, kérem, semmibe se vettek. Arra voltam jó csak, hogy rendeleteket hozzanak a számomra és kipréseljék belőlem az adót. A tisztviselő urak nem avattak be a titkaikba, még az irodájukba is csak nehezen tehettem be a lábamat. Meg-megvárakoztattak az ajtó előtt s úgy beszéltek velem, mint valami rabszolgával. Ők intézték a Város dolgait, én csak a pénzt kellett adjam hozzá.

– Hogy fösvény voltam, nehezen adtam a pénzt? Lehet. De nehezen jutottam hozzá magam is. Hát illett, hogy megbecsüljem. Én nem élhettem láb lógatva azzal a tudattal, hogy minden elsején megkapom úgyis pontosan a jövedelmemet, akár töröm magamat, akár nem. Én nem várhattam összetett kezekkel, amíg rám tör az öregség, mert nekem senki sem fizet nyugdíjat, ha munkaképtelen leszek.

– Míg a tisztviselő urak egész gyermekkorukat átjátszották az iskolában, azalatt én már nehéz munkával kerestem a kenyeremet. Voltam utcai árus. Voltam inas, akit szíjjal vert a mester. Koplaltam és verejtékeztem, tűrtem és szolgáltam másokat, hogy segéd lehessek. Nehéz munkában telt el a fiatalságom és úgy kellett egymásra raknom a garast, hogy valamiképpen önállóságra vergődhessek.

– Szerettem a mesterségemet és azt mondták, értek is hozzá. De csak én tudom, milyen nehéz volt, míg eljutottam addig, hogy magamnak dolgozhattam, saját helyiségben. Hát még, hogy házam lehessen a Városban! Saját házam! Hogy polgár lehessek, olyan, mint a többi. Mennyi mindenről kellett lemondanom, hogy félre rakhassam és összegyűjthessem a nehezen szerzett pénzt, és vehessek rajta egy házat, ami az enyém legyen és élhessek benne, ahogy emberhez illik.

– Évek teltek, sok-sok év, amíg összegyűlt a pénz a házhoz. Kopott ruhákban jártam és rongyos cipőben. Az úri fiatalemberek elhúzták a szájukat, ha megláttak valahol, a katonák meglökdöstek az utcán, a hivatalokban szóba sem álltak velem, mert rongyos voltam és kopott.

– Aztán megvettem a házat végre. Megházasodtam. Olyan lettem én is, mint a többi ember. Aztán jöttek a gyerekek.

– Szerettem volna a házhoz egy kertet is, de sok cipő kellett és sok ruha a gyerekeknek és így a kert sokáig elmaradt. Betegség is jött. Üzletfeleim megcsaltak néha. Nem ment mindig minden úgy, ahogyan kellett volna menjen.

– Egyszer már összegyűlt a pénz a kerthez. Együtt volt, megkuporgattam valahogy. És akkor jöttek a tisztviselő urak, valami rendelettel, új adót vetettek reánk, rendkívüli adót, úgy mondták. Bástya, vagy fal, vagy mit tudom én mi kellett megint. Engem meg se kérdeztek. Csak elrendelték, hogy ennyit meg ennyit fizetek.

– Fölmentem a tisztviselő urakhoz, haladékot kértem. Azt mondtam, hogy nincs pénzem, ez igaz. Pedig volt pénzem. De azt a pénzt arra gyűjtöttem, hosszú éveken át, hogy megvehessem a kertet, értik?

– Félnapig vártam a folyóson, amíg bejutottam a tisztviselőhöz, akihez tartozott a dolog. Félnapi munkám veszett el a várakozásban. A tisztviselő úr ott ült az asztala mögött, rám se nézett, amikor megálltam előtte. Nem is hallgatott végig.

Csak rám ordított, hogy fizetni kell, s ne lopjam a napját, mert egyéb dolga is van, mint az én panaszaimat hallgassa.

– Megmakacskodtam és nem fizettem. Katonákat küldtek hozzám. A katonák durvák voltak és gorombák. Feltúrták a házamat és elvitték a pénzt. És megint nem lett semmi a kertből.

– Pedig az én pénzemből éltek a tisztviselők és a katonák. Az én keserves munkámból éltek és mégis úgy beszéltek velem, mintha kutya lettem volna s nem is ember. Belőlem éltek és uraskodtak, s úgy viselkedtek mégis, mintha ellenségek lettünk volna. Hiába jártam panaszra hozzájuk, meg se hallgattak. Hiába kértem, ezt, vagy azt, szóba sem álltak velem. Sohasem kérdezték meg, hogy mit akarok, hogyan gondolkozom erről vagy arról, mik a terveim, miképpen élek, mire lenne szükségem, hogy könnyebben dolgozhassak és többet kereshessek. Pedig ha ezt teszik és segítenek néha rajtam, szívesebben fizettem volna én is az adót. De így megharagudtam rájuk, és ahol csak lehetett, kibújtam a fizetés alól, ez igaz. Én tartsak el olyan embereket, akik szóba sem állanak velem, csak gorombáskodnak?

– Később aztán mégis megvehettem a kertet a házhoz. De akkor már újra gyűjteni kellett a pénzt, mert nőttek a gyermekek közben s a lányokat ki kellett házasítani, a fiúknak kenyeret adni a kezükbe. Nem voltam úr, hogy vagyonom egy részét szétoszthassam közöttük s tisztviselő sem voltam, hogy bedughattam volna őket valahova egy íróasztal mögé, ahol minden hónap elsején fizetést osztogatnak. Nagyobbik fiam kereskedőnek készült és valami kis alaptőkét kuporgattam össze, amivel elindulhasson. A leányoknak kelengye kellett, másik fiamnak asztalosműhely… természetes, hogy nem szívesen nyúltam ezekhez a pénzekhez, hogy adót fizessek belőlük a tisztviselő urak részére. Sok, nagyon sok bajom volt emiatt. Eldugtam a pénzt és letagadtam. Akkor zálogot vittek, mindig azt, amire a legnagyobb szükségem volt, és így csak ki kellett váltanom. És ha megmondták volna legalább, hogy mire kell az a rengeteg sok pénz! De sohasem mondták meg. És nem lehetett látni, hogy hova ment. Talán ellopták. Talán elmulatták. Mit tudom én.

– Igaz, szó esett közben arról is, hogy meg kellene erősíteni a Város falait, és, hogy újra pénz kellene ehhez. De kit védett az a fal? Engem? Egyedül engem? Az én kis házamat, kertemet, műhelyemet? Az én mindennapi munkámat? Nem, kérem. A fal a tisztviselő urak hivatalait védte elsősorban. Meg a katonák pökhendiségét. A mulatozásokat. Azokat védte.

– Rajtam nem sok védeni való volt. Én a munkámat fal nélkül is elvégezhettem volna. Engem nem bántott volna az ellenség, ha el is foglalja a Várost. Csak új tisztviselőket s új katonákat hozott volna, új polgárokat nem. De akármiféle tisztviselő úr jön, nem lesz sem gorombább, sem pökhendibb, mint a régiek voltak – gondoltam magamban – és dolgozó polgár mindegyiknek kell, és egyik sem bánik rosszabbul a polgárral, mint a másik és egyik sem jobban, mint a másik.

– A fal a tisztviselőket védte. Az ő istenségüket védték a falak és bástyák, hát gondoskodtak volna jobban róluk. Nekik kellett volna gondoskodni a falakról, mert ők igazgatták a Várost, minket még beleszólni sem engedtek soha. Hova tették azt a rengeteg sok pénzt? Miért nem fordították, amire kellett volna?

– Aztán jött ez. Igaz, hogy hívtak betömni a falak réseit, de már akkor az én házam falai is repedni kezdtek, az én házamé, amelyik engem védett, s amelyikért hosszú éveken keresztül dolgoztam. Természetesen, az én házamat igyekeztem menteni. Aztán a tűz. Oltsam a fegyvertárat, mikor már az én tetőm is tüzet fogott? A magam vagyonát igyekeztem menteni. A bútoraimat, az értékeimet, azt a keveset, mi úgy rendre összegyűlt…

– Az sem sikerült. Mindent elvesztettem. Ledőlt, leégett, rommá vált. De nem én vagyok a hibás, hogy ez lett a vége! Rajtam behajtották az adót s nekem csak annyi dolgom volt, a többi nem tartozott reám, azt mondták mindig a tisztviselő urak. A többi reájuk tartozik, azt mondották.

– Hát ha reájuk tartozott, akkor ők felelősek a Városért és mindazért, ami a Várossal és velünk történt! A tisztviselő urak!

A tisztviselő

– Visszautasítom a vádakat! – hadarta idegesen és felszökve az omladékról a hat rongyos közül a harmadik. – Én őriztem a rendet és az erkölcsöt! Én egész életemben a Város érdekeit szolgáltam, sohasem a magamét, mindig csak a Várost! Hogy emellett én is jobban éltem? Tisztábban és rendesebben öltözködtem, szebb lakásban laktam? Istenem. Hiszen elvégre tanult tisztviselő voltam! Szolgáltam a Várost! És azt hiszem, járt nekem ez a megkülönböztetett életmód ezért a szolgálatért!

– Gondolják el, én soha nem voltam szabad, önálló és független, mint a polgár. Én nem mehettem vágyaim és hajlamaim után, még csak meg sem mondhattam őszintén azt, ami a nyelvemen volt. Nekem hajladoznom kellett egy életen keresztül azok előtt, akik fölöttem állottak, alkalmazkodnom kellett hozzájuk, kiszolgálnom őket és helyeselnem, bármit is mondottak. Rab voltam, valósággal. Az iroda rabja. Napszámos. Egy egész életen keresztül mindig csak robotoló napszámos, a Város és a polgárság napszámosa.

– Gondolják el, kérem, tizenhat esztendeig tanultam. Görnyedtem a könyvek fölött és magoltam, csak azért, hogy megszerezhessem azt a papirost, amivel beállhatok a Város szolgájának. Ott ültek mellettem a gazdag fiúk, a nemes úrfiak. Hintó hozta őket reggelenként az iskola kapujához, nekik csak játék volt az egész, és szórakozás. Mert nem akartak abból megélni, amit tanultak, csupán azért tanultak, mert illett tanulni. De az én apám tisztviselő volt és nem futotta a fizetésből, csak éppen arra, hogy tanulhassak. Hogy megszerezhessem tizenhat év után a papirost, ami kell ahhoz, hogy szolgája lehessek a Városnak, mint ő.

– Amikor más polgárember már régen önálló, családot alapít, és nem függ senkitől: én akkor jutottam csak odáig, hogy elkezdhessem a pályámat mint kezdő fizetéses aktakukac.

– Emlékszem: sok minden volt, ami nekem sem tetszett akkor. De nem tehettem egyebet, mint hogy hajlongtam azok előtt, akik fölöttem voltak hivatali rangban és igazat adtam nekik, bármit is mondtak. Ha nem tettem volna ezt, állásomat veszítem, vagy örökre kezdő fizetéses kukac maradok. Mert hiába, ez volt már a szokás a Városnál, a hajlongás és az igazat adás és ez ellen hogyan is tehettem volna valamit én, a napszámos?

– Senki sem tudja azt, hogy milyen kétségbeejtően messze vannak egymástól a lépcsőfokok, melyeken a tisztviselőember fölfelé halad. Mikor a polgár már házat vett magának a keresetéből, én abban az életkorban még csak egy kis bútorozott szobában lakhattam a jómódú polgár házában, s még úgy is alig volt elég a fizetésem arra, hogy rendesen öltözködhessek, eljárhassak vasárnaponként a kávéházba, mint a többiek és néha virágot vásárolhassak a leányoknak.

– Hogy egy csizmadiának még annyi keresete sem volt, mint nekem? Lehet. De a csizmadiától nem követelte meg senki, hogy úri életet éljen, gondosan öltözködjék, és részt vegyen bizonyos társas összejöveteleken. A csizmadiának megbocsátották, ha foltos volt a könyöke és pecsétes a ruhája. De nekem nem bocsátották meg, nem. Tőlem megkövetelték, hogy úri módon éljek, és úri módon öltözködjem. Még a polgárság is megszólott, ha takarékosan igyekeztem élni és a vendéglőben nem adtam borravalót. Azt mondták, egy ilyen fösvény ember, egy ilyen ágrólszakadt ember akarja képviselni a Várost, a mi Városunkat?

– Mikor végre annyira jutottam fizetésemben, hogy megházasodhattam, újabb gondok szakadtak reám. A feleségem nem állhatott oda főzni, súrolni, mosni, mert tisztviselőember felesége volt és megszólta volna érte a világ. Nem csak a fölötteseim, nem csak tisztviselőtársaim, de legfőképpen a polgárság szólta volna meg. Így hát cselédet kellett tartanom. Természetesen nagyobb lakásra volt szükség és ez megint csak pénzbe került. Hiába volt nagyobb a fizetésem, hónap végén már adósságra vásárolt a cselédünk a hentesüzletben.

– Aztán jöttek a gyerekek. Ruha, cipő, iskoláztatás. Tisztviselőgyermekek voltak, nem járhattak mezítláb, és nem adhattam be inasnak őket valamelyik mesteremberhez. Iskoláztatni kellett őket és rendesen öltöztetni, ahogy a társadalom megkívánta, így aztán hónap végére soha nem maradt egyetlen krajcár, amit félre tehettünk volna.

– Nekem soha nem volt vagyonom, házam, kertem. A más házában laktam örökké, a más kertjében játszottak a gyerekeim és elsejétől elsejéig számoltam a napokat.

– Gyermekeim kezébe nem adhattam tőkét, amivel elinduljanak. Csak egy papirost adhattam, az iskola papirosát, mást semmit. És ők is ott kellett elkezdjék, ahol én. És hogy haladjanak, azért újra nekem kellett hajlonganom a többiek előtt,

a társaim előtt, a fölötteseim előtt, hajlonganom és újra mindenben igazat adnom nekik.

– Hogy goromba voltam néha? Hogy olykor talán megvárakoztattam a polgárokat és úgy beszéltem velük, ahogy beszéltem? Istenem. Az ember néha ideges volt. Otthon ez kellett és az kellett és nem volt miből. És a hivatalban jött a rengeteg sok ember, mindegyik akart valamit, mindegyik követelt valamit, mindegyik ravaszkodott és mindegyik hazudott. Panaszkodtak, hogy nem tudnak fizetni, jajgattak, hogy nincsen pénzük és szinte elvárták, hogy én fizessem ki helyettük az adót, a magam zsebéből. És ugyanakkor tudtam azt, hogy közöttük a legrongyosabbnak is több pénze van odahaza a fiókban, mint amennyit én valaha is megtakaríthatok magamnak. Tudtam, hogy házakat vesznek és kerteket vesznek és hogy sem nekem, sem a fiaimnak sohasem lesz se házunk, se kertünk. Bosszankodtam rájuk. Irigyeltem a meggyűjtött pénzüket, nem tagadom.

– Meg aztán örökösen követeltek valamit. Jobb kövezetet és erősebb hidakat. Lámpákat az utakra. Utcaseprőt… hogy ne maguknak kelljen, elsöpörjék házaik elől a szemetet. Követelték, hogy őrizzük vagyonukat, amíg ők alszanak, hogy szerezzen be nekik a Város ezt, meg amazt. Kedvezményeket akartak, örökösen csak kedvezményeket. De ha arról volt szó, hogy fizessenek, adót, vagy pótadót a rendkívüli kiadásokra, amik mind az ő követeléseiknek teljesítéséből állottak elő, akkor nem akartak fizetni. Ravaszkodtak, hazudoztak, sajnáltatták magukat, hogy ne kelljen kiadják a pénzüket, és ingyen jussanak hozzá mindahhoz, amit követeltek. Bizony haragudtam rájuk sokszor. És igyekeztem lerázni őket a nyakamról. Kurtán beszéltem velük és csak rendeleteken át. Mert másképpen nem lehetett. Rosszindulatúak voltak és hazugok, a Várossal szemben.

– Hogy mégis volt, akinek kedveztem néha? Istenem. Házasságunk első esztendejében meglátott a feleségem egy másik tisztviselőasszonyon egy bundát. Nagyon szeretett volna ő is egy olyan bundát és nekem nem volt pénzem hozzá. Nem szólt a bunda miatt, csak egyszer. – Nekem sohasem lesz olyan bundám – mondta, és sóhajtott szegényke. Aztán nem említette többet. Csak néha szomorú volt és én tudtam, hogy a bunda miatt szomorú. És tudtam azt is, hogy igaza van, mert nekem sohasem lesz annyi pénzem, hogy vehessek neki egy olyan bundát.

– Aztán láttam, hogy tisztviselőtársaim közül ennek-annak mégis jut olyan bundára. És csodálkoztam, mert kiszámítottam papiroson, hogy még a főnököm sem tudna a fizetéséből annyi pénzt összegyűjteni, amennyi egy olyan bundára kell, még ha egy álló évig nem eszik, akkor sem. Ha istállóban alszik, akkor sem. És mégis volt olyan bundája a főnököm feleségének. Csak az enyémnek nem volt. És szomorú volt szegényke, ha nem is szólott soha emiatt. De szomorú volt, mert tudta, hogy ebben az életben nem lesz olyan bundája soha.

– Aztán jött egyszer egy olyan polgár és akart valamit. Olyasmit, amihez nem volt joga. És amikor megmondtam neki, hogy ehhez nincsen joga, elém tett egy kis csomagot és azt mondta, ugyan, tisztviselő úr, ne okoskodjék.

– Először arra gondoltam, hogy felugrom az asztal mellől és arcul ütöm a polgárt. Aztán katonákat hívok és lecsukatom. De aztán arra gondoltam, miért? A csomagban pénz van. Sok pénz. Több, mint amennyit egy évre fizetett nekem a Város. És tudtam, hogy ha egész életemen keresztül csak a Várost szolgálom, vagyis őt szolgálom, a polgárt és becsületesen szolgálom: sohasem lesz a feleségemnek olyan bundája és örökké szomorú lesz emiatt. És arra gondoltam, miért legyünk szomorúak? Becsületesek és szomorúak? Szegények és szomorúak? Olyan emberek Városa miatt, akik ide tudnak jönni jogtalan előnyöket követelve saját Városuk, saját maguk rovására és ehhez pénzt tesznek az asztalra, pénzüknek egy kis morzsáját csupán és azt mondják, ugyan tisztviselő úr, ne okoskodjék!

– Hát nem okoskodtam.

– Lehet, hogy hibát követtem el, amikor elfogadtam azt a pénzt és megvettem vele a bundát a feleségemnek, akinél boldogabb asszony azokban a napokban nem volt a Városban több. Lehet, hogy hibát követtem el. De ha én nem fogadtam volna el azt a pénzt, elfogadta volna más és egy másik tisztviselő asszony viselte volna a bundát és örvendett volna a bundának, nem az enyém. És nem is emiatt pusztult el a Város. Nem a bunda miatt, az biztos. És a fülbevaló miatt sem, amit később vettem, és a nyaklánc miatt sem, sőt még a családi ház miatt sem, amit később gyermekeim számára összegyűjtöttem így. Más feleségének is volt fülbevalója ilyen pénzből és más is vett magának családi házat ilyen pénzből. Nem énmiattam pusztult el a Város.

– Azt mondják, rosszul gazdálkodtunk a Város vagyonával. Hát beszéljünk erről. Miből állott a Város vagyona? Az adóból, amit a polgárság fizetett és a földekből, amik a falakon kívül voltak. Az adót évente behajtottuk, bár egynegyed része rendesen kint maradt mindig, mert a polgár nem akart fizetni. Ami bejött, abból fölvettük a tisztviselői fizetéseket, kifizettük a nyugdíjakat, a katonákat, az utcaseprőket, a tanítókat, éjjeli őröket, szolgákat, kapuőröket, kertészeket és még sok más hasonlót. Rendesen nem is maradt semmi a pénzből. Vagy ha maradt, az kellett arra, hogy itt-ott javítgassunk az épületeken, meg aztán létesítsünk valamit, amit a polgárság már régen követelt tőlünk a maga számára. Kövezetet, kutat, mit tudom én mit.

– Maradtak a Város földjei, kívül a falakon. Ezeket a földeket a parasztok használták időtlen-idők óta már és ezért kötelesek voltak fuvart adni a Városnak, napszámost adni, rendben tartani és tatarozni a bástyákat. Kötelesek voltak tizedet adni a termelt gabonából és fát az erdőből.

– Mindez írásban állott s az írást ott őriztük a Város levéltárában. A paraszt azonban nem hitt az írásnak. Megtagadta a fuvart, megtagadta a napszámot, a falakat nem tartotta rendben és a tizedet nem hozta be. Ha rájuk küldtük az ispánokat, akkor jajgattak, hogy nincs ló, amit fuvarba küldhessenek, nincs ember, aki napszámba jöhessen, a gabona nem termett, mert elvitte az aszály, vagy elverte a jég. Ha nagyon makacsok voltak, katonákat kellett küldjünk a tanyákra. Ilyenkor

panaszra jöttek, sírtak és esküdöztek, hogy éhen halnak, ha behajtjuk rajtuk a tizedet. De a Város piacán, drága áron ott volt a gabonájuk mindig.

– Senkinek sem volt a Városból annyi haszna, mint a parasztnak. Naponta bejárt a piacra és minden terményét jó áron eladta a polgároknak, használta a kövezetünket és nem fizetett érette adót. Használta a hidakat és nem fizetett érette hídpénzt. Vámot sem fizetett, mint a messziről jövők, mert hiszen a Város parasztja volt, s nem idegen. Csak kapott a Várostól: földet, erdőt, piacot, védelmet, mindent. Ezzel szemben semmit sem adott. Még a tizedet sem, ami járt volna a földekért. Még a napszámot is csak úgy, ha katonákat küldtünk érte. Még a fát sem, tulajdon erdőnkből. Gonosz volt a paraszt és alattomos. Zsugori. Kapzsi. Önző és hamis.

– Ők kellett volna rendben tartsák a Város falait. A földekért. Évszázados szerződés volt ez, köztük és a Város között. De hiába üzentünk rájuk az ispánok által. Egyszer azt mondották: most nem lehet, mert szántani kell. Aztán azt mondták: most meg vetni kell. Aztán kapálni kellett, majd aratni kellett. Mindig akadt valami kifogás és a falak egyre romlottak. Elrendeltük, hogy hozzanak fát az erdőből, a bástyák megerősítéséhez. Nyáron nem értek rá. Télen befújta a hó az utakat, mindig találtak kifogást.

– Nem törődtek a Várossal. Csak kiuzsorázták. Csak éltek belőle, mint a kullancs. Használták a piacát, boltjait, földjét és erdőjét, útjait és hídjait, de nem adtak érettük semmit. Még a tizedet sem. De ha hosszú volt a tél, háromszoros áron árulták gabonájukat és fájukat a piacon. Ha háromszoros árat kaphattak értök, akkor nem volt aszály és nem voltak behavazott utak.

– A Város védelmére és megerősítésére minden időkben a Város földjeinek jövedelme szolgált. De mert a paraszt megtagadta kötelezettségeinek teljesítését a Várossal szemben, íme tönkrementek a falak és összedőltek. Elkorhadtak a bástyák és összedőltek. Megvénültek a középületek és összedőltek. Összedőltek és maguk alá temették a Várost, a polgáraival, parasztjaival és minden népével együtt. Mert nem ellenség volt, ami azon az éjszakán a Városra rátört. Hanem tulajdon népének mulasztása, amit így bosszul meg az idő! S hogy így történt, hogy ma romokban van a Város, ezért egyedül saját népe felelős, s köztük elsősorban a paraszt!

A paraszt

– Megszoktam már, hogy mindent reám fogjanak. Reám, a parasztra. Rest vagyok, önző, zsugori és mindenkit kiuzsorázó. Minden én vagyok, ami csak rossz van ezen a világon, a városi népek előtt. Hát jó. Most azt mondják, hogy miattam omlott össze a Városunk. Rendben van. De engedjenek meg előbb egy kérdést: ismerik-e az én életemet? Tudják-e, mi az: látástól-vakulásig vesződni a földdel, tűző napban vagy szakadó esőben? Tudják-e, mi az, fagyban és hóban irtani az erdőt?

– Én öklömnyi gyermekkorom óta ezt csináltam. Nekem nem volt soha szabadságom, mint a tisztviselő embernek. Nem volt kényelmes irodám vagy műhelyem. Az én irodám és az én műhelyem a mező volt és az erdő, és fáradságos műhely mind a kettő, higgyék el nekem.

– Mikor először mentem ki apámmal szántani mint nyolcéves kölyök, azt mondta apám: nézd, fiam, ez itt a föld. Ezt kell szántsad te is, ha én majd nem leszek. És szántottam. Mindig ugyanazt a földet. Amit apám is, nagyapám is, dédapám is szántottak a maguk idejében. Az ispánok mondották ugyan olykor, hogy az a Város földje, de nem lehetett elhinni egészen soha. Miért lett volna a Városé, hiszen nem a városiak dolgoztak rajta, nem a tisztviselő urak és nem a polgár urak, hanem mink, parasztok. Sohasem láttunk ott még városi embert, azon a földön. Kapálni, kaszálni, vagy kévét kötözni bár. Vagy legalább csak végigmenni a mezsgyén olykor s megnézni a vetéseket, ahogy a nemes urak szokták.

– A mienk volt az a föld, igen. Dédapámé, nagyapámé, apámé s azután az enyim. Mi kínlódtunk az eke mögött, mi verejtékeztünk aratáskor rajta. Mi ismertük minden göröngyét, akár a maga testét ismeri az ember. S hogy a ház, amiben éltünk, ne lett volna a mienk? Nagyapám építette volt újjá. Apám kitatarozta s az új tetőt már én raktam föl reá. Kié lett volna a ház, ha nem az enyém? Az ispánoké talán? A városiaké? Azoknak nem volt szükségük az én házamra, voltak nekik különb házaik.

– Azt mondtam az előbb, hogy a Városuk. Akarattal mondottam így, mert nekem ehhez a Városhoz semmi közöm nem volt. Nem az én Városom volt, hanem a maguké. Maguk csinálták a törvényeket benne, maguk igazgatták, maguk uralkodtak. Azt mondják, hogy én csak loptam a Várostól s nem adtam semmit. Hát ki vitte be hetenként a piacra a gabonát, a baromfit, a tojást, a veteményt, a fát, a gyümölcsöt? Mit ettek volna a műhelyekben s az irodákban, ha én nem hordom be mindezt a piacra? Hogy megkértem az árát? Hiszen én dolgoztam vele, a magam két kezével! S nem tető alatt, nem fűtött műhelyben, nem íróasztal mellett! Nem. Isten szabad ege alatt dolgoztam meg mindazért és sokszor szélben és esőben. Hányszor sorvasztotta el az aszály és hányszor verte el a jég, hányszor pusztította el kártevő vad vagy rágó féreg mindazt, amiért dolgoztam, amiért magamat nyűttem és a rajtam lévő gúnyát, és jött-e ilyenkor valaki is a Városból hozzám, hogy na nyomorult paraszt, van-e mit enned télire?

– Megkértem az árát, hogyne. De vajon a gúnyának, amit a Városban vettem a pénzért, nem kérték-e meg ugyancsak az árát? Az edénynek, a kaszának, a marhakötélnek, mindennek? A városi ember ugyebár kiszámítja: ennyibe került nekem az anyag, ennyit dolgoztam rajta, ennyit ér a munkám, ennyi kell még legyen rajta a kereset, s eszerint kéri meg az árat. Én kiszámítottam-e vajon valamikor is, hány csöpp verejtékembe került, amíg búza nőtt az ugarban? Kiszámítottam-e vajon, hogy hány baltacsapásba került, hány fázásba, hány sötéttel

való elindulásba és sötéttel való hazatérésbe, amíg tűzifa lett az erdő fájából a város piacára? S számítottam-e hozzá azt, hogy nekem is élnem kell, családom van, gyermekeim s élni kellene azoknak is, mert azok is emberek? Számítottam-e mindezt valaha?

– Lássák. Így volt ez a földdel s így az erdővel is. Ott volt. Apám is azt dolgozta s én is. Az enyém volt, mert én szántottam s én arattam rajta. Senki se jött a Városból, hogy tartsa az ekét, vagy szedje a markot. Senki se jött még csak azért se, hogy megkérdezze bár, no paraszt, telik még az erőből?

– Csak akkor jöttek mindég, amikor már túl voltunk a munkán. Amikor már a csűrben volt minden, egy egész évi keserves kínlódás eredménye. Akkor jöttek: add le, paraszt a tizedet, mert a föld a Városé. Lóról beszéltek az ispánok, akik jöttek ilyenkor, lóról. Majd jöttek: gyere, dolgozz nekünk, mert a földed a Városé. Gyere, erősítsd meg a falainkat, mert félünk.

– Mit adott nekem a Város, amiért elláttam kenyérrel és fával? Adott a boltjaiban drága árut az olcsó kenyérért. Az én munkámat olcsón fizette s drágán fizettette meg velem a magáét. Aztán kit védtek azok a falak? Őt-e, vagy engem?

– Behajtották rajtam a tizedet, mert övék a föld. Fuvarba vitték az állatomat szántás idején, mert övék a föld. Elhajtották napszámba a fiamat, mert övék a föld. Fát követeltek rajtam és azt, hogy építsem föl a falaikat és a bástyáikat. Mert övék a föld. És a föld nem volt az övék.

– A föld az enyém volt. Azontúl talán még az Istené, mert ő teremtette, ha igaz. De semmiképpen sem a Városé. Ha eldobok egy darab kenyeret, mert nincs szükségem reá s valaki fölveszi és megeszi: kié a kenyér? Ha valaki lefejt a szikláról egy követ: kié a kő? Ha valaki hosszú esztendőkön át, nemzedékeken keresztül együtt él azzal a földdel, neki adja életét, erejét, mindenét: kié az a föld?

– A föld az enyém volt. S mégis tizedet kértek érte az ispánok a Város szavával, s ha nem adtam, katonákat küldtek rám s a katonák megdúlták a tanyákat olyankor. Fuvart adtam, és napszámba küldtem a fiamat a Városhoz. De megvédett-e a Város, ha ellenség jött a falai alá? A város csak magát védte olyankor s nem törődött velem, a paraszttal. Hát miért törődtem volna én a Várossal, a Város falaival?

– Az kellett volna a falakkal törődjék, akinek a legtöbb félteni valója volt. A nemesurak kellett volna fölépítsék a falakat, nem én. A nemesuraknak földjük is volt, cselédjük is volt. Megerősíthették volna a Várost, ha akarták volna, nélkülem is. A nemesurak. Akik sohasem dolgoztak semmit. Sem a földeken, sem a műhelyekben, sem az irodákban. Akik csak urak voltak mindig. Vadásztak és összegázolták vetéseinket. Mulatoztak és betörték részegségükben a polgárok ablakait. Elcsábították az asszonyokat és erőszakot tettek a lányokon. Akik csak szerelmeskedtek és duhajkodtak és költötték a pénzt, amit más nehéz munkával kellett megszerezzen. Soha nem izzadt az arcuk a napon! Sohasem fáztak! Sohasem éheztek! Mindent megszerezhettek a pénzükért, ami csak az eszükbe

jutott! Cifra palotákat építettek maguknak, amíg mi a kunyhókban laktunk! Selyemben és bársonyban jártak, amíg mirólunk szakadt le a daróc! Ők kellett volna a falakat fölépítsék, volt módjuk hozzá, igen.

– Így van ez, urak. Talán ha tudtam volna, hogy ez lesz a vége s a Várossal együtt az én házam is ledől kívül a falakon, talán fölépítettem volna azokat a falakat én. De nem tudtam. Nem tudhattam, hogy én is a Városhoz tartozó vagyok s együtt élek s pusztulok vele. Honnan tudhattam volna? Nekem a Városból csak a tized jutott, a napszám és a fuvar. Az ispánok és a katonák. Meg az urak. Más semmi. Nem láthattam a Városon, hogy engem is védnek a falai. Mert eddig még sohasem védtek. Eddig csak kifosztottak és megdolgoztattak és leköptek az ispánok a lóról. Ez az igazság.

– De a nemesurak tudták! Tudták, hogy senkit nem véd jobban ez a fal, mint éppen őket! Még ellenem is olykor! Ők ezt tudták, jól tudták, igen. S pénzük is volt s idejük is reá. Cselédjük is elég. Vadásztak volna kevesebbet s mulattak volna kevesebbet s törődtek volna a Város falával!

– De a mi munkánkkal akarták megvédeni magukat. Mert tunyák voltak és restek, még a védekezéshez is! Hát ne fogják reánk, parasztokra a hibát. Mi megvédtük volna a Várost, ha tudjuk, hogy a mi Városunk s nem az uraké. De ők tudták, hogy mi jöhet rájuk, ha gyöngéknek bizonyulnak baj esetén a falak. Tudták s nem tettek ellene. Ez az igazság.

– Hát most legalább ne húzzák ki magukat a felelősség alól. Az urak!

Az úr

– Úrnak születtem – kezdte el fáradt hangon az ötödik rongyos ember és nem is kelt föl az omladékról, amin ült –, apám is úr volt s nagyapám is az. Nem tehettem róla, hogy véletlenül palotában feküdt az anyám, amikor én a világra jöttem. Úrnak születtem, ennyi volt az egész.

– Tanultam is valamit. Ami éppen szükséges volt ahhoz, hogy párbajozhassanak velem a többi urak. Nem volt mért többet tanulnom, hiszen nem abból kellett megélnem, hanem a vagyonból.

– Nem tehetek arról, hogy vagyonom volt. Megvolt már, amikor születtem. Apám is beleszületett már. A nagyapám is. A vagyon, az volt. Nem én gyűjtöttem össze, senkitől sem vettem el azt, ami az övé. Még csak nem is az apám szerezte a vagyont, nem is a nagyapám. A vagyon, az volt. Mit tehettem mást, mint hogy éltem abból, ami volt.

– Néha gondoltam arra, hogy nekem is kellene tennem valamit, mert hiszen az ember valamiért él ezen a földön. Megtanultam az asztalosmesterséget, mert szerettem a szép fát. Nem inaskodtam, az igaz, hanem fizettem az asztalosnak a tanításért. De ezzel az asztalos többet keresett, mintha egy tucat inast tartott volna magának.

– Aztán felállítottam magamnak otthon egy asztalosműhelyt és csináltam néhány szép bútort. Nem azért, hogy eladjam, dehogy. Csak úgy, magamnak, saját mulatságomra. Hanem az emberek azt mondták ekkor, hogy fösvény vagyok és sajnálom a pénzemet az asztalosoktól, azért készítem magam a bútorokat. Erre abbahagytam az asztaloskodást és kertészkedni kezdtem. Ástam a földet, kapáltam és dolgoztam, mint egy igazi kertész. Erre meg azt mondták, hogy elveszem egy kertésznek a kenyerét. Aztán segíteni akartam a Város igazgatásában és felajánlottam, hogy fizetés nélkül leszek tisztviselő. Elveszem a kenyerüket – mordultak föl a tisztviselők. Így aztán nem is próbáltam többé semmit.

– Csak költöttem a pénzt. Legalább száz család élt belőlem. Abból, hogy úr voltam. Bársonyban és selyemben jártam, mondják. De nem gondolnak arra, hogy ebből három szabómester élt meg a családjával. Palotát is építettem. De kőművesek, pallérok, ácsok és mindenféle mesteremberek gazdagodtak meg az építkezéseim mellett. Vadásztam is, nem tagadom. Átnyargaltam a parasztok vetésein, az igaz. De ha panaszra jött a paraszt, egy aranyat vetettem oda neki s az többet ért, mint az összes gabona, ami a földjén termett.

– Lehet, hogy bennem volt a hiba. Mert nem törődtem a falakkal. De egyszer hozzáfogtam, hogy megjavítsam őket, a magam pénzén, a magam embereivel és erre azt mondta a Város, persze, félti a nemesúr a vagyonát! Hát nem féltettem a vagyonomat. Hagytam a falakat, hadd romoljanak tovább. Nem, a vagyonomat igazán nem féltettem soha. Ma se sírok utána. Összedőlt, vége van. Jó. Sokan kívánták, tudom, hogy összedőljenek a palotáim, mert irigyek voltak és gyűlöltek azért, hogy véletlenül palotában születtem. Hát jó. Most összedőltek a paloták. De összedőltek a kunyhók is velük együtt, a polgárok házai és a középületek. Az egész Város összedőlt a palotákkal együtt, és én tudtam, hogy ha a paloták ledőlnek, akkor a Város is összeomlik. Előbb a Város és csak utána a paloták. Úgy is volt. Az én palotám állt még, amikor a Város fele már romokban hevert.

– Mondom, lehet, hogy én követtem el mégis a hibát. De inkább azt hiszem, hogy mindnyájan követtük el a hibát. És én sem többet, mint más. Én is megfizettem a magam adóját, éppen úgy, mint a polgár. Csak sokkal többet, mint ő. Annyit fizettem, amennyit kirótt reám a Város. Sohasem szóltam ellene, nem kértem haladékot és nem tagadtam le a pénzemet. Hogy mért nem fizettem többet, ha módom volt rá? Mért nem vállaltam én a falakat? Mert azt mondta a polgár, hogy féltem a bőrömet. És azt mondták a köztisztviselők, hogy jogot akarok szerezni a pénzemmel ahhoz, hogy beleszólhassak a Város dolgaiba. Nem törődtem a Várossal, mert tudtam, hogy mindnyájan gyűlölnek, a polgár is, a tisztviselő is és a paraszt is. Gyűlölnek azért, mert nekem módomban van fölépíteni azt, amit ők elhanyagolnak.

– Én azt hiszem, hogy mindnyájan egyformán követtük el a hibákat. Azonban nem hiszem, hogy ezek miatt a hibák miatt dőlt volna romba a Város. A falak miatt, vagy a bástyák miatt. Nem. Azon az éjszakán nem a falakon át tört be az

ellenség a Városba. A föld alól jött és az égből. Én láttam jól, mert az én palotám még állt, amikor a Város fele már romokban volt és én kint álltam az erkélyen és figyeltem. Nem szaladgáltam ész nélkül összevissza, hogy a vagyonomat mentsem. Nem is jutott eszembe a vagyonom. A Várost figyeltem és azt, ami történt.

– Valahogy egyszerre jött, mindenünnen. Alulról és felülről. Mikor a falak ledőltek, ugyanakkor már a házak fele is összedőlt. Mikor a fegyverraktár tüzet fogott, a fél Város égett egyszerre. És nem lehetett látni ellenséget sehol. Csupán embereket lehetett látni, akik a tüzek fénye mellett riadtan futkostak, mint a patkányok, és makacsul próbálták kimenteni apró vagyonukat az egymásra omló házak közül. Amíg rendre maguk is odapusztultak mind, akár a pénzes ládához láncolt kutya. Nem. A Város nem a falak miatt s nem a bástyák miatt pusztult el. Nem is a hibák miatt, amikről szó esett. Csak az emberek pusztultak el az önzés és a kapzsiság miatt. A Város nem. A Várossal egyéb történt.

– Én nem tudom pontosan, hogyan áll ez a dolog az Istennel. Sok mindent beszélnek erről, de bizonyosat senki sem tud. Mindössze annyi bizonyos, hogy nem emberi ellenség tört a Városra azon az éjszakán. Nem fegyver pusztította el a házakat meg az embereket. Nem. Valami egyéb volt ez.

– Mondom, nem tudjuk, hogyan áll ez a dolog az Istennel. De van valami, az biztos. És mi azért tartottunk a Város számára papokat, hogy szemmel tartsák azt a valamit és elrendezzék a dolgainkat az Istennel.

– Én külön, a magam számára is tartottam egy papot és a Város templomaira többet költöttem évente, mint saját magamra. Mert fontosnak éreztem a papok s templomok dolgát. Mert bíztam bennük. Abban, hogy ők majd elintézik mindazt, amit mi nem tudtunk elintézni.

– Hát úgy látszik, nem intéztek el semmit. Mert mégis elpusztult a Város. Isten akarata nélkül nem történik semmi – beszélték folytonosan a papok. Tehát Isten akaratából lett rommá a Város. És így hiába tartottuk a papokat. – Ahol egy igaz ember lakozik, megmenekülnek mindannyian – mondotta az Írás és nem menekültünk meg. Tehát nem volt közöttünk egyetlen igaz ember. Még a papok között sem, ez az igazság.

– A papok nem végezték el a rájuk bízottakat úgy, ahogyan kellett volna. Vagy nem ahhoz az Istenhez imádkoztak, amelyik az igazi. Nem tudom, hol követték el a hibát, de hibát követtek el. Mert az volt a kötelességük, hogy rendben tartsák Istennél a Város dolgait. Hogy kapcsolatot tartsanak fönn Isten és a Város között. Úgy, hogy abból a Városnak haszna legyen.

– Nem tették ezt. Nem voltak kapcsolatban Istennel, mert Isten nem figyelmeztette őket előre, és ők nem figyelmeztettek bennünket idejében. Isten megharagudott valamiért és mi nem tudtunk róla, mert a papok nem szóltak erről. Ha kapcsolatuk lett volna Istennel, akkor tudniuk kellett volna, hogy haragszik és azt is tudniuk kellett volna, hogy miért haragszik. És megmondták volna nekünk,

és mi megtehettük volna, amit kívánt Isten. És nem jött volna pusztulás a Városra akkor.

– Megcsaltak minket a papjaink, ez az igazság. Csalók voltak és nem Isten emberei. Elfogadták a pénzt, amit fizettünk nekik és nem tettek érette semmit. Beszéltek az Isten jóságáról és Isten szeretetéről. Egy jámbor, békés, kegyes Istenről beszéltek, aki szereti az örvendezőket s azokat, akik a pénzüket a papoknak adják. De nem beszéltek arról, hogy az az Isten haragudni is tud. Rombolni, pusztítani is tud. Hogy ölni is szokott ez az Isten, arról nem beszéltek soha. Mindig csak arról beszéltek, ami Istennel kapcsolatban volt és nem arról, ami lesz. Én azt hiszem, a papok felelősek a Városért és senki más!

A pap

Felállt a hatodik, összetette a kezeit, sóhajtott és szelíden mondani kezdte:

– Hallgassatok meg, testvéreim. Nem én akartam, hogy pap legyek. Apám akarta ezt s anyám. Hát pap lettem. Megtanultam a szertartásokat s megtanultam beszélni az Istenről az emberekhez, úgy, ahogy a többi papok is beszéltek.

– Sok mindent tanultam Istenről. De egyet nem tanultam meg, mert nem volt megírva a könyvekben sehol, hogy földi fülem miképpen értheti meg az Ő szavát. Földi szemem miképpen láthatná meg szándékait? Igazatok van: nem volt Istennel kapcsolatom.

– Beszéltem nektek arról, amit tudtam és arról, amit láttam. Igaz, inkább arról csak, amiről azt hittem, hogy tudom és amiről azt hittem, hogy látom. Vagyis a hitemről beszéltem nektek. Az én saját hitemről és nem az Istenről magáról, akiről csak annyit tudhattam, amennyit hittem.

– De ti úgy tudtátok, hogy én valahol a Város és Isten között állok. Valahol a föld és az ég között, az ember és az Isten között, feleúton. Mint ahogy a hír-kürtös áll a hegytetőn, hogy tovább adja az üzeneteket. Isten üzeneteit vártátok tőlem s én csak a magam üzeneteimet tudtam tovább adni.

– Aztán meg úgy éreztem, fontos csak az, hogy ti azt hihessétek, én valahol Isten közelében állok s ő beszél hozzátok az én számon át. Örvendeztetek, ha megdicsértelek benneteket, ha tetteiteket fölmagasztaltam, mert azt hittétek, Isten dicsér meg általam. S én azt akartam, hogy gyakran örvendjetek. Hiba volt ez? Lehet. De tehettem volna mást?

– Én is láttam néha, hogy ezt-azt nem úgy csináljátok, ahogyan kellene. Hogy bűneitek vannak. Tudtam én arról. De ti nem szerettétek, ha a bűneitekről beszéltem. Megharagudtatok és nem jöttetek templomba, sokáig. Isten is megbocsátja a bűnötöket – gondoltam, mert hiszen így mondta az írás –, én ne bocsátanám meg akkor, aki csak az Ő szolgája vagyok? És nem keserítettelek a bűnökkel többet. Hibát követtem el?

– Isten olyan messze van, testvéreim. Ti nem is tudjátok még, hogy milyen messze. Csak én tudom igazán, mert én kerestem Őt.

– De Isten nagyon messze van, testvéreim. És bevallom, én sem tudok róla sokkal többet, mint amennyit ti tudhattatok. Mindössze, hogy ti a templomban lakozónak hittétek, én pedig tudtam, hogy nincsen ott. Talán hibáztam, hogy nem mondottam ezt meg. De ti annyira hittétek, hogy ott van és olyan sokat áldoztatok, és olyan sokat fáradoztatok a templomért, hogy valósággal ott ragyogott ez a hit az arcotokon, mikor a templomba beléptetek. Gazdagok voltatok ezekkel az áldozatokkal s ezzel a hittel, gazdagabbak, mint én. Hogyan foszthattalak volna meg ettől a gazdagságtól?

– Aztán meg…

– Igen, ez így volt, amikor még tanulógyerek voltam, azt hallottam folytonosan a papoktól, akiktől tanulnom kellett, hogy Isten szereti ezt a világot, s hogy akik ebben hisznek, azoknak minden javukra van. Akik ezt mondták, hittek ebben és én is hittem ebben később, és ti is hittetek ebben, valamennyien. Hogy valóban minden javunkra van ezen a világon, ha megadjuk Istennek, ami az Istené s a Városnak, ami a Városé.

– Járt itt egyszer egy ember. Bolond volt, azt mondják legalábbis. Furcsákat mondott Istenről s Ő volt az egyetlen, aki nem arról beszélt Vele kapcsolatban, ami volt, hanem arról, ami lesz. Ez az ember azt mondta rólunk, hogy tele vagyunk bűnnel valamennyien, s hogy bűneink miatt elpusztítja Isten a Várost. Mert nincsen benne igaz ember, egy se. Így mondotta. S hogy pusztulásra szánta Isten a Várost.

– De ki hitt neki? El lehetett hinni, amit ez az ember mondott? Hiszen olyan szép volt a Város. A kertekben nyíltak a virágok s a palotákból kihallatszott a hárfák hangja s a leányok éneke. Isten szereti a világot – mondottam annak az idegen embernek – s mi ne szeressük…?

– Nem, testvéreim, nem bennünk volt a hiba. A katona is szerette a világot, a polgár is szerette a világot, szerette Isten világát a tisztviselő, a paraszt, az úr. Csak Isten maga nem szerette, egyedül. Mert tudjátok meg hát: Ő volt a nagy ellenség, aki rátört a Városra éjjel s porba döntötte azt kisujjának egyetlen mozdulatával!

– Igen, testvéreim! Hazugság volt mindaz, amit tanítottak! Isten nem szereti a világot! Isten nem szereti a kerteket, hárfák szavát és leányok énekét. Isten nem szereti a vidámságot és az örömet, Isten egy bosszúálló rettenetes Isten, aki csak a kősivatagokat szereti, az élettelen pusztaságokat, ahol szennyben és porban csúszik előtte a megalázott teremtmény és jajgatva fohászkodik kegyelem után. Isten az éhezőket szereti és azokat, akik meztelenségükben fáznak. Megbünteti az apák örömét hetedíziglen a fiakon! Azt szereti az Isten, ha jajgat és sivalkodik a világ, nyöszörög és fogait csikorgatja, megalázkodik és elveti magától az életet, hogy halálában neki szolgáljon. Akik utolsó rongyaikat is letépik magukról s a vezeklés töviseivel ostorozzák meztelen testüket, azokat szereti az Isten! Akik nem látják meg a virágzó fákat, akiknek füle süket a madarak dalára, akiknek torkából csak a

kétségbeesés sikolt elő s nem vidám tavaszi ének, az ilyeneket szereti az Isten, bizonyára az ilyeneket!

– Azért döntötte porba a Várost, mert szép volt, s mert jó volt benne élni az ember fiának. Rejtőzzetek hát el a kövek közé, hajtsátok le fejeteket a porba és dicsérjétek Őt, hogy teljék hát kedve a nyomorúságtokban, ha már örömeiteknek nem lelhette örömét!

– Ó, kegyetlen Isten! Ó, bosszúálló Isten! Ne nőjön tehát több fa e Városnak helyén, ne nyíljék több virág! Vidám dal ne szálljon föl innét soha többé, s hárfát ne pengessenek az ember leányai! Hogy teljék örömed Isten a pusztulásban és a nyomorúságban! Hozsánna Néked, mert győztél az örömök fölött. Hozsánna Néked! Örvendezz hát, mert elpusztult a Város, mert elpusztult minden szép erről a földről! Hozsánna, Isten!

Némán hallgatták öten a papot, s lehajtott fejjel.

Aztán csönd volt sokáig. Fáradtan ültek ott és rongyosan néztek maguk elé a kormos törmeléktől bemocskolt földre.

– Tehát így van – sóhajtott egyikük sok idő múlva – s vége van.

– Vége – mondták a többiek.

– Nem lesz több Város. Ház, kert, gyümölcsfa, iroda, műhely, élet…

Aztán csak ültek ott s várták, hogy meghaljanak ők is, mint a Város.

Egyszerre csak egy gyerek jött valahonnan. Kezében egy fácskát hozott s egy repedezett ásót. Megállt, nézelődött keveset, aztán ásni kezdett.

– Mit csinálsz? – kérdezte meg egy idő múlva az, amelyik valamikor úr volt.

– Fát ültetek – felelte a gyerek egyszerűen.

– Minek?

– Hát, hogy virágozzék s gyümölcsöt teremjen!

Egyszerre szóltak rá mind a hatan.

– Megállj – mondta a katona –, előbb mégis tudni kellene, hogy mi volt a hiba!

– Megállj – riadozott a polgár –, előbb mégis tudni kellene, hogy érdemes-e, vagy sem?!

– Megállj – aggodalmaskodott a tisztviselő –, előbb mégis tudni kellene, hogy mik hát az igazi törvények…?!

– Megállj csak – csóválta fejét a paraszt –, előbb tudni kellene, hogy van-e még termőföld a kövek alatt?!

– Megállj – tiltakozott a pap –, Isten nem tűri a gyümölcsfákat.

A gyermek rájuk nézett és nevetett.

– Furcsák maguk – mondta.

Azzal elültette a fácskát a kőtörmelék közé, majd fölnézett az égre és így szólt, egészen egyszerűen.

– Édes Jóistenem, most adhatnál egy kis esőt, ami azt illeti, hogy gyökeret verhessen a fám!

És abban a percben elkezdett esni csöndesen az eső. A gyermek pedig leült az esőben a kis csenevész fácska mellé, játszani kezdett a paloták szétomlott köveivel és halkan dudorászott közben.

S azok hatan, akik a Város népéből megmaradtak, nézték ezt és csodálkoztak.

AZ ÚT

I.

Nagyapám, aki még a béke embere volt, így indított el egy pünkösdi napon, eredj s keresd meg az igaz utat a világban s az emberek között.

Tréfás legény voltam még akkor s azidőig is olyan arculatú, hogy fölnéztem Nagyapámra s megkérdeztem:

– S útravalóul mit vigyek?

Nagyapám rám nézett, gondolkozott egy kicsit, aztán annyit mondott mindössze:

– Jóindulatot az emberek iránt s megértést a világ dolgaival szemben.

Többet aztán egy szót sem. Én pedig nekivágtam nagy hetykén s telve pünkösdi lelkesedéssel, hogy megkeressem azt az utat, amelyik az igaz, s amelyiken járnia kell az embernek.

Hogy hol ágazik ki ez az út az ifjúság piacáról, azt elfelejtettem megkérdezni akkor. S mikor sor került volna rá, hogy megkérdezzem, akkor már Nagyapám nem élt. Így aztán a magam erejéből fogtam hozzá a földerítéshez.

Mondom, nagy volt bennem eleinte a pünkösdi lelkesedés és így mindjárt be is fordultam az első utcába, amelyik elég széles és elég tiszta volt ahhoz, hogy reá merjem bízni magamat. Két oldalon csupa jómódról tanúskodtak a házak, rácsos kerítések virágoskerteket őriztek s egyik-másiknak az ablakából még zeneszó is hallatszott, ami igen megbátorította kedvemet.

– Akik a virágot s a muzsikát kedvelik, rossz emberek nem lehetnek – mondottam magamban s emlékeztem arra is, hogy ezt Nagyanyámtól hallottam valamikor régen, aki pedig igen bölcs öregasszony volt s az emberek dolgait is ösmerte meglehetősen.

Nem sokáig haladtam, mert egyszerre csak megláttam valamit az egyik ablakban, ami annyira kedvem szerint valónak látszott, hogy azon nyomban megállottam s nézni kezdtem. Ez pedig nem volt egyéb, mint egy kis piros papucs és egy virágokkal meg szíveket őrző galambokkal telehímzett éjjeli köntös, amit valaki kiaggatott oda az ablakba, alighanem azzal a szándékkal, hogy örömüket leljék benne, akik látják.

Hát bennem gyulladt is akkora öröm, hogy még a szándék is kivirágzott belőlem nyomban: látni akartam mindenáron azt a valakit, akihez ezek a holmik úgy hozzátartoznak, mint virághoz a sziromlevelek. S mivel a pünkösdi lelkesedés még mindig tartott, hát egyenesen rámentem a kapura.

Hanem hiába nyomtam le a kilincset, nem engedett. Már éppen csudálkoztam, hogy miféle kapu ez, amit nappal is zárva tartanak, mikor megjelent egy pocakos ember a ház ajtajában s egyenesen felém tartott:

– Maga mit akar itt? – kérdezte, amikor a rácshoz ért, de ajtót nem nyitott hozzá.

– Bemennék – vallottam be neki a szándékomat.

– S miért?

– Azok miatt, ni! – mutattam föl az ablakra.

A pocakos tudhatta már, hogy mi van ott fönt, mert nem is nézett oda, hanem inkább engem nézett. De akkora szigorúsággal, hogy szinte rácsosabb lett a kapujánál.

– A leányomé – mondotta végül is.

– Isten tartsa meg – siettem a kívánsággal –, de úgy, hogy én se maradjak kívül!

De ezt akárha nem is hallotta volna, mert csak egyre engem vizslatott a rácson keresztül.

– Nem láttam eddig – mondotta végül is.

– Azt elhiszem – feleltem én –, mivelhogy most vagyok itt először.

– Ide csak az jöhet be, akinek háza van ebben az utcában – folytatta a pocakos.

– S arra, hogyan lehetne szert tenni? – kérdeztem én – mert lássa, erősen szeretném megcsodálni azt, akinek ilyen szép kis papucsa s ilyen gyönyörűséges köntöse van!

A pocakos ott a kapu mögött elnevette magát, aztán oktatni kezdett.

– Menjen csak tovább s az utca végiben talál egy kis düledező épületet. Ott megtudhatja azt is. De siessen ám, mert mások is készülnek bejönni!

– S ház nélkül nem lehet? – próbáltam meg az egyezkedést.

– Nem – nevetett a pocakos.

– Látni sem?

– Azt sem.

Erősen furcsállottam ezt a szokást és Nagyapámra kellett gondoljak, aki azt mondotta volt, hogy útravalónak nem kell egyéb, mint jóindulat és megértés. Ez a kettő nálam meg is lett volna, de a pocakosban aligha, mert egyre csak kacagott rajtam, de a kaput nem nyitotta ki.

– Nem baj – mondottam oda neki legényesen –, a házról nem volt szó ugyan, amikor elindultam, de ha kell, majd megszerezzük azt is. Isten megáldja!

Azzal indultam is, hogy késlekedésen ne múljék a dolog.

– De ebben az utcában legyen ám a ház! – kiáltotta utánam a pocakos.

– Ne féljen.

S mentem tovább a szép tiszta úton, most már nem csupán a Nagyapám miatt, hanem a piros papucs s a cifra hálóköntös kedvéért is. Nem kellett fáradnom sokáig, mert egyenest rámentem arra a kis düledező épületre, amiről a pocakos szólott volt, s amelyikben a házszerzés és a kapunyitás titkát kellett megtudnom.

Minél közelebb értem hozzá, annál inkább elfogott a csudálkozás, hogy mit keres egy ilyen szép tiszta utcában egy olyan nyomorultul mocskos épület. Mert biza olyan volt szegény, mintha az ószeren vásárolták volna s ott is cigányoktól. Falairól mállott a vakolat, tetején több volt a lyuk, mint a zsindely s ajtaja, meg ablakai olyan kicsinyek voltak, hogy már a világosság is csak kétrét görnyedve férhetett be rajtuk. Annál jobban csudálkoztam hát, mikor közelebb érve megláttam, hogy nyomorult kicsi ablakok előtt karvastagságú vasrácsozat van.

– Ugyan mi a fene félteni való lehet ebben a viskóban? – kérdeztem magamtól s azzal neki mentem az ajtónak.

Amikor benyitottam, le kellett hajtsam a fejemet, olyan alacsony volt az ajtófélfa. Dohos penészszag ütötte meg az orromat s egy ideig semmit sem láttam, olyan sötétség volt benn.

Úgy látszott, valami raktárféle helyiségbe kerültem, mert csupa hordók meg ládák állottak egymáson s éppen csak annyi hely maradt közöttük, hogy egy rozoga kis asztal elfért valahogyan. Az asztal mellett pedig egy kis töpörödött, szakállas emberke ült s valami irgalmatlan nagy könyvet böngészett a pápaszeme mögül.

– Adjon Isten jó napot – köszöntöttem illedelmesen.

– Mi tetszik? – kérdezte álmos fennhangon a vénség s föl sem nézett a könyvből.

Odaléptem az asztal mellé.

– Nekem csak az – mondottam –, hogy megmondja, miképpen tehetek szert ebben az utcában egy házra?

Erre már fölnézett a kis szakállas, de még a pápaszemet is föltolta a homlokára, hogy jobban lásson.

– Hm. Ezért jött?

– Ezért.

Erre fölállt a székről, bár semmivel sem lett nagyobb ettől. Néhányszor végigsimított a szakállán, majd nézegetni kezdte a raktárát.

– Hm. Hm – mondotta –, legelőször is ott van a seprő ni, a sarokban, söpörje ki innen a szemetet, amennyire lehet.

Láthatta arcomon a csodálkozást, meg aztán hogy nem mozdultam mindjárt, mert rosszallólag nézett rám.

– Nem kívánhatja, hogy ingyen adjam kezébe az élet titkát!

Erre aztán én is fogtam a seprűt s eligazítottam, amit lehetett.

– Jobban nem lehet – jelentettem ki végül is.

Az öreg megnézte, hümmögött valamit, aztán a ládákra, meg a hordókra mutatott.

– Rendezze el most ezeket, amennyire lehet.

Ezt is igyekeztem kedve szerint csinálni. Azonban ez sem volt elég. Átvitt egy még nagyobb szobába, ahol még több hordó és láda volt s azt mondta, hogy azokat is rendezzem el, ahogyan lehet.

De most már én is megkérdeztem, mielőtt nekifogtam volna.

– S az élet titkával mi lesz?

– Arra majd egy év múlva kerül sor – jelentette ki a szakállas s azzal ott hagyott a hordók és ládák között.

Így akadtam meg először az úton, melyre azon a pünkösdi napon Nagyapám biztatására nekiindultam volt. Egy kerek esztendőt töltöttem el a szakállasnál, abban a düledező házban. Söpörtem rengeteg szemetet és rendezgettem a ládákat, meg a hordókat. Mikor az esztendő letelt, azon a napon odaállottam gazdám elé.

– Most pedig halljam a titkot!

Az öreg feltolta homlokán a pápaszemét, néhányszor végigsimította a szakállát, aztán megszólalt.

– Azt akarja tudni, ugye, hogy miképpen szerezhet házat ebben az utcában?

– Azt hát – mondottam és piros papucsra meg a tarka éjszakai köntösre gondoltam.

– Hát azt úgy – árulta el az öreg –, ahogy a többiek is csinálták, akiknek házaik vannak itten!

– S azok mit csináltak? – faggatóztam.

– Aranyat.

– S azt miből? – csudálkoztam, mert még sohasem hallottam, hogy az aranyat csinálni lehet.

Az öreg rámutatott a hordókra.

– Tudja-e, mi van ezekben?

– Nem én – vallottam be.

– A szegények verejtéke s a nyomorultak könnye.

– Hűha! – hökkentem meg ezen.

Az öreg pedig magyarázta nagy serényen.

– Ezekből készül az arany, érti? Maga beszállít nekem egy hordó nyersanyagot s én adok magának érte egy láda aranyat.

– S honnan szerezzem én azt? – ijedtem meg.

A szakállas hátra vitt s kinyitotta a viskó hátulsó ajtaját.

– Innét – mondotta –, ez a szegények utcája.

Valóban, olyan is volt az az utca.

– Innen jön a hordó – magyarázta az öreg –, én átcserélem ládára s abból lesz a túlsó utcában a ház. Érti?

Érteni értettem, nagyon is.

– S hogyan szerezzek én a szegényektől könnyet, meg verítéket? – kérdeztem azután.

– Az a maga dolga – mondotta az öreg, s azzal becsapta mögöttem az ajtót. Én pedig ott állottam, a szegények utcájában, egyedül.

Az első, amit ott láttam, egy tucatra való rongyos gyermek volt, akik éktelen sivalkodással kergetőztek a pocsolyák között s valami ócska rossz fazékkal dobálták egymást.

– Hát tük mit játszotok itt? – álltam meg a gyermekek mellett.

– Münk jótékonyságot – felelte egy nagyobbacska fiú.

– S az hogyan megyen?

– Az úgy – mondta a gyerek –, hogy veszünk egy likas fazekat, ami már nem kell senkinek, s azt addig dobáljuk egymásra, amíg valamelyiket eltaláljuk vele. Akin puffant a fazék, az sorra kezet csókol mindegyikünknek s egy fél napig fején viseli a likas fazekat, mivel vele történt a jótékonyság.

Erősen csudálkoztam ezen a játékon, mert ilyenről sem hallottam még soha. De nem ügyelhettem rájuk tovább, mert az utca másik oldalán megláttam egy nagy, szőrös arcú veres embert, aki egy nagy vaskalapáccsal ütögette apróra a köveket. Odamentem hozzá.

– Ebből mi lesz? – kérdeztem.

– Kövezet – felelte rosszkedvűen s tovább dolgozott.

– Bizony célszerű is – mondottam –, sír utána az utcájuk.

Az ember leeresztette a kalapácsot s megnézett engem.

– Nem ide lesz.

– Hát hova?

– A gazdagoknak.

– Sze azoknak van már kövezetük! – csudálkoztam –, itt pedig még nincsen!

– Éppen azért – felelte bölcsen a veres, azzal tovább dolgozott.

Néztem egy darabig, aztán megszólaltam.

– Segítenék.

– Minek? – nézett rám gyanakodva a veres.

– Hogy jusson a kőből ide is.

Legyintett, aztán azt mondotta:

– Ide úgyse jut abból.

– Hát miből jut? – kérdeztem.

– A verejtékből.

– Az is valami – örvendeztem, mert eszembe jutott a ház.

– Ott van egy kalapács – mutatott a veres a kőrakás mögé –, s amott meg egy csöbör.

– Az minek? – csudálkoztam rá.

– Hát a verejtéknek.

– Aha – kezdtem érteni.

Fogtam a kalapácsot s rácsaptam vele az egyik kőre, de meg se repedt, nemhogy kettément volna. Megmarkoltam jól két kézzel s nagyot sújtottam. Erre már nagyobbat koppant, de egy darabban maradt még mindig. Nekirugaszkodtam nagy mérgesen és olyat vágtam rá, hogy szikrát vetett kezemben a kalapács. Szikrát vetett, de a kő egyben maradt, makacsul.

– A keservit – csudálkoztam –, de kemény kő ez!

A veres odanézett és azt mondta:

– Nem a kő kemény, más a baj.

– S mi az? – kíváncsiskodtam a baj után.

– Az az – mondotta a veres –, hogy nem csak ütni kell ám, hanem gyűlölni is.

– A követ? – ütődtem meg ezen.

– Nem a követ, hanem a gazdagokat, akik hasznát látják a kőnek, meg a verejtéknek.

– Anélkül nem megy?

– Nem.

Nem hittem sehogy, s mert gyűlölni nem voltam képes, megpróbáltam még egyszer, hátha pótolhatom. Nekifeszültem a kőnek, meg a kalapácsnak s olyat dörrentettem, hogy ágyúnak is beillett volna.

A kalapács, az kettément. De a kő nem.

– Na ugye? – mondotta a veres és vigyorgott. Azzal csak odakocogtatta a maga kalapácsát az én kövemhez és úgy porlott széjjel, mintha homok lett volna.

– A gyűlölet a fontos – oktatott.

Nem hagyhattam annyiba, s ezért azt mondtam neki:

– Adja csak ide azt a kalapácsot. Próbálok valamit.

A veres ideadta a kalapácsot és én kiválasztottam a legnagyobbik követ, megállottam előtte s így szóltam.

– Ide figyelj, te kő. A szegények utcáját kövezem veled.

Azzal megkopogtattam a kalapáccsal. S lám a kő szép engedelmesen négybe hasadt.

– Lássa? – mondottam –, így is lehet.

Azzal fogtam a négybe omlott követ, s ígéretem szerint belefektettem a legnagyobb kátyúba, amit az utcán láttam.

A veres azonban bosszúsan visszavette tőlem a kalapácsot.

– Csakhogy itt nincs ám szükség a kőre – morogta.

– Miért? – csudálkoztam rá – tán nem jobb lenne maguknak is, ha rendes kövezeten járhatnának s nem kellene egész életükön át a sarat dagasztani, s a kátyúkat kerülgetni?

– Akar a fene egész életében itt maradni – nézett rám mérgesen a kőtörő –, összegyűjtöm a verítéket s megyek át a gazdagok utcájába!

Egy darabig még elnéztem, ahogy ott dolgozott, a kalapáccsal meg a gyűlölettel egyidőben s ahogy a verítékét időnként belecsorgatta a csöbörbe. Aztán megkérdeztem.

– S azt mondja meg, nem lenne célszerűbb átköltözés helyett ezt az utcát is éppen olyan széppé tenni, mint amilyen odatúl a másik?

– He! – mondotta a kőtörő – a szegények utcája maradjon csak a szegények utcája!

– Miért?

– Mert akkor ki töri nekem a követ, ha majd odaát leszek?!

– S a gyűlölettel mi lesz? – érdeklődtem.

– Anélkül nincsen előremenetel – vetette felém kurtán a szót s azzal többet nem is törődött velem, csak kopogtatta a követ szorgalmasan.

Láttam, hogy ez nem nekem való foglalkozás. Sóhajtottam egyet s tovább mentem. De már kezdtem gyanítani, hogy a piros papucs s a cifra köntös hiába várnak engem abban az ablakban.

Alig haladtam valamicskét, újra csak megakadtam egy rossz deszkabódénál, ahol hat gyerek keservesen sírt egy nagy kád körül s egy fekete ábrázatú ember meg nagy zajjal kovácskodott valamin.

– Tük ugyan mért sírtok? – kérdeztem a gyermekeket a kád körül.

– Mert tele vannak a gazdagok kertjei gyümölccsel – panaszolták a gyermekek –, s nekünk egyetlenegy szem sem jut belőle, pedig olyan nagyon vágyunk rá!

Megvakartam a fejemet, de mert nem volt mit mondjak erre, hát odamentem az apjukhoz.

– Mi ez? Mért üt akkorákat arra a vasdarabra?

– Zár – mondotta rosszkedvűen a kovács.

– S az minek? – kérdeztem, mert sehol az utcán nem láttam egyetlen kaput.

– Hogy a gazdagok lezárhassák kertjüket a gyerekeim elől – felelte zordul a fekete ember.

Nem tetszett nekem ez a kovács.

– Okosabbat nem tud gyártani? – kérdeztem.

– Miért? – nézett rám ellenségesen.

– Mert én inkább olyasmit gyártanék a maga helyiben, ami azokat a kerteket kinyissa!

– Ámde akkor, hogyan telne meg a kád? – bökött a gyermekek felé.

– S az fontos? – kérdeztem.

– Ha megtelik a kád – mondotta a kovács –, beviszem a szakállasnak s kapok érette egy láda aranyat. Akkor pedig átköltözünk a gazdagok utcájába s lesz nekünk is kertünk, amit lezárhatunk mások elől. Sírjatok, fene a dolgotokat! – riadt a gyerekekre.

Már láttam, hogy a kováccsal sem értjük meg egymást s ezért gyorsan odébb álltam. Nem messzire egy asztalosműhelyt vettem észre, amelyikben egy szelíd képű szőke ember gyalulta a saját lábát.

– Mit csinál, ember? – kiáltottam rá megbotránkozva.

Az asztalos rám nézett szelíd kék szemével és azt felelte.

– Ágyat a gazdagoknak.

– És így…?

– Az ilyen ágyban legjobb a pihenés, azt mondják.

– Borzasztó! – ijedeztem.

– Aki szenved, idvezül – mondotta szelíden a szőke ember.

– Ez biztos? – kérdeztem.

– Egészen biztos.

– S másképpen nem lehetne?

– Nincs szó róla – mondotta határozottan s azzal gyalulta tovább a lábszárát, s a vér s a veríték együtt csurgott bele egy nagy csöbörbe.

Futva jöttem el onnan. Futottam visszafele az utcán, mintha szememet vették volna. El a kovács mellett, el a kőtörő mellett, s dörömbölni kezdtem a szakállas ember ajtaján.

– Nyissa ki! Nyissa ki!

Egy idő múlva hallottam, hogy csikorog a kulcs a zárban.

– Na mi van? – dugta ki a fejét a vénség – ilyen hamar megjött a hordóval?

– Vigye el az ördög a hordóját – mondottam neki –, eresszen vissza!

– Hova? – riadt meg a szakállas.

Az öreg gúnyosan elvigyorodott és megrázta előttem csontos mutatóujját.

– Hohó, hohó – mondotta –, azt már nem! Olyan nincs! Hordó nélkül nincs átszökés! Abba az utcába, fiatalúr, csak a hordóval lehet bejutni!

– Kell a fenének az az utca – mondottam mérgesen –, vissza akarok jutni a piacra, mert most látom, hogy elvétettem az utcát!

– Elvétette? – nézett rám meglepetten az öreg, de még mindig elállta előlem az utat.

– Nem ezeket az utcákat kerestem én – magyaráztam –, hanem az igaz utat, amelyikről Nagyapám szólott.

– Az igaz utat? Az melyik?

– Semmiesetre sem ez itt s még kevésbé a gazdagoké – mondottam, azzal félretoltam az ajtóból s bementem. Végigmentem a raktáron, egyenesen neki a túlsó ajtónak. Hallottam az öreget kiáltozni a hátam megett, de nem sokat ügyeltem rá.

Hanem amikor a másik ajtót kinyitottam, a gazdagok utcájára nyílót, két egyenruhás szigorú ember állta utamat…

– A törvény nevében – mondotta az egyik.

– A hatalom parancsára – így a másik.

– Vissza – förmedt rám az egyik.

– Vissza a szegények utcájába – toldotta meg a másik.

– Ugyan miért? – húztam ki magamat.

– Követ törni!

– Zárat kovácsolni!

– Ágyat gyalulni!

– S főképpen – szólalt meg az öreg szakállas a hátam megett – összegyűjteni a hordóra valót, fiatalember!

Éreztem, hogy bajba keveredtem s így összeszedtem gyorsan minden eszemet s azt mondottam:

– Márpedig én egyiket sem akarom!

– Hát mit akar? – kérdezték az egyenruhások.

– Szolgálni a törvényt és a hatalmat.

Összenézett a kettő, aztán a rangosabbik azt mondta:

– Ezt meglehet.

– Jöjjön – mondta a másik.

Azzal megindultunk a gazdagok utcáján fölfele, én közbül, a két szélről azok.

– Jó lenne, ha már előre megokosítanának – kezdtem a puhatolózást.

– Hát ide figyeljen – mondta a rangos –, mindössze annyi a dolog: őrizni kell az aranyakat, meg a kerteket. Védeni az igazságot s üldözni a hamisságot.

– S vajon mi az igazság s mi a hamisság? – érdeklődtem tovább.

– Amit a gazdagok mondanak, az az igazság. S amit a szegények mondanak, az a hamisság.

– Minden esetben így van ez? – csudálkoztam.

– Minden esetben – bólintott a rangos –, mivelhogy a gazdagok fizetik az adót s mi pedig abból élünk.

Ekkor értünk a ház elé, amelyiknek az ablakában valamikor a piros papucs s az éjjeli köntös mutogatta magát. Fölnéztem rá, de se a papucsnak, se a köntösnek nyoma se látszott.

– Tudjátok, mi volt itt? – állottam meg az utca közepén s fölmutattam az üres ablakra.

– Micsoda? – kérdezték egyszerre mind a ketten.

– Egy piros papucs s egy cifra éjjeli köntös.

A két egyenruhás elkezdett nevetni erre s nézegettek az ablak felé.

– Pedig ezen nincs mit nevessenek – intettem meg őket –, mert tudják, mi volt az ára annak a kettőnek?

Tették magukat, hogy nem tudják. Hát én meg is mondtam nekik.

– A szegények verejtéke s a nyomorultak könnye. Igazság ez?

– Ha a gazdagok mondták, akkor igazság – nyugodott bele a rang nélkül való.

De a rangosnak megcsiklandozta az ördög a talpát, mert egyre nevetgélt s az ablakot bámulta.

– Hehe – mondta –, egy olyan kis papucs s egy olyan éjszakai köntös is jó lenne, mi? De nem üresen ám!

– Akarják látni a leányt hozzá? – ugrattam meg az eszemet.

– Nem ártana – vélte a rangos.

– No akkor csak maradjanak itt – oktattam ki őket –, én meg majd odébb szaladok az utcasarokig s huhukkolok, mint tavaszkor a bagoly. Majd meglátják, mi lesz.

S már szaladtam is, az egyenruhások pedig ott maradtak s bámulták nagy odaadással az üres ablakot.

– Huhu! Huhu! – kiáltottam el magamat kétszer is az utcasarkon, hogy hazugságban ne maradjak előttük s azzal kereket oldottam szaporán.

Hogy mi volt az, amit megláttak, azt már nem tudhattam meg, mert nem találkoztunk össze azóta sem. Én ugyanis addig szaladtam, amíg egyszerre csak ott voltam újra a piacon, ahonnat valamikor elindultam volt Nagyapám biztatására. Betértem hát ismét abba a házba, ahol ő lakott volt, hogy bővebben kérdezősködhessem az igazi út felől. De Nagyapám már nem lakott ott. Azt mondták, hogy meghalt. De én tudtam, hogy csak elindult, hogy megkeresse helyettem is azt, amit én így eltévesztettem.

Tanácstalankodtam egy darabig, de aztán nem tehettem mást: újra nekiindultam. Hanem most már óvatosabban fogtam hozzá. Elébb minden utcának megkérdeztem a nevét.

Mindjárt a másodiknál úgy éreztem, hogy markomba került a szerencse. Egy szép tiszta utca volt, nagy tisztes épületek voltak benne és az állott előtte egy táblán, hogy a Könyörület, az Igazság és a Hit utcája.

– Itt vajon mi történik, ebben az utcában? – kérdeztem meg egy embert.

– Itt gyógyítják a világ bajait – felelte az ember, aki kicsi volt, köpcös és fekete ruhát viselt.

– Győzik? – kérdeztem meg a köpcöst.

Az gyanakodva nézett végig rajtam, aztán vállat vont.

– Megéltünk.

Szerettem volna még megkérdezni tőle, hogy mit ért ez alatt, de nem jutott idő rá, mert otthagyott. S ahogy az utcát nézegettem, láttam, hogy minden épület előtt szélesre tárultan állottak a kapuk, mintha csak éppen reám vártak volna. S ha arra gondoltam, hogy az emberiség bajait orvosolják ott, akkor úgy éreztem, mintha megleltem volna végre, mégis csak az utcát, amelyikre Nagyapám elindított volt. Így aztán nem sokat töprengtem tovább, hanem elindultam az első kapu felé.

Ez egy nagy fehér házhoz hívogatott, amelyik előtt virágok voltak s bokrok s a bokrok között padok is, ahol néhány szomorú ember üldögélt.

– Ezek bizonyára még gyógyítás előtt állanak – gondoltam, azzal bementem a házba.

Kószáltam egy darabig a hosszú kőfolyosón, aztán egyszerre csak bekerültem valami terembe, amelyik tele volt szomorú emberekkel s a terem túlsó végiben néhány fehér köpönyeges ember tevékenykedett. Közelebb húzódtam hozzájuk, hogy lássam, mit művelnek. S hát mindegyiknek a kezében egy nagy kés volt s azzal sorra vagdosták le az embereknek hol a kezét, hol a lábát.

– Ez itt micsoda? – kérdeztem meg az egyik szomorú embertől.

– Mészárszék – felelte az.

Úgy is dolgoztak azok a fehér köpönyegesek, akár valami mészárosok. Egyik kezükkel átvették a pénzt a szomorú emberektől, másik kezükkel már vágták is. S minél kisebb volt a pénz, amit az egyik kezük kapott, annál nagyobb darabot vágott le az emberből a másik.

Megijedtem erősen, hogy a végin engem is sorra vesznek és sirültem ki, ahogy lehetett. Kiáltott is utánam az egyik mészároslegény, hogy álljak meg, de én bizony nem állottam meg, csak kint az udvaron s ott is csak akkor, mikor láttam, hogy a kapu még mindig nyitva van.

Megálltam s hát éppen abban a percben fordult ki az egyik ajtón egy olyan fehér köpönyeges. Még véres volt a ruha ujja. Legszívesebben elmentem volna azonnal, hogy ne is lássam, de eszembe jutott újra szegény Nagyapám, aki a jóindulat mellé még a megértést is ugyancsak ajánlotta s ezért elhatároztam, hogy próbát teszek magammal, hátha én is meg tudnám érteni ezt a fehér köpönyegest. Azzal odamentem hozzá, s mert nem láttam kést nála, megszólítottam.

– Engedjen meg az úr, de igen szeretném tudni, hogy mi az, amit maguk odabent művelnek?

– Mit? – nézett rám a mészárosféle. – Hát gyógyítjuk a kezeket, meg a lábakat!

– Az embereket nem? – kérdeztem.

– Miféle embereket? – csodálkozott el ezen.

– Hát, akiké a kezek, meg a lábak?

A fehér köpönyeges úgy nézett rám, mint aki még nem látott embert. Aztán vállat vont.

– Én csak kezekről, meg lábakról tudok – mondotta –, de lehet, hogy ember is tartozik hozzájuk valahol.

– Ez éppeg biztos – igyekeztem meggyőzni.

– Gondolja? – pislogott a köpönyeges.

– Még pedig ugyancsak szomorú emberek.

Ettől ő is elszomorodott. Még sóhajtott is, amit nem néztem volna ki belőle.

– Baj van elég, az igaz. Lássa, én is mindennap kell vegyek egy kalapot a feleségemnek s a maihoz még csak a fele pénz gyűlt össze.

– Hát hány feje van a feleségének? – csudálkoztam.

Rám nézett s úgy nevetett, mint akinek a talpát csiklandozzák.

– Vicces ember maga. Az igazi sárkánynak egy feje van.

Azzal menni akart, de még elkaptam a köpönyegét.

– Azt mondja meg, miért vágják le a kezeket, meg a lábakat?

– Hogy gyorsabban jussunk a pénzhez – felelte a köpönyeges.

– S a sietség mire való?

– Rövid az élet.

Azzal ott hagyott az udvaron. Én meg a fehér házat hagytam ott, amilyen gyorsan csak lehetett.

A következő kaput már jobban megnéztem, mielőtt bementem volna rajta. Ez egy nagy sárga házhoz hívogatott, amelyik előtt nem voltak sem virágok, sem bokrok, sem padok, csak éppen egy szobor volt meg rettentő nagy tisztaság. A szobor egy asszonyságot ábrázolt, akinek be volt kötve a szeme s mérleget tartott a kezében. Csudálkoztam is ezen a szokáson, de sok idő nem jutott rá, mert éppen egy szürke ruhás, komoly ábrázatú férfi lépett el mellettem s befordult a kapun. Nagy barna bőrtáskát vitt a kezében.

– Engedelmet kérek – szólítottam meg –, itt mit gyógyítanak, ebben az épületben?

Rám nézett és azt mondta.

– Az emberek cselekedeteit.

– Ez biza szép – örvendeztem –, s az úr mit ad hozzá?

– Én ügyvéd vagyok – düllesztette ki a mellét a bőrtáskás.

– Az mit csinál?

– Védi az ügyeket.

– Mitől? – csudálkoztam ezen.

Az ügyvédember elmosolyodott.

– Az igazságtól, öcsém!

– Ezt nem értem – vallottam be, mivel hogy igazán nem értettem.

A bőrtáskás rámutatott a szoborra.

–Tudja-e, hogy ez micsoda?

– Nem én.

– Ez Justicia Istenasszony, vagyis az igazság szobra – mondotta a bőrtáskás.

Megnéztem a szobrot s megkérdeztem.

– Minek van a mérleg a kezében?

– Mert azzal méri az igazságot – tanított a bőrtáskás.

– S akkor minek van bekötve a szeme?

– Hogy ne lássa a mérleget – nevetett az úriember –, most már érti?

– Isten áldja – mondottam s úgy ott hagytam Istenasszonyostul, mint ők az igazságot.

Hanem alig haladtam valamit, csak belém kapaszkodott valaki hátulról. S hát a kis köpcös volt, a fekete ruhás, akivel az utca elején szólottam volt.

– Nahát, tetszik-e az utcánk? – kérdezte.

– Kívülről igen – mondottam –, de belülről nem.

– S miért nem? – hökkent meg ezen.

– Mert nálam nem fontos sem a test, sem a cselekedet.

– Hát mi fontos?

– A lélek.

Olyan lett ettől egyszeribe az arca a kis köpcösnek, mintha mézet szopogatott volna.

– Akkor maga az én emberem – mondotta és megölelt. – Jöjjön.

Azzal vinni kezdett, egyenesen egy nagy cifra tornyos épületnek, amelyiknek kereszt volt a tornya tetejin s a födelén meg galambok tollászkodtak.

– Itt gyógyítjuk a lelkeket – mondotta, mikor az épület elé érkeztünk.

– Ez micsoda? – néztem föl a cifra magas házra.

– Ez az Isten háza – felelte a köpcös.

Erre már levettem a kalapomat s úgy néztem meg a házat, amelyikben az Isten lakik. A köpcös meg felmutatott a toronyra.

– Lássa, ide húzódnak a galambok is. A béke és a szelídség madarai.

Ebben a percben valami nagyot csattant a fejemen. Odanyúltam, s hát az a valami a galamboktól származott.

– Tudja mit? – mondottam – inkább menjünk be, mert idekint még a béke is veszedelmes.

Elöl ment a köpcös, én pedig mögötte.

Gyönyörűségesen szép volt a ház belül. Csupa csillogó arany és csupa gyönyörű kép. Sorra mentünk a képekhez és a kis köpcös hűségesen elmagyarázta mindegyikről, hogy kit ábrázol s mit művelt az illető, amíg itt élt a földön. S végül mindegyikről elmondta, hogy miképpen halt meg s ez bizony nagyon szomorú volt, mert legtöbbjét az emberek ölték meg s ahogy az Isten házát körbejártuk, egyre súlyosabban nehezedett reám az emberek gyilkosságainak gonosz emléke.

Mikor ezzel végeztünk, azt mondta a köpcös:

– Most pedig halljam, mi nyomja a lelkét.

– Nem jól van ez a világ – mondottam.

– Az Úristen akaratát viseljük alázattal – felelte ő.

– Ő akarja, hogy ilyen legyen? – ijedtem meg.

– Semmi sem történik az ő akarata nélkül – hirdette a köpcös –, mi hozzája képest porszemek vagyunk s nem bírálhatjuk az Ő cselekedeteit.

– S gonoszkodás nélkül nincsen porszem? – kérdeztem.

– Isten nélkül semmi sincsen – felelte ő.

Éreztem, hogy melléje beszél a dolognak s így mindjárt a közepibe vágtam, hogy tisztázzuk a helyzetet.

– Hol van az Isten?

– Ő mindenütt jelen van.

– Tehát nem csak ebben a házban?

– Nem hát.

– Na most – folytattam a vallatást – ha Isten mindenütt ott van, akkor mi a magyarázata annak, hogy mégis olyan sok a hitványság mindenütt s olyan kevés az igyekezet a jóra?

A köpcös megvakarta a fejét.

– Hát az úgy van, tudja, hogy az emberek nagyon elvetemültek lettek s nem hallgatnak az Isten szavára. Templomba se járnak, nem is imádkoznak. Hát ezért.

– Lássa – mondottam –, itt vagyok én is. Az igaz utat keresem s mind a hamis utakat találom meg. Van-e egyáltalán igaz út?

– Van hát – bólintott a köpcös –, mondjon el naponta harminc Miatyánkot, járjon el rendesen a templomba, tartsa meg a törvényeket s fizesse meg az adót.

– S akkor mi lesz?

– Akkor halála után a mennyországba jut.

– S az életben? – kíváncsiskodtam.

Erre bosszúsan rántott egyet a vállán.

– Azt én nem tudhatom.

Módfelett elcsudálkoztam ezen, s meg is kérdeztem:

– Hogyan lehet az, hogy ami az életben van, azt nem tudhatja, de ami a halál után van, azt igen?

– Úgy – felelte a köpcös –, hogy én csak az Isten dolgával törődöm, az emberekével nem.

– S az élet nem az Isten dolga? Csupán ami azután van?

– Aki hiszen Istenben, nem kérdez annyit – förmedt rám mérgesen –, a jó keresztény ember alázatos és jámbor, imádkozik, templomba jár, tiszteli a törvényt, megfizeti az adót és nem panaszkodik, hanem becsületesen szolgálja az emberi társadalmat.

– S ha ez a társadalom nem arra való, hogy szolgálja őt az ember?

– Ez az Isten dolga s nem a magáé – mondotta, azzal hátat fordított s imádkozni kezdett.

Álltam tanácstalanul s kavargott a fejemben mindenféle gondolat az Isten, meg az emberek dolgáról. S ekkor megláttam magosan a köpcös fölött egy nagy fakereszten egy tövissel koszorúzott szomorú halott ember szobrát.

Megvártam, amíg befejezi az imádságát, aztán megkérdeztem.

– S ez kicsoda volt?

– Ez az Isten Fia – mondotta a köpcös.

– Megölték őt is? – borzadtam el.

– De utána feltámadott – felelte a köpcös –, felment a mennyekbe s ül az Atyaistennek jobbján.

– A mennyekben? – ijedtem meg – hát nem itt közöttünk?

– Itt csak a kereszt maradt – felelte a köpcös –, amit vérével áztatott, hogy megváltson bennünket a bűneinktől.

Egyszerre nagyon egyedül éreztem magamat a cifra házban.

– S lássa – szomorodtam el –, a bűn mégis itt van, mindenütt.

– De megtisztulunk tőle, az ő kegyelme által – magyarázta.

– Mikor?

– Amikor megbánjuk bűneinket s magunkhoz vesszük Őt.

– Nem késő? – kérdeztem. – Ami rosszat tettünk, annak a nyoma megmarad.

– Soha nem késő – felelte a köpcös –, az ember bűnben született s bűnben él. Ezen nem lehet segíteni. Csak ha meghal, tisztul meg igazán.

Aztán kinyújtotta felém a tenyerét.

– Tizenhárom pénzt kérek.

– Mért éppen annyit? – lepődtem meg.

– Így kívánja a szokás – felelte a köpcös –, s azonkívül nekem is élnem kell.

Kifizettem a tizenhárom pénzt, aztán megkérdeztem:

– S a lélekkel mi lesz?

– Az az Isten dolga – mondotta a köpcös, azzal otthagyott.

Lassan kimentem a házból, amelyik az Istené volt s mégsem Ő lakott benne. Kongtak a lépteim, mert egyedül voltam. Kint fölnéztem az égre, de messzire volt, erősen messzire. S köztem s az ég között ott merevedett a torony tetejiben a kereszt, amire felfeszítették volt az emberek az Isten Fiát.

Már csak úgy lézengtem az utcákon és nem tápláltam magamban semmi reménységet arra vonatkozólag, hogy valaha is betölthessem Nagyapám kívánságát. Bármelyik utcába tértem is be, csak emberi önzést találtam benne, kapzsiságot, gyűlölködést, hatalomvágyat.

Igyekeztem hasznát venni az útravalónak s kenegettem az emberi gonoszságokat jóindulattal és megértéssel, sűrűn. De nem lettek szebbek tőle. Egyik helyen pénzzel kínáltak s a becsületemet kérték, másik helyen megbecsülést kínáltak s pénzt kellett volna érette adni. Aztán kínáltak barátságot is, de az csak addig tartott, amíg azt hitték, hogy házam van a városban valahol. Vagy legalábbis igyekszem, hogy házat szerezzek benne.

De én nem igyekeztem.

Aztán egyszer egy útkereszteződésnél megpillantottam egy táblát. Dróton lógott, magosan az utca felett s ez állott rajta:

„Ide gyere, ember! Ez az igaz út!”

Megörvendtem neki, erősen. Hát még, amikor láttam, hogy valamennyi utcából arrafelé tartanak az emberek. Mégiscsak van kelendősége az igaz útnak!

Hanem maga az út elég rozoga volt. Ugyanis hosszában drótkerítéssel osztották sok külön kis gyalogútra s minden gyalogúton más-más színű ingben jártak az emberek.

Betértem mindjárt a legelsőbe. Alig tettem néhány lépést, elibém állt egy vörös inges ember.

– Mit keres itt?

– Én az igaz utat keresem – feleltem bátran.

A vörös inges végignézett rajtam, aztán bólintott.

– Akkor jó helyre jött – mondta és átnyújtott egy vörös inget –, vegye ezt fel.

– Minek az? – kérdeztem.

– Mert ez az ing jelenti, hogy az igazság, a szabadság és az egyenlőség híve.

Furcsálltam, hogy ingen múljék a dolog.

– Fehér ingben nincsen igazság, szabadság, meg egyenlőség? – kérdeztem.

– Nincsen – felelte kurtán és határozottan a vörös inges.

Így hát fölvettem az inget, de anélkül, hogy a magamét levetettem volna. Ezt észre vehette a másik, mert nyomban rám nézett rosszallólag.

– A régit nem veti le?

– A fehér mégis csak fehér – mondottam – s magukat nem zavarja, mert úgysem látszik.

Gyanakvólag nézegetett, de nem szólt.

Hamarosan egy kőrakáshoz vitt. Lehajolt, fölvett egy követ és megdobott vele a drótkerítésen túl egy zöld ingest, a másik gyalogjárón.

– Csinálja maga is – mondotta.

– Én mért? – hökkentem meg.

– Mert ez a szabály.

– Hogy kővel dobáljuk embertársainkat?

– Embertársainkat nem – magyarázta a kísérőm –, csak azokat, akik más úton járnak.

– Hát ez nem egy utca az egész? – csudálkoztam.

– Nem hát – türelmetlenkedett a vörös inges –, fogja már azt a követ és dobja.

Nem fogtam meg a követ, hanem megfogtam szépen a vörös inget, levetettem s odanyomtam a markába.

– Maga meg fogja ezt.

Azzal átmásztam a drótkerítésen a szomszédba, mivel láttam, hogy hibás útra tértem.

Alig értem földet odaát, elfogott egy zöld inges legény.

– Mit mászkál itt, testvér?

– Az igaz utat keresem – hirdettem ki a szándékomat.

– S ilyen ingben? – nézett végig rajtam megbotránkozva.

Megnéztem én is az ingemet, de egészen rendes fehér ing volt.

– Jó ez még – mondottam.

– Nem jó – felelte határozottan a zöld inges – ez a jó!

Azzal elővett egy zöld inget s felém nyújtotta.

– Dobálódzás jár ezzel is? – gyanakodtam.

– Nem jár dobálódzás – nevetett a legény –, csak igazságtevés.

– Akkor jó – nyugodtam bele s magamra húztam a zöld inget.

– Most pedig jöjjön, testvér.

Karon fogott s elvitt egy nagy, zöldre festett házhoz, ott pedig markomba nyomott egy seprűt.

– Seperje föl ügyesen az utcát, testvér.

Fölsepertem én szívesen, mert hiszen a tisztaság is az igazsághoz tartozik. A legény nézte, de nem söpört. Mikor ezzel elkészültem, azt mondta:

– Most pedig fényesítse ki a csizmámat, testvér.

Megtettem én azt is, miért ne. S hogy ez is meglett volna, azt mondta a legény, aki testvéremnek vallotta magát.

– Most pedig menjen, testvér, és öljön meg egy sárga ingest, húzza le a gyűrűt a kezéről, vegye ki az órát a zsebéből, vegye el a pénztárcáját is és hozzon el mindent nekem!

Erre már megkérdeztem jobban a zöld ingest.

– Maga nem szokott söpörni? – kérdeztem.

– Nem én – felelte.

– Csizmát pucolni?

– Azt sem.

– Csak ölni szokott?

– Még azt sem – nevetett a legény –, mivel én vagyok a diktátor.

– Hát az meg mi? – csudálkoztam.

– Az, aki mindenkinek parancsol.

– Egyebet nem teszen?

– Egyebet nem.

– Akkor miért mondja azt, hogy testvér? – csudálkoztam.

– Mert ez a testvériség – nevetett a zöld inges, azzal markomba nyomott egy kést –, fogja s menjen. Az első sárga ingest megöli s mindent, amit nála talál, elhozza nekem. Értette?

– Én igen – mondottam s azzal szépen levetettem a zöld inget s visszaadtam neki a késsel együtt –, a testvériséget pedig beszüntettem.

Azzal odébb álltam egy kerítéssel. Nézte nagy fancsali képpel egy sárga inges, hogy miképpen szállok át hozzája.

– Na, hát átjött? – kérdezte barátságtalanul.

– Én igen – mondottam –, de se kőből, se késből nem kell több.

– Hát mi kell?

– Az igazság.

– Akkor kiáltsa háromszor, hogy csak az tisztességes ember, aki sárga ingben jár! – rendelkezett a sárga inges.

– S akkor mi lesz? – kérdeztem.

– Akkor kap maga is egy sárga inget.

Megcsóváltam a fejemet.

– Csakhogy én azt még nem tudhatom – vallottam be őszintén.

– Micsodát?

– Hogy minden sárga inges ember tisztességes.

– Az nem fontos – tanított az ember –, az a fontos, hogy kiáltsa. Háromszor és jó hangosan.

– S azután mit kell tenni?

– Mindent, ami szükséges ahhoz, hogy valamennyi ember sárga ingben járjon.

– Hát csak csinálja – mondottam s azzal már léptem is át a következő kerítésen.

Itt azonnal körülvett egy rakás kék inges. Dicsérték az eszemet, hogy átjutottam hozzájuk s már nyújtották is a kék inget.

– Arra feleljenek – vettem elő őket –, fehér ingesek nincsenek ebben az utcában?

Olyan szörnyülködéssel néztek rám, mintha az ördögök apja után érdeklődtem volna.

– Ez az igaz út! – kiabálta a szemembe az egyik nagy mérgesen.

– Éppen ezért csudálkoztam – vallottam be –, mert lássák, én már szeretném az igazságot fehér ingben gyakorolhatni!

Lett erre olyan ordítás, hogy még az utca is elgörbült ijedten.

– Destrukció! Üssétek agyon! Lámpavasra vele! Reakciós! Anarchista! Forradalmár!

S ha ki nem suvadok közüllök nagy hirtelen, még agyon is ütnek, amennyi eszük van. De én vettem is az utcát egyenesbe, nem néztem, hogy merre van kerítés, merre nincs. Jött is utánam falkástul a nép. Ahány színű ing volt, mind engem kergetett.

– Ott fut a fehér inges! Fogjátok meg! Üssétek agyon a fehér ingest!

Meg így. Csúffá is tettek volna, csakhogy egyszerre olyasvalami történt, ami még soha eddig. Megmozdult a föld a lábaink alatt. Összedőltek a házak, lángok csaptak elő mindenünnen s mi futottunk, ahányan voltunk, hogy kimentődjünk valamiképpen a tűzből. Nem törődött már senki az ingekkel, sem egyébbel. Igyekezett menteni mindenki a maga életét.

Aztán egyszerre csak egy nagy térségen voltunk, amelyik a város végiben lehetett, mögöttünk égtek a romok vérvörös lángokkal s előttünk meg egy magos kőfal szigorodott. Futottunk a kőfal mentén s a végiben egy fekete vaskapuhoz értünk.

A vaskapun tábla volt s ezt hirdette a tábla:

„Az új világrend kapuja.”

S alatta:

„A kőfalon átmászni szigorúan tilos!”

Verni kezdték néhányan ököllel a kaput. Egy idő múlva meg is nyílott, de csak úgy félig s egy feketébe öltözött, sovány, cilinderes úriember lépett ki rajta, aki végignézett a tömegen s fölemelte fekete kesztyűbe bújtatott kezét.

– Lassan, emberek – mondotta szigorúan –, ide csak az léphet be, aki érdemeit megfelelően igazolni tudja!

Az emberek hátrább húzódtak, mert volt ám valami kellemetlen abban a fekete gúnyásban. Egy ideig senki se mozdult. Végre előlépett egy nagydarab pocakos ember, akit abban a nyomban fölismertem, mert ő volt az, akinek a házablakában a piros papucs meg az éjszakai köntös volt annak idején.

– Én, kérem – kezdte el zavartan – a gazdagok utcájában laktam…

– Tessék – szakította félbe a cilinderes és intett a kezével –, jöhet a következő!

A pocakos besuvadt a kapunyíláson. Utána a szakállas állott elő.

– Aranyat gyártok – hebegte –, könnyből és verítékből…

– Mehet – intett a cilinderes –, tovább!

A kőtörő állott elő.

– Egész életemben törtem a követ – mondotta.

– Mivel? – kérdezte a szigorú fekete gúnyás.

– Gyűlölettel.

– Tovább.

A kőtörő is eltűnt az új világrend kapuja mögött. Jött a kovács.

– Én gyártottam a zárat a kapukra…

– Tovább!

Mankón bicegett elő az asztalos.

– Én kérem, ágyat gyártottam a gazdagoknak – mondotta szomorúan.

– Miből?

– A saját húsomból és a saját csontomból, kérem.

A cilinderes úriember rosszallólag nézett az asztalosra.

– S mért tette ezt?

– Mert aki szenved, idvezül – felelte alázatosan az asztalos.

Néhány percig bosszúsan nézett az asztalosra a fekete gúnyás.

– Gyűlölte legalább azokat, akik az ágyakban aludtak? – adta föl a kérdést végül is.

– Imádkoztam értük, hogy jó álmaik legyenek – felelte az asztalos.

– De legalább most gyűlöli őket, hogy mankón kell miattuk bicegjen?

– Nem, kérem – mondotta szelíden a kék szemű ember –, én a szeretet alapján állok, és boldog vagyok, hogy szenvedhetek másokért.

– Menjen innen, menjen – förmedt rá bosszúsan a cilinderes –, bolondokra nincs szükségünk, menjen, hordja el magát. Következő!

Most a fehér köpönyeges következett.

– Ördög hozta, doktor úr – mosolygott vidáman a cilinderes –, tessék, csak tessék!

– Az ördög hozta, ügyvéd úr – örvendezett a bőrtáskás ügyvédnek is.

– Tessék parancsolni – mondotta, amikor meglátta a köpcös fekete ruhásat és a cilinderét is megemelte kissé, amikor elhaladt mellette.

– Maga következik – nézett rám.

Odaléptem a kapu elé.

– Én az igaz utat kerestem – vallottam be őszintén.

A cilinderes elmosolyodott.

– S meglelte?

– Nem.

– Ejnye, de kár – gúnyolódott –, s mi van tovább?

– Nincs tovább – mondottam.

Erre már rám meresztette a szemeit.

– Hogyhogy nincsen tovább? Nincsen semmi?

– Semmi.

Néhány pillanatig rám bámult, aztán faggatni kezdett.

– Ház csak volt?

– Nem volt.

– Mesterség?

– Semmi.

Kezdte elveszteni a türelmét velem.

– De bajt csak okozott, ember?

Vállat vontam.

– Nem tudok róla.

– Ember – mérgeskedett –, hát politikával csak foglalkozott? Gondolkozzék!

– Foglalkozott a keserűség – mondottam.

– Hát valamiféle pártnak csak volt a tagja?! – ordított rám kétségbe esve.

– Én aztán nem.

– Semmiféle színes inget nem hordott?! Gondolkozzék!

Ebben a percben elkezdtek ordítani mögöttem a föstött ingesek.

– Fehéringes! – ordították – itt a fehéringes!

Undorral és megvetéssel nézett végig rajtam a cilinderes úr.

– Pfuj – mondotta és kiköpött –, tűnjön el, tűnjön el. Következő!

Szégyenkezve kullogtam hátra. Néhányan gúnyosan röhögtek. Messze a tömegtől, a kopár térség közepén ott állt mankójára támaszkodva az asztalos, egyedül. Odamentem hozzá.

– No atyámfia, most mi lesz?

Rám emelte szomorú kék szemeit az asztalos.

– Nem értem – mondotta – nem értem. Aki szenved, idvezül. Így álla a könyvben.

– Miféle könyvben?

– Ebben ni.

S egy fekete könyvet mutatott.

Elvettem tőle a könyvet s fellapoztam. De csak egyetlenegy lapján volt valami írás. Az is csak két szó. A többi lap üres volt.

– Itt nem az áll – mondottam az asztalosnak.

– Hát mi?

Felolvastam neki a két szót.

– Jézus Krisztus.

– Ez azt jelenti – makacskodott az asztalos –, csak más nyelven van. De azt jelenti, hogy aki szenved, idvezül.

– Nem azt jelenti – mondottam és becsuktam a könyvet –, hanem azt jelenti, hogy az emberek megölték a jóságot és a szeretetet, és azzal megölték a világot is.

– A világot? – ijedt meg az asztalos.

– Úgy értem, hogy az emberi világot.

Hallgattunk. Közben elfogyott a kapunál az ember, s a kaput is becsukták. Ketten maradtunk a nagy sivár térségben, előttünk a kőfal, mögöttünk a romok.

– Hát ezért omlott össze ez a világ – búsult az asztalos és visszanézett a romokra.

– Ezért – mondottam –, nem volt benne egyetlen igaz út.

Hallgattunk egy ideig. Aztán az asztalos sóhajtott és hóna alá vette a mankót.

– Hát akkor – mondotta – az új világból ejszen kimaradtunk…

– Amiatt ne búsuljon – vigasztaltam –, nem lesz új világ abból sem.

– De az van ráírva – mutatott a kapura az asztalos.

– Nem az a fontos, hogy mi van ráírva.

– Hát micsoda?

– Hogy ki megyen be rajta, az a fontos.

– S most mi lesz? – kérdezte az asztalos egy idő múlva.

Rámutattam a falra.

– Ejszen átmászunk rajta.

– Nem lehet! – ijedt meg a kék szemű.

– Majd én átsegítem – vigasztaltam szegényt.

– Nem azért – mondotta –, hanem írva vagyon, ott ni a táblán, hogy a falon átmászni szigorúan tilos!

– Hát aztán! – dacoskodtam – itt nem maradhatunk!

– Én majd visszamegyek a romok közé s eltemetem magamat – mondta szomorúan az asztalos.

– Azt ugyan ne tegye – próbáltam lelket verni belé –, majd átsegítem én mankóstul is valahogy ezen a falon. S ha egyszer túl vagyunk, meglátjuk, mi lesz. Ott is lehet rosszabb, mint eddig volt.

– Nem szabad – rázta a fejét szelíden az asztalos –, a kőfal azért kőfal, hogy ne menjen arra senki.

Azzal lehajtott fejjel és alázatosan megindult a mankóin vissza, az üres, romba dőlt utcák felé.

– Álljon meg! – kiáltottam utána – legalább várjon a temetkezéssel addig, amíg visszatérek magáért!

Nem tudom, hogy meghallotta-e, mert nem felelt. Néztem utána, ahogy ott billegett a mankóival, árván és szerencsétlenül a régi világ romjai között. Erősen szorongatta valami a torkomat, de aztán erőt vettem magamon s nekiszöktem a falnak.

Nem volt kicsi munka. Magos volt a fal erősen. De bennem is ágaskodott a dac, a kapu ellen, meg a cilinderes ellen, meg az egész világ ellen s így végül mégis csak fölkapaszkodtam valahogy.

Még hallottam, hogy a kapu felől ordít valaki, de akkor már lehuppantam a másik oldalon.

Magosról estem s mégsem ütöttem meg magamat, ez volt a csodálatos. Szép puha fűben állottam, térdig s a fű tele volt virággal. Pillangók szálltak a virágokon s odébb fák állottak, gyümölcsfák és mindenféle erdei fák.

Aztán megláttam egy keskeny kis ösvényt, amelyik bévezetett a fák közé és megindultam rajta.

Az első, akivel összetalálkoztam, a rigó volt. Egy cseresznyefa tetején ült és szép piros cseresznyét evett.

– Isten hozott – köszönt rám a rigó.

Fölnéztem rá, s mert a bosszúság még mindég bennem volt, így feleltem:

– Én bizony nem tudom, ki hozott.

– Az nem baj – felelte a rigó –, akarsz cseresznyét?

Azzal ledobott elém egy szép érett cseresznyét.

– Adhatsz még egyet – mondottam, amikor megettem a cseresznyét.

– Akár többet is – nevetett a rigó és ledobott egy marokra valót.

– Isten fizesse meg – mondottam és megtöltöttem a cseresznyével a zsebeimet.

– Megtette régen – nevetett a rigó.

Aztán tovább mentem. Eszegettem a cseresznyét s haladtam lassan az ösvényen, egyre beljebb a fák közé. Valahol hozzám szegődött az egér, de nem is vettem észre, csak amikor megszólalt.

– Te mit eszel? – kérdezte.

– Én cseresznyét – mondtam –, kell?

Azzal odaadtam az egérnek egy cseresznyét s mentünk tovább. Később az egyik fa alól előlépett a macska.

– Mit esztek? – kérdezte.

– Cseresznyét – felelte az egér.

Adtam egy cseresznyét a macskának is. Lenyelte és azt mondta:

– Ez jó s az ember megnyugszik tőle. De várjatok, én tudok almát.

Azzal felszaladt egy fára és kezdte dobálni lefele az almákat.

– Elég – mondottam, amikor a zsebeim már mind tele voltak –, annyit nem tudunk magunkkal vinni.

– Nem is szükséges – mondotta az egér.

A macska lejött a fáról és tovább mentünk. Egyszerre csak mellénk szegődött a kutya.

– Mit esztek? – kérdezte a macskát.

– Almát – felelte a macska –, az emberre bíztuk, hogy cipelje, mivel ő a legerősebb.

– Ember? – kérdezte a kutya és gyanakodva felém szimatolt.

Egy almát adtam neki.

– Érdekes – mondotta a kutya, miután megette az almát –, ahonnan jövök, csak botot adtak az emberek, meg rúgtak. És néha húst is, hogy megkergessem a macskákat. De ez az alma jobb, mint a hús.

– Én is onnan jövök – mondta a macska –, nekem tejet adtak, hogy megfogjam az egereket. De az alma valóban jobb, mint az egér.

– Én is onnan jövök – sóhajtott az egér –, de nekem semmit sem adtak.

– A kőfalon át jöttetek ti is? – kérdeztem.

Csudálkozva néztek rám mind a hárman.

– Nem értjük, mit mondasz – rázta fejét a kutya.

– Tudod – magyarázta a macska –, mi még nem építettünk kőfalat.

Aztán mentünk tovább. Később megláttuk az őzet. Az ösvényen állt és nézett felénk, mintha várt volna ránk.

– Te honnan jössz? – kérdezte a kutya.

– Én? – csodálkozott az őz – én nem jövök sehonnan. Én itt voltam mindig.

Azzal megindult előttünk az ösvényen.

Később úgy rémlett, mintha messzi-messzi az őz előtt még járt volna valaki. És annak a nyomán, aki messzi előttünk járt, nőttek a virágok és teremtek a gyümölcsök és haladtunk mi is: az őz, meg mi négyen.

II.

Aztán egyszer csak ott voltunk a Hídépítőnél. Derékig állt a patakban.

– Te mit csinálsz itt? – kérdezte tőlem.

A Hídépítő rám nézett szelíden és azt mondta:

– Hidat verek.

– Ki rendelte?

– Isten.

Egy darabig néztük, hogy rójja össze a gerendákat a víz fölött.

– Minek a híd? – kérdezte később a kutya.

– Hogy átmenjenek egymáshoz az emberek – felelte a Hídépítő.

– Az állatok nem? – kérdezte később sértődötten a macska.

– A Rend csupán az emberekről tud.

Az állatok összenéztek. Az őz megszagolta a vizet, aztán belegázolt. A kutya rám nézett.

– Milyen rendről beszélsz? – kérdeztem.

– A hídépítők rendjéről – felelte az ember.

Aztán a kutya is átgázolt a vízen. A túlsó parton megállt az őz mellett és visszanézett reánk. A macska nyugtalankodni kezdett.

– Átvihetnél a válladon – mondta –, a víz vizes.

– S velem mi lesz? – nyugtalankodott az egér.

És megvártuk a hidat. Az ember elkészült vele. Kijött a vízből, megtörölközött és elmondott egy imát. Aztán mi átmentünk a hídon.

– Hova mentek? – csudálkozott a Hídépítő.

– Előre – feleltem.

Hitetlenül bámult rám.

– Előre? Előre nem arra van, hanem erre!

S a hátunk mögé mutatott, amerről jöttünk.

– Nem lehet – mondtam.

– Miért?

– Onnan jövünk s az elejiről jövünk. A kőfaltól tudod.

– Az eleje nagyon messze van – csóválta a fejét a Hídépítő –, apám s nagyapám mind arról jöttek.

Azzal előre mutatott, az őz felé.

– S még korántsem jöttek az elejéről. Az eleje nagyon messze van.

Megdöbbenve néztem a Hídépítőt.

– Apád s nagyapád erről jöttek, azt mondod?

– Igen – felelte a Hídépítő –, két emberöltőn át jöttek folytonosan és én is már jó ideje jövök és mindig csak arról.

Az őz, aki már a fák alatt állt, türelmetlenkedni kezdett.

– Tovább kell mennünk – mondta.

A kutya, a macska és az egér indultak is.

– Várjunk – mondottam –, a Hídépítő azt mondja, hogy nem arra van előre!

– Mindegy az – felelte az őz –, nincs előre és nincs hátra. Csak az az út van, amin menni kell, mert Valaki jár előttünk.

Azzal elindult be a fák közé. A kutya, a macska s az egér mentek utána. Én még mindig a Hídépítőt néztem.

– Te merre mégy?

– Tovább a patakon – felelte a Hídépítő –, s minden mérföldnél hidat verek.

– De az út nem a patakkal halad – mondottam –, még akkor sem, ha úgy lenne, hogy arra van hátra s erre előre!

– Előbb meg kell, hogy legyenek a hidak – felelte a Hídépítő.

– S akkor mi lesz?

– Akkor mehetek egy patakkal tovább!

Az őz már eltűnt a fák között. A kutya, a macska s az egér még visszanéztek.

– Jönnöd kell – mondotta a kutya –, mert te vagy az ember.

– S nálad vannak az almák – szólt a macska, aki gyakorlatiasabb volt.

– S ha nem lesz alma náluk, engem esznek meg – mondotta aggodalmasan az egér.

Így hát mennem kellett.

Nem sokkal ezután ráakadtunk a kőfaragóra. Ott állt, egy nagy fehér márványszikla előtt és nézte. Kezében véső volt és kalapács.

– Te mit csinálsz itt? – kérdeztem.

Felelt, de szemét nem vette le a kőről.

– Az Ő arcát nézem.

Odaléptem melléje és a kőre néztem én is. De nem láttam rajta semmit. Faragatlan, durva, fehér kő volt.

– Kiről beszélsz? – kérdeztem.

Csodálkozva fordult felém.

– Nem tudod, ki Ő? Akit az Isten saját képére teremtett?

Újra a kőre néztem, de nem láttam rajta semmit.

– Nem látok rajta semmit – mondottam.

A kőfaragó szelíden elmosolyodott.

– Nem láthatod még. De benne van a kőben. Én látom.

És tiszta, éles kék szemét újra belefúrta a márványkőbe.

– És mit csinálsz vele?

– Kifejtem a kőből.

Azzal hozzáérintette a vésőt a kőhöz és ráütött a kalapáccsal. Egy kis fehér kődarab lepattant. Aztán újra. És újra.

– Még mindig nem látom – mondottam egy idő múlva.

– Nem megy olyan gyorsan – felelte mosolyogva a kőfaragó és letörülte homlokáról a verítéket –, nagy munka van odáig, amíg a kő lelkéhez elér az ember. De a kő lelkében az Ő képe van. Én látom.

Azzal dolgozott tovább.

– Menjünk – mondotta az őz és elindult.

– Várj – feleltem –, valami az eszembe jutott.

Aztán újra a kőfaragóhoz fordultam.

– Ismertem egy kőtörőt, de az egyebet látott a kőben. A gyűlöletet látta benne, hogy lehet az?

A kőfaragó csodálkozva nézett reám.

– Mit mondasz? A gyűlöletet látta? A kőben? Nem értem.

– Törte a követ és a gyűlöletet látta benne – erősködtem.

A kőfaragó megrázta a fejét.

– A szemében lehetett a hiba.

Azzal tovább dolgozott.

– Menjünk – mondotta újra az őz és elindult.

És mentünk.

Vad, sziklás hegyen jártunk. A sziklás hegy tetején ott volt szakállosan a Halász és ácsolt valamit.

– Mi lesz abból? – kérdeztem tőle.

– Bárka – felelte a Halász.

– Bárka? – csudálkoztam – minek az?

– Hogy tengerre szálljak vele.

Körülnéztem, de csak hegyeket meg erdőket láttam köröskörül.

– S hol a tenger?

A Halász rosszallólag nézett rám.

– Nem látod növekedni? Akár a hegyek derekáig ér.

Hiába, nem láttam.

– Nem látom – mondottam –, biztos vagy benne, hogy a hegyek derekáig ér?

– Biztos – bólintott a Halász.

– S hogy növekszik, abban is?

– Abban is.

A kutya a völgyek felé szimatolt.

– Valami szagot érzek, az igaz – mondotta nyugtalanul.

– Az a tenger – bólintott a Halász.

– S ha idáig ér majd, akkor mi lesz? – kérdeztem.

– Beleülök a bárkába.

– És?

– És felveszek rá mindenkit, aki ezen az úton jár.

– Engem is? – kérdezte ijedten az egér.

– Téged is – bólintott komolyan a Halász.

– És akkor mi lesz? – faggattam tovább.

– Akkor úszunk a tenger tetején.

– De lesz-e ott almánk? – nyugtalankodott az egér ismét.

– Almát is viszünk – bólintott a Halász.

– És azután? – faggattam tovább.

– Azután újra leapad a tenger és csak mi leszünk a földön, más senki.

– És?

A Halász végigsimított a szakállán

– És megalapítjuk az új világrendet – mondotta egyszerűen.

Szerettem volna megtudni valamit az új világrendről, de az őz unta már és elindult.

– Most mennünk kell – mondottam –, de mi itt leszünk mindig, ezen az úton. Majd szólj, kérlek, amikor be kell szállni.

– Megtudjátok úgyis – legyintett a Halász – és összegyűltök itt nálam akkor. Ez a legalkalmasabb csúcs.

– Akkor viszontlátásra.

– Viszontlátásra. Merre mentek?

– Előre.

– Előre? Az nem arra van, hanem erre.

– Hát erre mi van? – kérdeztem.

– Arra visszafele van – mondotta a Halász –, arról jöttem én is.

– Hallod? Szóltam előre az őznek.

– Mindegy az – felelte az őz.

– Az igaz – nyugodott bele a Halász –, úgyis itt gyűltök majd össze a végén.

Azzal tovább ácsolta a bárkát, mi pedig mentünk.

Még sokáig mentünk, de nem találkoztunk többé senkivel. Az út egészen üres volt. Csak jobbra és balra hallottunk néha hangokat a bozótokon és a sziklák között. Gonosz hangok voltak ezek. Ordítások és jajgatások. Sokszor halálhörgést hallottunk, sokszor meg diadalmas röhejt.

– Ez a tenger – mondotta a kutya és minden szál szőre felborzolódott.

És tudtuk, hogy az a tenger.

Aztán egyszer csak hirtelen megállt az őz.

– Itt a vége van – mondotta.

Egy sziklán állt és lefele nézett.

– Minek van vége? – kérdeztük.

– Nem tudom – felelte az őz –, valaminek vége van. Egészen vége.

Odamentünk hozzá mi is. Meredek sziklafal volt alatta, az út a semmibe torkolt. Lenéztünk. Lent, a meredek, sima sziklafal alatt, mélységes-mélyen egy kert látszott. Gyönyörű szép gyümölcsfákkal. De körülötte mindenütt égig értek a sziklák, csak éppen ahol mi állottunk, ott nem értek az égig. És út nem volt sehol.

– Ez a világ vége – állapította meg tárgyilagosan az egér.

– Odalent sok alma van – szimatolt a kutya a mélységbe.

– Megpróbálok lemenni – mondotta a macska –, én úgyis csak a talpamra esem.

Belevájta körmeit a sziklába s próbált leereszkedni. Ebben a pillanatban kék láng és sűrű füst csapott elő a mélységből.

– A Cherub! – hőkölt vissza a kutya és morogni kezdett.

A macska is gyorsan visszaugrott közénk, mert már perzselődtek a szőrei. Az egér elbújt egy kő alatt. Csak az őz állt nyugodtan és nem mozdult.

A láng és a füst megszűnt s helyette egy fehér szakállas öregember állt előttünk a levegőben. Barátságosan nézett ránk és nevetett.

– Megijedtetek?

– Te vagy a Cherub? – bizalmatlankodott a kutya.

– Én – felelte az öreg és már nem nevetett.

– Te őrzöd a világ végét? – kíváncsiskodott az egér a kő alól.

– Nem – mondotta a Cherub –, én a világ kezdetét őrzöm.

Összenéztünk.

– A Hídépítőnek mégis igaza volt – mondottam.

– Az ott akkor az Édenkert – állapította meg tárgyilagosan a macska –, ha lemegyek almáért, megölsz?

– Én nem ölök meg senkit – mosolyodott el szelíden a Cherub –, én csak azért vagyok itt, hogy figyelmeztesselek. Mert tudniillik itt nem tudsz lemenni.

– Olyan meredek?

– Meredek és magos.

– De tudod, én a talpamra szoktam esni – magyarázta a macska.

– Elhiszem, ha mondod – felelte a Cherub –, de ha innen leesel és a talpadra esel, akkor a lábaid eltűnnek a hátadban és az nagyon kellemetlen lehet.

– Pfuj – rázkódott meg a macska –, undorító dolgokat beszélsz.

– Másképpen nem lehet lemenni? – pislogott a kutya.

– Sajnos, a létra elkorhadt már – mentegetődzött az öreg.

– Miféle létra? – kérdeztem.

– Hát, amelyiken kimásztak az elsők, úgy értem.

Meglepetten álltunk ott.

– Persze, az ember – vonta el száját a macska.

– S nincs meg a létra többé? – kérdeztem.

– Tudod – mondta a Cherub –, elkorhadt közben. Az évmilliók, tudod. És itt néha köd van.

– Puhafából csinálták, persze – bosszankodott a macska –, jellemzően emberi.

Kezdtek görbén nézni rám.

– Nem egyedül az ember – fogta pártomat a Cherub –, a kígyó is ott volt.

– Micsoda kígyó? – horkant föl a kutya.

– Micsoda kígyó? – ijedt meg az egér.

– A Rézkígyó.

– Azt gondolod, a Mózes-félét? – csudálkozott az őz.

– Nem – felelte a Cherub –, egy másik. Ez egy igazi rézkígyó.

– S nem lehetne egy másik létrát csinálni? – vetettem föl a kérdést – Most innen fentről egyet, úgy értem!

– Visszamászni? – nevetett az öreg. – Nem tudom. De talán lehetséges. Ezt is csak a Rézkígyó tudná megmondani.

– Hol van? – ütötte föl a fejét a macska – az almák miatt érdekel, tudod. Nem akarnék újra egeret enni.

– Jaj, ne is – nyöszörgött az egér.

– Persze az alma – nevetett a Cherub a levegőben –, az emberek ráfogták az almára a létra dolgát, pedig semmi köze sem volt hozzá. A létrát saját magukból adták. Ez volt az első, amit saját magukból adtak ehhez a világhoz. A Rézkígyó tanította őket. Az almát csak utólag találták ki a meséhez, hogy eltilthassák magukat tőle és az állatokat. Ez is egy olyan létra-féle dolog, a Rézkígyó találta ki.

– S hol van a Rézkígyó? – kérdezte a kutya.

– A kőfal alatt. De nem biztos, hogy segíteni akar.

– Miféle kőfal? – csodálkozott az őz.

– Mi jártunk alatta – mondotta a kutya –, sőt az ember belül is volt.

Néztem a mélységbe és gondolkodtam.

– A létrára gondolsz? – nevetett a Cherub –, azt csak a Rézkígyó mondhatja meg. De ahogy ismerem, nem fogja megmondani.

– Mi lesz akkor az almával? – vacogott az egér.

Összenéztünk. Aztán megszólalt halkan az őz.

– Valaki jött előttünk, úgy gondolom…

A Cherub a homlokára ütött.

– Vagy úgy! Persze, egy könyvet hagyott itt számotokra. Azt mondja, hogy megtaláltok benne mindent, amit tudni akartok. A Rézkígyóról, gondolom, és a létráról.

Egy kis könyvecskét tett le elénk a sziklára. Olyan volt éppen, mint amilyent az asztalosnál láttam volt, annak idején. Éppen olyan volt. Talán ugyanaz volt.

Az őz megnézte, a kutya is megnézte. A macska így szólott:

– Az ember tud olvasni.

Felvettem a könyvet, de már tudtam, hogy mi van benne. Fölnyitottam és elolvastam nekik a két szót, ami benne állt.

– Jézus Krisztus.

Aztán sokáig csönd volt, egyikünk sem szólott:

– A többit már tudni fogjátok – mondta a Cherub, azzal eltűnt.

Egy idő múlva megmozdult az őz.

– Akkor menjünk, azt hiszem – mondotta.

Azzal megindult lassan visszafelé az úton, amelyiken jöttünk.

S mi mentünk utána.

III.

A szakállas Halász éppen elkészült a bárkával, amikor visszaértünk hozzá.

– Megjöttek már? – kérdezte és csodálkozott – a tenger…

– Odamegyünk éppen – mondottam.

– Hova?

– A tengerhez és a Rézkígyóhoz.

– Gyere velünk te is – mondotta az őz.

Zavartan nézett ránk.

– Meg kell várjam a tengert – felelte.

– Nem hiszem, hogy ide jöjjön – vélte a macska.

– Hát?

– Azt hiszem, hogy mi kell oda menjünk – szólt közbe az őz is.

– Az embernél van egy könyv – mondta a kutya –, mutasd meg neki.

Megmutattam a könyvet. A Halász belenézett, elolvasta a két szót, gondolkozott, aztán azt mondta:

– Veletek megyek. Csak a bárka…?

– Visszük azt is – mondottam.

Azzal vállunkra vettük a bárkát, a Halász meg én és mentünk.

Nemsokára elértünk a Kőfaragóhoz. Ott állt, ahol elhagytuk volt és nézett valamit. Körülötte fehér volt minden a kőtörmeléktől.

– Kifejtetted? – kérdezte az őz.

– Igen – mondta halkan a Kőfaragó –, gyertek, nézzétek meg.

Odamentünk mind. A földről egy fehér márványarc nézett föl reánk. Egy szomorú, szenvedő arc, töviskoszorúval a homloka körül.

– A kő lelkében volt? – kérdezte súgva az egér.

– Igen. De nem vagyok megelégedve vele.

– Miért? – kérdezte a kutya.

– Mert szenvedő és szomorú. Én nem hiszem, hogy Isten alkotott volna olyasmit, ami szenvedő és szomorú.

Néztem a márványarcot. És eszembe jutott, hogy már láttam ilyet valahol.

– Én már láttam ezt – mondottam.

– Hol? – nézett rám a Kőfaragó.

– Egy házban, amit Isten házának neveztek és nem az Isten háza volt.

– Hát kié volt?

– Az embereké.

– Azért szenvedő – szólalt meg mögöttünk a Halász.

A Kőfaragó egyre csak a kőarcot nézte.

– Másban kell keresnem – mondotta –, nem kőben. Másban.

– Akkor gyere velünk – mondotta az őz.

– Hova mentek?

– A tengerhez és a Rézkígyóhoz.

– S miért?

Elővettem a könyvet és megmutattam neki. Elolvasta a két szót. Sokáig nézte a betűket. Aztán megdörzsölte a homlokát.

– Emlékszem valamire – mondta halkan –, nem kőben kell keresni, persze.

A márványarcot betettük a bárkába és hárman vittük a bárkát tovább.

A pataknál megleltük a Hídépítőt. Éppen imádkozott, mert elkészült újra a híddal.

– Itt nem érdemes tovább építened – mondotta a szakállas Halász.

– Hát hol? – csodálkozott a Hídépítő.

– A tengernél.

– Miféle tengernél?

– A tengernél.

A Hídépítő nem értette a szót. Ő csak a patakokat ismerte. Megmutattam neki a könyvet.

– Gyere velünk – mondta az őz.

A Hídépítő nem szólt semmit, bele tette szerszámait a bárkába és onnan kezdve négyen vittük a bárkát.

Nemsokára odaértünk, ahol az őzet találtuk volt. Az őz itt megállt.

– Én tovább nem tudom – mondta.

– Nem baj – szólt a kutya –, én tudom tovább is. Nemsokára a falnál leszünk.

Onnan kezdve a kutya ment elől.

Elérkeztünk az almafához. A macska gyorsan felszökött a fára és rázni kezdte.

– Újra lesz almánk! – örvendezett az egér.

Megtöltöttük az almával a bárkát, aztán tovább mentünk. A cseresznyefán még mindig ott ült a rigó.

– Isten hozott vissza! – kiáltotta és nevetett.

– És hozott – mondottam és megmutattam neki a könyvet.

– Mindegy az – nevetett a rigó –, kell cseresznye?

Azzal ledobott egy marék cseresznyét.

Mire a cseresznyéket megettük, a falnál voltunk. Letettük a bárkát. A szakállas Halász ránézett a falra és megcsóválta a fejét.

– Nagyon csúnya fal – mondotta –, mögötte van a tenger, tudom.

– Csúnya fal – nézte meg a Hídépítő is a falat –, hidat verni nem lehet fölötte.

A kutya szimatolva szaladgált egy ideig, aztán egy helyen megállt.

– Itt van a Rézkígyó.

Odamentünk. Nem látszott semmi, csak a szürke kőfal.

– Látsz valamit ebben a kőben? – kérdeztem a Kőfaragót.

Kőfaragó ránézett éles kék szemével a falra. Sokáig nézte.

– Látok – mondotta és nagyon szomorú volt a hangja –, a Gonoszat látom ebben a kőben.

– Ki tudnád fejteni belőle?

A Kőfaragó elővette szerszámait a bárkából és vésni kezdte a falat. Sokáig dolgozott. Egyszer csak azt mondta:

– Itt van.

Odanéztünk és megláttunk egy kígyót, akinek emberfeje volt. Szép emberfeje volt, szakálltalan, fiatal.

– Te vagy a Rézkígyó? – kérdezte csodálkozva a kutya.

– Mit akartok? – nézett ránk bosszúsan az emberfejű kígyó.

– A létra dolgában jövünk – mondottam –, a Cherub ajánlott téged.

– A, a vén szamár – felelte a Rézkígyó és ásított –, mit akartok azzal a létrával?

– Vissza akarunk menni – mondotta sietve az egér –, és a régi létra elkorhadt, tudod. Újat kellene csinálni!

A Rézkígyó elgondolkozva nézte az egeret. Aztán a macskára nézett.

– Macska! Miért nem eszed meg az egeret?

– Az alma jobb – felelte a macska komolyan.

A Rézkígyó egészen megvadult ettől, ott bent a falban.

– Hogy mertetek az almához nyúlni? – rikácsolta. – Nem tudjátok, hogy az alma miatt volt az egész baj? Vissza akartok menni, buták, és almát esztek? Elment az eszetek?

Nagyon mérges volt a Rézkígyó, hanem akkor előlépett az őz és azt mondta:

– Nem igaz, Rézkígyó, nem az alma miatt volt a baj, hanem temiattad.

– Ki mondta ezt? – kérdezte elsápadva a Rézkígyó.

– Egy könyv mondta – felelt az őz –, ami az embernél van.

Megmutattam a könyvet. A Rézkígyó sziszegve kunkorodott össze, mintha tüzes vassal érintettem volna.

– Tedd el, kérlek, tedd el – sziszegte –, mit akartok tőlem?

– A tengert – mondta a szakállas Halász.

– Az anyagot – mondta a Kőfaragó –, amelyikben nem szenvedő az arc, azt az anyagot.

– A hidat – mondta a Hídépítő.

– A létrát – mondottam én.

– Amivel visszamászhatunk a kertbe – tette hozzá gyakorlatiasan a macska.

A Rézkígyó gúnyosan mosolygott.

– Nem lesz sok? Tenger, anyag, híd, létra, kert? Nem lesz sok egyszerre?

– Ez mind ugyanaz – szólt rá szigorúan az őz –, csak mindegyik más nyelven van. De te tudod jól, hogy ugyanaz.

– Most jóváteheted a bűnödet – mondotta rábeszélően az egér.

Ettől újra megvadult a Rézkígyó.

– Az én bűnöm? Én itt ülök a falban és semmit sem csinálok! De nézzétek meg, mi van a falon túl! Azt mind az ember csinálja! Az embert szidjátok, ne engem!

– És a létra? – kérdeztem.

– És a fal? – kérdezte a macska.

– A létra és a fal? – a Rézkígyó kissé lecsöndesedett – a létra és a fal, azt nem mondom. Bár azokat sem én csináltam. Hozzám jött az ember és megkérdezte, hogy mit csináljon, mert unatkozik. Erre azt mondtam, csináljon egy létrát. Aztán újra jött, hogy mit csináljon, mert unatkozik. Mondtam, csináljon egy falat. Én nem tehetek róla, hogy meg is csinálta!

Néztük egymást és a Rézkígyót.

– Most mi lesz? – kérdezte a Halász.

– Akkor most mondd meg, hogy miképpen csináljunk egy másik létrát? – makacskodott az őz.

– Azt én nem tudom megmondani – felelte a Rézkígyó –, higgyétek el, hogy én nem tudom megmondani. Én csak azt tudom mondani, hogy csináljátok, vagy ne csináljátok de, hogy miből s hogyan, az eddig sem az én dolgom volt.

– Hát kinek a dolga volt? – kérdezte a macska.

– Az ember dolga.

Látszott rajta, hogy nem hazudik. Tanakodni kezdtünk.

– Az a baj – mondotta a Hídépítő –, hogy olyant, amelyiken kijő az ember, könnyebb csinálni, mint olyant, amelyiken vissza is mehet.

– Ez bizony igaz. Így van ez az egérlyukkal is – bölcsködött az egér.

Végül azt mondta a Halász:

– Előbb látni kellene a tengert. Akkor aztán gondolkodhatna az ember a dolgon.

– Látni kellene az anyagot – mondotta a Kőfaragó is –, hogy mi van benne? Úgy értem, hogy belül, a belső valóságban?

– Hogy lehet-e szó egyáltalán hídról? – aggodalmaskodott a Hídépítő.

– Át kell menjünk a falon – mondotta a kutya.

– De a falon túl van egy vaskapu is – figyelmeztettem a kutyát.

– A Rézkígyó azt is ki tudja nyitni – jelentette ki az őz.

– Én nem bánom – hunyorgott a Rézkígyó –, de felelősséget nem vállalok a dologért.

– Bár egyszer ebben az életben próbálj meg becsületes lenni, Rézkígyó! – kérlelte az egér.

– Csak nehogy megint engem hibáztassatok – morgott a Rézkígyó, azzal megcsapdosta farkával a kőfalat és a kőfal kettényílt.

– Bemehettek – mondta.

Vállunkra vettük a bárkát és bementünk. Újra ott voltam azon a széles térségben, amely mögött még mindig füstölögtek a romok. S a vaskapu is ott volt, a fal végiben. Mintha csak az előbb másztam volna ki onnan. S ahogy a romok felé néztem, egyszerre megláttam a mankós asztalost is, ahogy szomorúan bicegett visszafele. Alig haladhatott száz lépést, mióta elváltunk.

– Álljon meg! Álljon meg! – kiabáltam utána.

Megállt és visszafordult. Meglátott minket és nagyon elcsodálkozott. Szaporán billegett felénk a mankóin.

– Hogyan? – kérdezte – visszajött? Ilyen hamar? És nem is egyedül?

– Igen – mondottam neki –, nem vagyok egyedül többé.

– De ilyen hamar? – csodálkozott még mindig.

– Hogy hamar, vagy nem hamar, arról lehetne beszélni – mondtam –, de most ne beszéljünk róla. Ismeri ezt?

És megmutattam neki a könyvet. Megnézte. Föllapozta.

– Olyan, mint az enyém – felelte –, ebben is az van: aki szenved, idvezül. Lássa?

– Tévedés – mondottam –, egészen más van a könyvben.

– Micsoda?

– Majd meglátja. Most jöjjön.

Azzal odamentünk a vaskapuhoz.

– Én kinyitom – okvetetlenkedett a Rézkígyó –, de nem vállalom a felelősséget.

– Ezt mondtad akkor is, amikor a létráról volt szó? – kíváncsiskodott az egér.

– Akkor semmit sem mondtam – felelte bosszúsan a Rézkígyó, azzal hozzásújtott farkával a vaskapuhoz.

A vaskapu kinyílt. Abban a pillanatban a Rézkígyó átbucskázott egyszer a fején és egy nagy, fekete gúnyás magas úriember lett belőle, cilinderrel a fején. Fekete kesztyűs kezével a nyitott kapura mutatott.

– Tessék – mondotta bosszúsan.

– Na nézd! – álmélkodott az egér –, ezt a magos kalapot is ott hordtad a bőröd alatt?

– Nem szeretem az ilyen meglepetéseket – morogta a kutya és felborzolódtak a szőrei.

– Ügyes, csak nem sok értelme van – állapította meg szárazon a macska.

Aztán bevonultunk a kapun. Elöl mi négyen a bárkával, mögöttünk a lábatlan asztalos s hátul az állatok. A cilinderes Rézkígyó a kapuban maradt.

– Te nem jössz be? – nézett hátra bizalmatlanul a kutya.

– Gyere csak be – mondotta a macska –, nem szeretem az ilyen bukfencest a hátam mögött látni.

– Nem is jó az – jegyezte meg aggodalmasan az egér és igyekezett szorosan a macska mellett maradni.

– A tenger! – mondotta a szakállas Halász, aki legelöl volt.

Letettük a bárkát.

Ott volt a tenger. Fekete volt és rojtos hullámok hánykolódtak a tetején. Mi a partján álltunk.

– És hol vannak azok, akiket beengedtél? – kérdeztem a cilinderes Rézkígyót.

Ijedten nézett rám és elvörösödött.

– Honnan tudod? – kérdezte.

– Ott voltam köztük én is – mondtam –, s engem nem engedtél be.

– Engem se – szólalt meg az asztalos –, én is ott voltam.

– Hihetetlen – rázogatta a cilinderes a fejét –, hihetetlen. S akkor hogyan? S honnan…?

– Nem érdekes – szakítottam félbe, azt mondd meg, hova lettek a többiek?

– A szigeteken vannak.

– Vannak itt szigetek? – kérdezte a Halász –, arról nem volt szó, hogy szigetek is lesznek…

– Pedig vannak – felelte a Rézkígyó –, azokon laknak az emberek.

– Alma is van a szigeteken? – kíváncsiskodott az egér.

– Nincs – felelte bosszúsan a cilinderes Rézkígyó.

– Akkor gyerünk – mondotta a Halász –, vízre bocsátjuk a bárkát.

Vízre bocsátottuk a bárkát.

– Most pedig üljünk bele – rendelkezett a Halász és ő szállt be elsőnek és kezébe vette a kormánylapátot.

– A szigetekre megyünk? – ijedt meg az egér –, de ott nincsen alma!

– Van a bárkában elég – felelte a Halász.

– S mi lesz, ha kifogy? – siránkozott az egér tovább.

– Addigra lesz már almafánk is. Mert az almák magját mindig elültetjük, tudod – magyarázta –, s abból lesz almafa.

– Akkor jó – nyugodott meg az egér és bemászott a bárkába.

– Hát jó utat – mondta a Rézkígyó gúnyosan és meglengette a cilinderét.

– Hohó! Nem úgy van az! – förmedt rá a kutya –, tessék velünk jönni!

– Szökés nincs – jelentette ki a macska kereken.

– Te ismered a tengert – mondta az őz –, te kell megmutasd a szigeteket is, Rézkígyó.

– Ha én is beleülök, elsüllyed az a dióhéj – érvelt a Rézkígyó.

– Ez? – sértődött meg a Halász – ez nem dióhéj, hanem bárka! Egy-kettő, mássz be, vagy leütöm a fejedről a kalapot ezzel a lapáttal.

Morogva mászott be a Rézkígyó.

– Valakinek evezni kell, gyerekek – mondotta a szakállas Halász –, én majd kormányozok.

– Evezzen a Rézkígyó – mondotta a kutya.

– Úgy van – örvendett meg a macska az ötletnek –, végezzen egyszer ő is valami hasznosat.

– Tied a tenger úgyis, Rézkígyó – szólt a Halász –, evezz.

S a Rézkígyó evezett. Félt, hát evezett. Nemsokára feltűnt egy nagy sziget.

– Ezen vannak az emberek? – kérdezte a Halász.

A Rézkígyó gúnyosan elmosolyodott.

– Ezen kellene legyenek, de nincsenek ezen.

– Miért nincsenek?

– Mert nem fértek el egymástól s szétköltöztek a kis szigetekre.

– Akkor evezz.

S a Rézkígyó, a cilinderrel a fején, evezett. Aztán kikötöttünk a szigeten. Szép nagy sziget volt, de nem volt rajta senki. Hanem odébb egy rakás apró szigetet találtunk és minden szigeten állott egy ember és hangosan jajveszékelt.

– Miért jajgatnak ezek úgy? – kérdezte az őz.

– Mert nincsen ennivaló a szigeteken – felelte a Rézkígyó és lehúzta kezéről a fekete kesztyűket, hogy megnézze a tenyerét, mert fájt az evezéstől.

– S akkor mért mentek oda? – csodálkozott az őz.

– Mert emberek, azért – vonogatta vállait.

– Te Rézkígyó – mordult föl a kutya –, nem csináltál már újra valami disznóságot?

– Becsületszavamra – tette szívére a kezét a Rézkígyó –, én nem csináltam velük semmit. Ők követelték, hogy mindegyiküknek meg legyen a maga külön szigete, s én azt mondtam nekik, hogy rendben van.

– És hogy mentek át a szigetekre? – kérdezte a Halász.

– Hát… átvittem őket – vallotta be a Rézkígyó és elvörösödött –, de higgyétek el, igazán csak azért, mert nagyon akarták!

– Aha – mondotta jelentősen a macska –, ismerjük ezt. A létra, mi?

– Nem, igazán nem a létra – esküdözött a Rézkígyó.

Az emberek ott a szigeteken, rettenetesen ordítoztak.

– Mentsetek meg! Mentsetek meg! Éhen pusztulunk!

– Mért nem úsznak át ezek? – csodálkozott a kutya –, vagy elfelejtettek úszni?

– Ebben a tengerben nem lehet úszni – mondta a Rézkígyó.

– Miért nem?

– Na mert… ez éppen egy olyan tenger, amiben nem lehet. Te ezt úgysem érted.

– Azért – magyarázta a Halász és a kutya felé fordult –, mert ez az a bizonyos tenger, amit ott a hegyen vártam. Tudod?

– Úgy – bólintott a kutya –, most már értem.

Hallgattuk az emberek ordítozását. Nagyon csúnyán ordítoztak.

– Bárkával nem lehet átmenni értük? – kérdezte az őz.

– Ezekért nem – mondta a Rézkígyó.

– Ezzel a bárkával nem – javította ki a Halász.

– Hát mivel lehetne átmenni?

– Csak híddal.

Ránéztem a Hídépítőre.

– Te következel – mondottam.

Megértette, mert azonnal elővette a szerszámait. De aztán hirtelen a fejéhez kapott.

– De miből? Olyan hosszú fa nincsen, amelyik odáig érjen.

Megijedtük. Erre nem gondolt egyikünk sem. S akkor egyszeriben csak eszembe jutott Nagyapám.

– Várjatok – mondottam –, nálam van valami. Útravalóul kaptam a Nagyapámtól.

Azzal elővettem a jóindulatot és megértést.

– Ez jó! – örvendezett a Hídépítő – ezekből kitelik!

S gyorsan elkezdte verni a hidat. Először az első kis szigetre. Aztán az elsőről a másodikra. Aztán a másodikról megint a harmadikra. És így folytatta tovább. Egyik kis szigettől a másikig. Egyik embertől a másikig. Ameddig az emberek újra

mind összekerültek egymással, és mind átjöhettek hozzánk. Futotta bőven a jóindulatból is és a megértésből is.

Ahogy az emberek sorra átjöttek a hidakon, mindegyiknek adtunk egy almát a bárkából. S minden almának a magját a Halász gondosan elültette a sziget földjébe.

Sorra megismertem az embereket, ahogy rendre jöttek. Ott volt a pocakos, a fehér köpönyeges, az aranycsináló, a kőtörő, a kovács, mind ott voltak. A szürke ruhás is és a tömzsi is, a lélekgyógyító. Még a színes ingűek is mind ott voltak.

Mikor ott álltak együtt valamennyien és mindegyik megette a maga almáját, akkor azt mondta a Halász:

– Most pedig elrendezzük az új világot.

– S azt hogyan? – kérdeztem.

– Ahogy a könyvben áll – felelte.

Elővettem a könyvet és felolvastam a két szót. Mindenki hallgatott.

– Megértettétek? – kérdezte a Halász.

– Meg – mondotta a lélekgyógyító.

– Mit jelent?

– Azt, hogy akik hisznek, azoké a világ.

– Nem – rázta meg a fejét haragosan a Halász –, nem azt jelenti!

– De én csak tudom! – védekezett a tömzsi – én pap vagyok!

– Mégsem azt jelenti. Hanem azt jelenti, hogy akikben Ő van, azok megmaradnak. Kőfejtő!

– Itt vagyok – felelt a Kőfejtő.

– Nézd sorra az embereket s mondd meg, hogy kiben mit látsz!

A Kőfejtő sorra megnézte az embereket. Először a gazdag előtt állt meg.

– Őt látom az anyagban – mondotta –, csak nagyon sok a piszok.

Aztán a kőtörőt nézte meg.

– Őt látom az anyagban, csak sok rajta a gyűlölet.

Aztán a kovácsot nézte meg.

– Őt látom az anyagban, csak sok rajta az önzés és a butaság.

A fehér köpönyegesben is Őt látta, csak sok volt körülötte az önzés. A szürke gúnyásban sok volt a hamisság. A papban sok volt az önhittség és az elfogultság. A színes ingűekben is Őt látta. De már nagyon halványan csak. Önzés, irigység és elfogultság alatt.

Végül már csak az aranycsináló maradt.

– Ebben a Rézkígyót látom – mondotta megdöbbenve a Kőfaragó.

– Nézd meg még egyszer – rendelkezett a Halász.

A Kőfaragó még egyszer megnézte.

– A Rézkígyót látom – mondta ismét.

– A többiből ki tudná fejteni azt, ami bennük van? – kérdezte a Halász.

– Ki tudnám fejteni Őt mindegyikből, ezen az egyen kívül – felelte a Kőfaragó –, mert benne van az anyagban.

– Akkor láss hozzá.

A Kőfaragó elővette szerszámait a bárkából és munkához látott. Serényen véste le az anyagról azt, ami nem tartozott oda. A gonoszságot, az irigységet, az önzést, az elfogultságot és a többi szemetet. És rendre mindegyikből előkerült az igazi arc.

Csodálkozva néztük. Valamennyi arc egyforma volt. És hasonlított ahhoz az archoz, ami a márványban volt, és ami abban a házban volt, amelyikről azt mondták, hogy az Istené s nem volt mégsem az Istené. Hasonlított, de nem az volt mégsem. Hiányzott a töviskoszorú. És hiányzott a szomorúság és a szenvedés abból az arcból, amit a Kőfaragó ott a szigeten szemünk láttára kifaragott az anyagból.

Mikor elkészült a munkával, ragyogtak a szemei.

– Ez az – mondotta lelkesen –, tudtam, hogy nem lehet a kőben! Ugye, hogy tudtam?

– Tudtad – bólogatott a kutya hűségesen.

– S most ezekkel mi lesz? – kérdezte az őz.

A Rézkígyó s az Aranycsináló ott állottak egymás mellett.

– Ezekből nem lehet semmit kihozni – mondotta a Kőfaragó és elfordult tőlük.

– Egér – szólalt meg újra a Halász, egy kis gondolkozás után –, tudnál egy lyukat rágni a bárkámba?

– Tudnék – felelte az egér –, nekem nagyon jó fogaim vannak. Nem szoktam dicsekedni, de mondhatom neked, hogy jó fogaim vannak.

– Akkor rágjad a lyukat.

Az egér nekifogott és lyukat rágott a bárka fenekébe.

– Úgy – mondta a Halász –, most rakjatok belé minden szemetet, ami itt van.

S valamennyien elkezdtük hordani a szemetet, amit a Kőfaragó vésője lefaragott az anyagról. Félig megtelt vele a bárka.

– Úgy, most dobjátok rá a színes ingeket is. Mind.

Rádobtuk a színes ingeket. Mind.

– A kovács zárát.

Rádobtuk a kovács zárát.

– A kőtörő kalapácsát.

Rádobtuk a kőtörő kalapácsát.

– Az ügyvédő bőrtáskáját.

– A fehér köpönyeges fehér köpönyegét.

– Az asztalos gyaluját.

– Álljatok meg! – riadozott az asztalos. – Mivel gyalulom a saját csontomat? Aki szenved, idvezül.

– Fenét idvezül – megdörgött a szakállas Halász –, aki az igazat cselekszi, az idvezül! Dobjátok csak oda a gyalut.

Bedobtuk a gyalut is a szemét közé.

– Utolsónak pedig jön a kereszt – mondotta a Halász – és a töviskoszorú. Egyik sem való többet ide.

Rátettük ezeket is a halomra.

– Most pedig üljetek ti ketten a tetejibe – rendelkezett a Halász és intett a Rézkígyónak, meg az Aranycsinálónak.

– Csak bolondot ne csináljatok valamiképpen – bizalmatlankodott a Rézkígyó és megigazította fején a cilindert.

– Mars be a bárkába! – mordult rájuk a kutya.

Bemásztak a bárkába és felültek a szemét tetejébe.

– Úgy – mondotta a Halász –, most pedig toljátok be a bárkát a tengerbe.

Betoltuk a bárkát a tengerbe.

– Nem szeretem a rossz tréfát – mondotta a Rézkígyó.

– Gondolkozz a létrán – tanácsolta szárazon a macska. Aztán a bárka süllyedni kezdett és elsüllyedt egyetlen perc alatt. És vele süllyedt minden önzés, gyűlölet, elfogultság és minden egyéb szemét, ami csak volt a világon. És elsüllyedt a kereszt, ami az emberek rosszaságát hirdette a földön és az ég között, és elsüllyedt a töviskoszorú, amit az emberek fontak. És elsüllyedt az aranycsináló is és elsüllyedt végül a Rézkígyó, maga. Csak a cilinder maradt a víz tetején.

– Né, a kalap! – örvendezett az egér, amikor meglátta.

De aztán az is elsüllyedt és csak a tenger maradt, meg a hidak és a szigetek és az emberek, akik az Ő arcát viselték mind.

– Úgy – mondotta az őz –, most ehetünk.

– De mit? – ijedezett az egér.

– Almát – mondotta a macska és a fákra mutatott.

És valóban ott voltak a fák mind, amik közben a magokból lettek. És tele voltak almával. És egyik almafán ott ült a rigó is.

– Hát te, hogy kerültél ide? – csodálkozott az egér.

– Egyszerűen – nevetett a rigó –, átrepültem.

– Mulatságos lehetett – tűnődött az egér.

Odamentem a Halászhoz.

– És most mi lesz? – kérdeztem tőle.

Csodálkozva nézett rám.

– Nem mondtam még? Leapad a tenger és következik az új világ.

És tényleg, a tenger máris apadni kezdett.

Aztán az őz fölnézett a rigóra.

– Cseresznye nincs? – kérdezte.

– Jaj – ijedt meg a rigó – tudtam, hogy valami ott maradt!

– Mi?

– A cseresznyemag!

– Nem baj – mondta az őz, vigasztalólag –, jó az alma is.

– Nem baj – szólt a kutya –, valamit elhoztunk a cseresznyemag helyett. Amit pedig ott hagyhattunk volna.

– Mit? – kíváncsiskodott az egér.

– Bolhát – felelte a kutya és vakarózni kezdett.

Közben elapadt egészen a tenger. És az iszapban ott látszott félig eltemetve a cilinder, amit a Rézkígyó hordott. Egy rák mászott ki belőle álmosan.

A LÁNC

Együtt voltunk tehát a szigeten és pihentünk a gyümölcsfák alatt. A sziget már nem is volt sziget akkor, inkább csak egy domb volt, tele gyümölcsfákkal. Mert a tenger egészen fölszáradt, megsárgult az iszapja is és járni lehetett rajta.

Egy idő múlva úgy éreztem, már elég volt a pihenésből.

– Hogyan fogunk hozzá? – fordultam a Halászhoz.

– Mihez? – nézett rám csudálkozva.

– Hát az új világhoz.

Nevetni kezdett az öreg, még a szakálla is táncolt belé.

– Új világ? Nincsen új világ!

– Hát mi van? – csodálkoztam.

– Mindig csak a régi.

Megijedtem erre és fölszöktem a fűből.

– Ez elég baj akkor!

– Miért? – nézett rám nevetve az öreg.

– Mert akkor ejszen újra kezdődik elölről minden, ami volt.

Erre már ő is fölkelt a fűből és nyújtózott. Megroppantak a csontjai.

– Az bajosan – mondotta –, mert visszatértünk az útra.

Körülnéztem, de nem láttam sehol utat. Még csak egy olyan ösvény-félét sem, mint annak idején a kőfalon túl, az erdőben. Csak a dombot láttam a gyümölcsfákkal, ahol voltunk, s kereken a kiszáradt sárgás-szürke tengerfeneket.

– Hol az út? – kérdeztem.

– Benned – mondotta a Halász és furcsán nézett rám.

– Bennem? – döbbentem meg.

– Nem érzed?

– Nem.

Igazán nem éreztem semmit. Ijedten néztem a Halászra, ő meg elgondolkozva nézett engem. Ebben a percben megszólalt mellettünk a kutya.

– Semmiképpen sem jó ez így, a bolhával – mondotta szomorúan –, csíp, mivel a véremből kell élnie, nem tanult szegény egyebet. De ha vakarózom, akkor megharagszik, és még jobban csíp. Tehát nincs értelme a vakaródzásnak. Elvégre nem tehet arról, hogy itt van, s hogy nem tud egyebet, mint csípni. Meg kellene tanítsam almát enni.

– Hallod – bökött oldalba halkan a Halász –, a kutya már érzi.

– Micsodát? – kérdeztem súgva én is.

– Az utat.

Ekkor ásított a macska és megszólalt.

– Csakhogy az alma nagy neki, az a baj.

– Cseresznye kellene – vélte a kutya is –, de ott felejtettük.

– Vagyis a rigó felejtette ott – javította ki a macska gyorsan.

– Mindegy.

– Nem mindegy – mondta a macska kicsit keserűen –, ugyanis neki nincs bolhája, azért felejtette ott.

– Át kellene adjam neki a bolhát – tűnődött a kutya.

– Csakhogy nekem nincs szükségem rá – szólt közbe a rigó a fa tetejéről – és nem is megyek le hozzád, hogy átadjad. Elvégre te hoztad ide. S ha már olyan buta voltál, hát tűrjed.

– De a cseresznyemagot te felejtetted ott – nézett fel rá bosszúsan a macska – s ha már ott felejtetted, visszarepülhetnél érte.

– Hogyisne – sértődött meg a rigó –, még eltévedek valahol. Nekem jó az alma is.

A kutya szomorúan lógatta a fejét. Néha megrándult, ha nagyot csípett rajta a bolha.

– Nem kellene mégis almával megpróbálni? – kérdezte tanácstalanul.

– Felesleges – jelentette ki tudákosan a macska –, cseresznye kell. Ez az első. Csak azután jöhet az alma.

A kutya szomorkodott egy darabig, aztán hirtelen elszánta magát.

– Hát akkor visszamegyek én a cseresznyéért.

– Bolond vagy? – rökönyödött meg a macska.

– A bolhán segíteni kell – felelte a kutya – és rajtam is.

Ezzel elindult. Óvatosan lépett a sárgás-szürke tenger-fenékre, megszagolta, majd kicsit árván visszanézett.

– Nem jössz velem?

– Mit gondolsz! – felelte ijedten a macska. – Nekem nincs bolhám, s különben is! Egy cseresznyét elhozhatsz egyedül is.

– De nem tudom pontosan, merre menjek – szerencsétlenkedett a kutya. – Nem érzem a nyomot.

– Nem, nem – tiltakozott hevesen a macska –, ebben az egyben ne számíts rám. Barátod vagyok, de ami sok, az sok.

A kutya sóhajtott és lassan megindult egyedül. Óvatosan rakta a lábait, mintha minden lépésnél félt volna, hogy süllyedni kezd alatta a föld.

De alig haladt valamit, egyszerre csak előugrott a fák közül az őz.

– Várj csak! – kiáltotta. – Várj csak! Én elkísérlek!

– Neked is van bolhád? – csodálkozott a macska.

– Bolhám? – mondotta az őz – az nincs. De kötelességem, hogy segítsek a kutyán.

Aztán már ott mentek a nagy kopár tengerfeneken egymás mellett, az őz meg a kutya. És ahogy mentek, egyre kisebbek lettek, egyre kisebbek. Aztán már alig látszottak. És akkor egyszerre úgy tetszett, mintha nem is négy lábon jártak volna, hanem két lábon, mint az emberek.

– Nézd – mondta halkan a Halász, aki nem vette le róluk a szemét egy percre sem –, két lábon járnak.

– Mi ez? – lepődtem meg a csodán.

– Az út – felelte halkan, kicsit meghatottan… a Halász.

– Az út? – kérdeztem megdöbbenve, és arra néztem, amerre eltűntek azok ketten – az út, azt mondod…?

– Az út.

– Hát arra megy…?

– Nem – rázta meg a fejét az öreg –, nem ez a fontos.

– Hát mi a fontos?

– Hogy két lábon járnak.

Csodálkoztam ezen, mert nem értettem a dolgot.

– A rigó is két lábon jár, mégis itt maradt.

– Az más. Neki még négy lábon kell járni előbb.

Hallgatva néztük egymást egy darabig.

– Most már érted? – kérdezte a Halász.

– Úgy félig – mondtam.

A Halász nevetett.

– Ez is valami.

Aztán csak álltunk ott. A macska meredt szemmel nézett abba az irányba, amerre az őz s a kutya eltűntek, de nem mozdult. A rigó hallgatva ült a fán és gondolkozott.

– Mi mikor megyünk? – kérdeztem egy idő múlva.

– Hova? – rezzent föl tűnődéséből a Halász.

– Hát az úton.

Néhány pillanatig elgondolkozva nézett engem.

– Az nem úgy van – mondta azután nagyon komolyan –, mindenki egyedül kell menjen. Szándékban legalábbis, mert ez olyan út, hogy egyvégtiben ugyanaz, de mégis mindenkinek más és más. Tudod, az egyes szakaszokat értem.

– De a kutya s az őz… – próbáltam közbeszólni.

– Egyik azért megy, hogy a bolhából pillangó lehessen. A másik, hogy segítsen mind a kettőnek. Érted? Együtt mennek, de mégis külön-külön. Nem tudom jobban magyarázni.

Egyszerre csak felszökött a macska a földről.

– Szent Habakuk! – mondta – erre nem gondoltunk! Hiszen egyikük sem tud fára mászni! Hogy hozzák le a cseresznyét?!

Azzal hosszú ugrásokkal futni kezdett a másik kettő után.

Összenéztünk.

– Így van ez – mondotta a Halász és bólintott.

A rigó csöndesen gunnyasztott a fán. Valahonnan előbújt az egér.

– Hol a macska? – kérdezte és körülnézett.

– Elment a kutya és az őz után – felelte a rigó.

– Hova?

– Cseresznyét hozni a bolhának.

– Megyek én is – jelentette ki az egér és indulni akart.

– Ne menj – szólt le rá a rigó.

– Miért?

– Nincs értelme, messze van.

– De a macska a barátom! – mondotta önérzetesen az egér – merre mentek?

A rigó hallgatott.

– Azt mond meg, merre mentek?

A rigó hallgatott.

– Nem hagyhatom egyedül a barátaimat! – idegeskedett az egér. – Hátha bajuk esik, s én nem leszek ott, hogy megvédjem őket!

– Ülj a hátamra – mondta.

– Minek az? – csodálkozott az egér – az irányt mutasd meg inkább.

– Ülj a hátamra – türelmetlenkedett a rigó –, utánuk viszlek.

Az egér felmászott a rigó hátára. A rigó megpróbált felszállni, de nem tudott.

– Nehéz vagy – lihegte.

Újra nekirugaszkodott. Verdesett. Hiába.

– Nem megy – lihegte –, nem bírlak el.

– Hagyd – javasolta az egér –, elmegyek gyalog is.

– Nem, nem, az én hibám miatt van az egész, várj.

Csőrével rángatni kezdte a szárnyait.

– Átadom a szárnyaimat – lihegte a rigó és rángatta tovább a szárnyait.

– Hagyd abba, hiszen vérzik már! – rémüldözött az egér – eljutok én gyalog is, hagyd abba, kérlek!

– Nem, nem – lihegte a rigó –, várj… már lent is van az egyik…!

S valóban, az egyik szárnya már lent volt.

– Nem fáj? – kérdezte részvéttel az egér.

– Nem tesz semmit – nyöszörögte a rigó –, én vagyok a hibás, hogy el kellett menjenek.

Aztán letépte a másik szárnyát is.

– Tedd föl őket – biztatta az egeret, aki iszonyodva nézte még mindig a letépett szárnyakat –, várj, majd segítek.

– De hiszen vérzel! – szörnyülködött az egér –, rettenetesen fájhat!

– Semmi az. Na vigyázz. Így kell ezt.

Sikerült rendben föltenni az egérre a szárnyakat.

– Érdekes holmik – mondotta az egér és nevetett.

– Próbálj repülni.

Az egér verdesni kezdett a szárnyakkal és fölemelkedett a levegőbe.

– Jaj de mulatságos!

Körbe repülte a fát, aztán visszaszállt a rigó mellé.

– S veled mi lesz most?

– Ne törődj azzal. Én vagyok a hibás.

Az egér gondolkodott.

– Várj csak – mondta hirtelen, és rágni kezdte nagy sebesen az alsó lábát. Pillanatok alatt lerágta mind a kettőt.

– Itt van, használd addig ezeket. Én úgy sincs mit kezdjek velök.

– Köszönöm – mondta a rigó –, igazán kedves vagy. De most eridj, hogy még megtalálhasd őket.

Az egér szárnyra kelt, körülröpülte egyszer a gyümölcsfákat, aztán nyílegyenesen elszállt. A rigó egy ideig szomorúan nézett utána, aztán sóhajtott és szárnyai helyett fölkötözte az egér lábait, matatott a fűben, aztán egyszerre csak eltűnt valahol a föld alatt.

– Láttad? – szólalt meg egy idő múlva halkan a Halász.

Bólintottam. Nem beszéltem, nem is kérdeztem semmit. Csak álltam még egy darabig a fa alatt, aztán lassan elindultam. Éreztem, hogy valaminek a nyomára jöttem, csak nem voltam biztos abban, hogy mi az. Éreztem, hogy történik körülöttem valami olyasmi, ami előre halad, és hogy nekem sem szabad kimaradnom ebből, azt is éreztem. Csak még azt nem tudtam, hogyan.

Lassan elgondolkozva haladtam, minden cél nélkül. És egyszerre csak ott állottam messze bent a sárgás-szürke tengerfeneken és éreztem, hogy a kiszáradt iszap puhán süppedezik a lábaim alatt. Este volt. Tétován nézelődtem valami út után, de csak a puszta, kopár föld volt körülöttem, a sárgás-szürke anyag, semmi más. Se út, se ösvény, még csak egy nyom se. Sehol.

Rendre föltűntek a csillagok is. S ahogy őket néztem, olyan volt, mintha egy aranysugárból sodrott vékony kis híd kötötte volna össze valamennyit a földdel. Azzal a sárgás-szürke, puha anyaggal, ott a lábaim előtt.

S ahogy ezt néztem, egyszerre csak egy ilyen vékony kis sugárhídon megláttam Nagyapámat, amint lassan jött felém onnan fentről, szakállosan és nevetgélve, ahogy ő szokott.

– Kezit csókolom, Nagyapó! – kiáltottam fel örömömben – tán nem maga az?

Nagyapám egészen lejött mellém, de nem szállt le a földre, hanem a sugáron maradt. Nevetgélve nézett rám.

– Na mi a? – kérdezte. – Baj van az úttal, mi?

– Hát azzal van egy kicsi – vallottam be szégyenkezve, mert eszembe jutott, miképpen indított el engem sok évvel ezelőtt az igaz út felkutatására s hol mindenütt tévelyegtem azóta.

Nagyapám elkomolyodott, fürkészve nézett az arcomba és azt mondta:

– Hát ezért jöttem. Nézz csak a lábad elé.

Lenéztem a lábam elé, de csak a földet láttam ott.

– Mi van ott? – kérdeztem tanácstalanul.

– Az út.

Erre már jobban odanéztem, de még egy rossz nyomot sem láttam, nemhogy az utat.

– Én nem látok semmit, csak a földet – vallottam be félszegen.

– Az, az – erősködött Nagyapám –, a föld. Az anyag. Az ősanyag. Nézd csak meg jobban.

Lehajoltam s hát, ahogy közel hajoltam a sárgás-szürke földhöz, csak láttam, hogy alig észrevehetően mozog az egész. Valami kis bolyhos zöld micsoda mozgolódott ott lent s úgy ellepte az egész földet, mint valami eleven szőnyeg.

Valami olyan mohaszerű dolog volt.

– Elébb még csak a föld volt itten – mondottam csodálkozva.

– Most sincs egyéb – felelte Nagyapám –, csak az út.

Az a mohaszerű valami lassan bolyhosodott, ágacskákat növesztett, egyre többet s hamarosan olyan lett, mint egy sűrű erdő. Aztán egyszerre csak itt-ott fölágaskodott belőle egy világoszöld szár és nyílegyenesen emelkedett. Majd a szár csúcsán fölpattant egy ajtócska s az ajtócskából elődugta fejét egy vakító fehér virág.

– Liliom! – mondottam meglepetten.

– Hehe – nevetgélt Nagyapám –, biza liliom, látod.

Alig telt néhány perc, a liliomból előmászott egy nagy csúnya hernyó, a hernyóból meg egy tarka pillangó. Csak néztem, Nagyapám pedig nevetgélt halkan.

– Látod, látod…!

A szép tarka pillangó repdesett egy keveset, aztán kókadtan leült a liliom hervadó szárára és néhány perc alatt békává változott át. De ezzel sem volt vége, mert a békából meg egy sárga tollú kis madárka bújt elő, úgy éppen, mintha tojásból kelt volna. Én csak néztem, Nagyapám meg nevetgélt halkan a sugárhídon.

Közben folyton mozgott alattunk a föld. Mohák nőttek és füvek és aprócska fák. Hernyók születtek, bogarak, pillangók, csúszómászók és madarak. Aztán állatok. És egyszerre csak föl kellett kiáltanom, mert megláttam köztük az embert hüvelyknyi apróban.

– Nézze csak! Oda nézzen!

– Lám, lám – mondotta Nagyapám és csóválta a fejét.

Hanem az aprócska emberek odalent hamarosan úgy elszaporodtak, hogy alig fértek el és pusztítani kezdték az erdőt maguk körül, dühösen, akár a sáskák. Aztán pusztítani kezdték a bogarakat, hernyókat, pillangókat, madarakat és állatokat.

– Káin öli Ábelt – mondotta Nagyapám és már nem nevetgélt.

– Kezdődik a tévelygés – jelentette ki Nagyapám.

Nem volt szép, ami kezdődött, az biztos. Az ember mindent elpusztított maga körül, amit elérhetett és az elpusztított élő dolgokból csinált magának új, halott dolgokat. Rendre egy egész külön világot épített ki magának így, egy halott világot, amelyik semmiképpen sem hasonlított az élőhöz, ahhoz, amelyik úgy nőtt ki az anyagból, magától. Aztán egyszerre csak egymást kezdte pusztítani és azt, amit fölépített. Pusztított és újra épített, pusztított és újra épített és hiába vártam, hogy belőle kibújjon már végre valami szép, mint ahogy a békából kibújt a madár. Az emberből nem bújt elő semmi.

Aztán sorra láttam mindent. A Várost, a maga pompájában és a Várost, a maga romjaiban. És a romokon a hatot, akik azon veszekedtek, hogy melyikük hibás. Aztán láttam újra fölépülni mindent és újra elpusztulni. Újra és újra. És láttam újra a gazdagok utcáját, a szegények utcáját, a színes ingek utcáját és mindent.

– No – mondta Nagyapám – látod már az utat?

– Félig – feleltem.

– Hogyhogy félig?

– Hát úgy, hogy az emberig igen, látom, de azon túl nem. De még amit látok, azt sem értem – tettem hozzá.

– Mit nem értesz?

– Hát például azt, hogy egy olyan szép pillangóból miképpen keletkezhetik egy olyan csúnya béka!

Nagyapám újra nevetgélni kezdett.

– Hehe – mondotta –, a csúnya hernyóból szép pillangó lesz, mert megérdemli. A pillangóból meg béka, újra csak mivel megérdemli. Ez a fejlődés.

– Csakhogy ez furcsa fejlődés – vetettem ellent –, a pillangóból béka!

Nagyapám megsimogatta a szakállát, mint mindig, ha valami bölcs dolgot készült mondani.

– Ide figyelj – kezdte el –, a hernyó addig mászott a hasán, amíg pillangóvá mászta magát. Ezt érted?

– Ezt igen.

– Na most. A pillangó addig repkedett hiúságában, amíg béka kellett legyen, hogy lekopjon róla a felesleges repkedés. Érted már? S mihelyt ez lekopott róla, újra repülhet, de már mint madár!

– S az ember? – kérdeztem.

– Az az értelmével repül.

– De nem repül.

– Mindaddig csúszik, ameddig nem repül – felelte Nagyapám.

Azzal belefogódzott a csillagsugárba és kezdett mászni rajta visszafele.

– Álljon meg! – kiáltotta rá – hova megyen?

– Haza – felelte –, te már tudod, amit tudnod kell.

– Nem tudok én semmit! – ijedtem meg.

Nagyapám rosszallólag nézett vissza onnan fentről és csóválta a fejét. Úgy éppen, mint iskoláskoromban, ha nem tudtam a leckét.

– Ejnye, ejnye. Hiszen megmutattam az utat.

– Melyiket? – csodálkoztam.

– Hát amelyik oda fel visz – mondotta bosszúsan és a csillagra mutatott, amelyiknek a sugarán sétált.

Én csak néztem őt.

– Nem értem – vallottam be –, az emberig megmutatta, de azon túl nem.

– Hiszen úgy megy az tovább is! Aztán majd egyik csillagról a másikra. Ez mind ugyanaz az őt.

– Na de – esetlenkedtem – valami nyom mégis csak kellene… ami volt, az elveszett.

Nagyapám visszajött néhány lépést és fölemelte az ujját.

– Nem megmondtam, amikor elindítottalak? A jóindulat és a megértés. Ez a kettő. Nem mondtam ezeket?

– Mondani mondta – vallottam be –, csak éppen arról nem szólt, hogy mit kezdjek velük?

Nagyapám nem felelt mindjárt. Állt ott, a csillagsugárba fogózva és a szeme elnézett fölöttem messzire.

– Láttad, hogyan lett minden az anyagból – kezdte el lassan – a moha, a fű, a világ és így tovább. Mindenki testvér, a moha, a fű, a virág, az állat, az ember. Érted? De mindenki testvér. És aki előbb van, az többet kell tudjon és segítségére kell legyen annak, aki hátrább van. Nem önmagának, hanem mindig annak, aki hátrább van. Mindenki a mögötte lévőnek segít, érted? Aki legelöl van, az mindenkinek segít. Csakhogy az embernél megszakad a lánc. Látod a láncot?

– Látom – mondottam boldogan, mert valóban láttam már –, és én mit tegyek?

– Csak azt, amit a többi – felelte Nagyapám –, segíts annak, aki mögötted jön, hogy kibújhasson végre belőled is a pillangó. Gondolj a kutyára, érted? S arra, amit a kutya tett. Mert látod, azt mondják ott nálatok a szigeten, hogy új világot építenek. De a kőtörő újra csak magában töri a követ és az asztalos magában faragja az ágyat. Egyedül van az orvos, a kovács, mindegyik egyedül van. És aki egyedül van, az újra csak önmagára gondol, akár így, akár úgy. És aki önmagára gondol, az csak önmagáért él. Össze kell kovácsolni újra a láncot, érted?

– Értem – feleltem komolyan.

– Akkor eridj – mondotta Nagyapám – és kovácsoljátok újra össze a láncot, amelyik valamikor elszakadt. Akkor tudod, amikor meghalt Ábel. Vidd magaddal a

jó szándékot is, mert csak azzal lehet összekovácsolni megint! Aztán az út miatt ne aggódj. Az már együtt jár a lánccal.

Azzal búcsút intett és visszasétált a keskeny sugárhídon a csillagra. Percek alatt eltűnt. De a sugár ott maradt azután is és éreztem, hogy fogja a kezemet. És tudtam, hogy a lánc egyik szeme a kezemben van.

Gyorsan elindultam tehát vissza az emberek közé, hogy megkeressem a lánc másik szemét is. És magammal vittam a Jó Szándékot is, ahogy Nagyapám mondta.